
«НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ»,
«SCIENTIFIC HORIZONS»

Редакційна колегія:

д.е.н. Скидан О. В.
(головний редактор)
д.с.-г.н. Романчук Л. Д.
д.е.н. Ходаківський Є. І.
(заступники головного редактора)
к.с.-г.н. Тимошук Т. М.
к.е.н. Куровська Н. О.
(відповідальні секретарі)
д.вет.н. Борисевич Б. В.
д.с.-г.н. Басаргін В. А.
д.т.н. Братішко В. В.
д.с.-г.н. Веремеєнко С. І.
д.вет.н. Галатюк О. Є.
д.т.н. Грабар І. Г.
д.т.н. Голуб Г. А.
д.вет.н. Горальський Л. П.
д.с.-г.н. Гузій А. І.
д.с.-г.н. Дідора В. Г.
д.вет.н. Довгій Ю. Ю.
д.т.н. Друкований М. Ф.
д.т.н. Запольський А. К.
д.е.н. Зіновчук В. В.
д.е.н. Зінчук Т. О.
д.вет.н. Ільницький М. Г.
д.вет.н. Калиновський Г. М.
д.с.-г.н. Ковальов В. Б.
д.с.-г.н. Куян В. Г.
д.т.н. Кухарець С. М.
д.е.н. Малиновський А. С.
д.е.н. Масловська Л. Ц.
д.е.н. Микитюк В. М.
д.с.-г.н. Мойсієнко В. В.
д.с.-г.н. Надточій П. П.
д.т.н. Паламарчук І. П.
д.с.-г.н. Пелехатий М. С.
д.с.-г.н. Савченко Ю. І.
д.т.н. Сидорчук О. В.
д.с.-г.н. Славов В. П.
д.е.н. Цаль-Цалко Ю. С.

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 5 (68), 2018 р.

Виходить дванадцять разів на рік
ЗАСНОВАНО 12 БЕРЕЗНЯ 1998 р.

Матеріали друкуються українською,
частково російською та англійською мовами

Editorial board:

O. V. Skidan, Dr. of Ec. Sc.
(editor-in-chief)
L. D. Romanchuk, Dr. of Agr. Sc.
Ye. I. Hodakivsky, Dr. of Ec. Sc.
(deputies editor-in-chief)
T. M. Tymoshchuk, Cand. of Agr. Sc.
N. O. Kurovska, Cand. of Ec. Sc.
(executive secretaries)
B. V. Borysevych, Dr. of Vt. Sc.
V. A. Basargin, Dr. of Agr. Sc.
V.V. Bratishko, Dr. of Eng. Sc.
S. I. Veremeyenko, Dr. of Agr. Sc.
O. Ye. Galatyuk, Dr. of Vt. Sc.
I. G. Grabar, Dr. of Eng. Sc.
G. A. Golub, Dr. of Eng. Sc.
L. P. Goralsky, Dr. of Vt. Sc.
A. I. Guziy, Dr. of Agr. Sc.
V. G. Didora, Dr. of Agr. Sc.
Y. Y. Dovgiy, Dr. of Vt. Sc.
M. F. Drukovan, Dr. of Eng. Sc.
A. K. Zapolsky, Dr. of Eng. Sc.
V. V. Zinovchuk, Dr. of Ec. Sc.
T. O. Zinchuk, Dr. of Ec. Sc.
M. G. Ilnytsky, Dr. of Vt. Sc.
G. M. Kalynovsky, Dr. of Vt. Sc.
V. B. Kovaliov, Dr. of Agr. Sc.
V. G. Kuyan, Dr. of Agr. Sc.
S. M. Kuharets, Dr. of Eng. Sc.
A. S. Malynovsky, Dr. of Ec. Sc.
L. Ts. Maslovska, Dr. of Ec. Sc.
V. M. Mykytyuk, Dr. of Ec. Sc.
V. V. Moiseyenko, Dr. of Ec. Sc.
P. P. Nadtochiy, Dr. of Agr. Sc.
I. P. Palamarchuk, Dr. of Eng. Sc.
M. S. Pelehaty, Dr. of Agr. Sc.
Y. I. Savchenko, Dr. of Agr. Sc.
O. V. Sydorchuk, Dr. of Eng. Sc.
V. P. Slavov, Dr. of Agr. Sc.
Yu. S. Tsal-Tsalko, Dr. of Ec. Sc.

**Засновник, редакція,
видавець –**

**ЖИТОМИРСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 23134-12974 ПР
від 19.02.2018 р.

Науковий журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з сільськогосподарських, ветеринарних (наказ МОН України № 261 від 06.03.2015 р.), економічних (наказ МОН України № 528 від 12.05.2015 р.) та технічних наук (наказ МОН України № 1021 від 07.10.2015 р.)

Відбір статей до друку проводиться редакційною колегією згідно з вимогами, що друкуються у науковому журналі, та шляхом додаткового рецензування і надання відповідної рекомендації.

Головний редактор
О. В. Скидан

Відповідальні за випуск
Є. І. Ходаківський, Н. О. Куровська

Науковий редактор
Є. І. Ходаківський

Редагування англomовних текстів
Г. О. Хант, С. В. Кубрик

Редактор
Л. В. Якубовська

Редагування бібліографічних списків:
О. І. Касянюк, Н. Г. Яремчук

Комп'ютерний набір та верстка
О. М. В'юнцова

Макетування
О. М. В'юнцова

**Друкується за рішенням
Вченої ради ЖНАЕУ
протокол № 11 від 26.06.2018 р.**

Підписано до друку 26.06.2018 р.
Формат 210х297.

Ум. друк. арк. 7,8

Наклад 300 пр. Зам. № 394

**Адреса редакції видавця
та виготовлювача:**

10008, м. Житомир,
бульвар Старий, 7, ЖНАЕУ.

Контактні телефони:
(0412) 22–85–97, (0412) 22–04–17

Факс: (0412) 22–04–17

Свідоцтво суб'єкта
про державну реєстрацію
ДК № 3402 від 23.02.2009 р.

Address of the publishers:

Zhytomyr National
Agroecological University
Sary Boulevard, 7
10008, Zhytomyr, Ukraine

Telephone number:
(0412) 22–85–97, (0412) 22–04–17

Fax: (0412) 22–04–17

e-mail: skydanolegv@ukr.net

© Житомирський національний
агроєкологічний університет, 2018

УДК 631.115.8

СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

О. В. Ковальова

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
вул. Героїв Оборони, буд. 10, м. Київ, 03680, Україна

Досліджено вплив структурно-організаційних чинників на розвиток сільськогосподарської кооперації та висвітлено особливості тенденцій кооперування в Україні. Встановлено, що кооперативом вважається структура, яка відповідає семи кооперативним принципам: добровільність і відкритість членства; демократичність контролю з боку членів; участь членів в економічній діяльності; автономія і незалежність; освіта; професійна підготовка та інформація; співпраці кооперативів та турбота про суспільство.

Проведено порівняльну оцінку вітчизняного і зарубіжного досвіду кооперації в агропродовольчій системі зарубіжних країн та в нашій державі на основі аналізу структурної політики, а також динаміки структурних змін в механізмі трансформації обслуговуючих кооперативів у вітчизняній економіці. Обґрунтовано, що кооперація як модель організації соціально-економічного процесу визнана на світовому рівні, проте в нашій державі процес її імплементації стримується низкою структурно-організаційних чинників, а також наявністю негативної суспільної пам'яті про колективні форми організації господарювання. Зокрема, акцентовано увагу на відсутності довіри у селян до кооперативів як структур взаємодопомоги малим формам підприємництва, сімейним фермерським та особистим селянським господарствам.

Охарактеризовано тенденції державної підтримки сільськогосподарської кооперації в Україні та вплив її наявності на динаміку кооперативних структур. Зроблено висновки і концептуально-оціночні пропозиції щодо вдосконалення окремих елементів структурної політики стимулювання коопераційних процесів як пріоритету у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектора економіки.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, сільське господарство, структурно-організаційні чинники, стимулювання, політика, державна підтримка.

Постановка проблеми

Сільське господарство України в сучасну епоху організаційно-економічних змін проходить динамічний шлях трансформацій. Ринкові перетворення відбуваються в усій соціально-економічній системі, включаючи розбудову сільськогосподарської кооперації. Проблема не нова, в умовах нашої держави вона має особливий контекст. Суспільна ж пам'ять українських селян про недалеке колгоспне минуле є одним з непереборних структурно-організаційних чинників у розвитку кооперації. Зазначене питання є актуальним до наукового вирішення, в плані методичних та аналітичних оцінок процесів, які відбуваються нині в сільськогосподарській галузі і на селі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Агроекономічна наука приділяє надзвичайно багато уваги проблемі розвитку сільськогосподарської кооперації, зокрема дослідженням структурно-організаційних чинників її розвитку. Різні чинники кооперації системно досліджуються завдяки працям О. Клокар [3], В. Зіновчука [4], А. Пантелеймоненка [5], М. Маліка [6], І. Свиноуса [9], Л. Молдаван

[10], І. Паски [11], Ю. Лупенка [12], Г. Черевка [13] та інших. Проте поле для дискусії і розроблення проблематики для аналізу надзвичайно широке. У вирішенні того широкого кола теоретико-методичних і практичних проблем, які нині існують у сільськогосподарській кооперації, недостатня увага приділена аналізу структурно-організаційних чинників її розвитку, зокрема в рамках висвітлення результативності структурної політики.

Мета, завдання та методика дослідження

Метою даного дослідження є визначення структурно-організаційних чинників та оцінка тенденцій сучасного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Об'єктом є сільськогосподарська кооперація в Україні. Методичною основою проведення дослідження є методи економічного й інституціонального аналізу, які у поєднанні забезпечують актуальне застосування методології міждисциплінарного синтезу для виявлення не тільки економічних, а й соціальних, політичних, філософських проблем розвитку кооперації. Тим самим здійснено

загальноекономічний аналіз стану й визначення проблемних напрямів державної політики стимулювання коопераційних процесів в аграрній сфері, які відбуваються в сучасну епоху трансформаційних перетворень в Україні.

Результати досліджень

Кооперація як спосіб економічної і соціальної взаємодопомоги, механізм колективної підтримки в сільському господарстві існує досить давно. Ця модель організації соціально-економічного процесу визнана на світовому рівні, проте в нашій державі процес її імплементації стримується низкою структурно-організаційних чинників, а також наявністю негативної суспільної пам'яті про колективні форми організації господарювання.

Наука і практика реалізації кооперативної ідеї значною мірою покладаються на передовий досвід, у тому числі у питанні державної політики. Світова економічна спільнота закріпила виключну роль кооперації у Декларації про кооперативну ідентичність, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю Міжнародного кооперативного альянсу в 1995 р. Міжнародний кооперативний альянс – це міжнародна неурядова організаційна структура, яка заснована у 1895 році у Лондоні, головним її завданням є сприяння кооперативному співробітництву і розвитку кооперації у світі. Відповідно до Декларації [1], кооператив за суттю, призначенням і характеристиками визнано асоціацією осіб, яка є автономною, самостійною у прийнятті рішень, основним принципом створення якої є добровільність, а мета – задоволення економічних, соціальних і культурних потреб членів, реалізація їхніх устремлінь, за рахунок та за допомогою створення підприємства (організації). Засади функціонування кооперативу базуються на цінностях самодопомоги, особистої відповідальності, демократії, рівноправ'я, рівності і солідарності. Члени кооперативів обстоюють такі цінності як чесність, відкритість перед суспільством і турбота про інших людей. Кооперативом вважається структура, яка відповідає семи кооперативним принципам: добровільність і відкритість членства; демократичність контролю з боку членів; участь членів в економічній діяльності; автономія і незалежність; освіта; професійна підготовка та

інформації; співпраця кооперативів та турбота про суспільство [1]. Це основні принципи, які визначені як базисні, проте на практиці відслідковуються й похідні.

Теоретичні концепції кооперації і практичні втілення їх у створення конкретного кооперативу, в тому числі сільськогосподарського, є багатоплановими. На думку більшості науковців, кооператив – це добровільне об'єднання, з метою забезпечення спільного досягнення, знову ж таки, спільної мети у будь-якій сфері. Ця загальна риса щодо суті кооперації як процесу і кооперативу як організації, тою чи іншою мірою підтримується наукою про кооперацію, адже ця ідея прослідковується у визначеннях, запропонованих такими науковцями: О. Клокар [3], В. Зіновчук [4], А. Пантелеймоненко [5], М. Малік [6], І. Свиноус [9], Л. Молдаван [10], І. Паска [11], Ю. Лупенко [12], Г. Черевко [13]. Ми також підтримуємо таку позицію, вкладаючи її в основу аналізу структурно-організаційних чинників кооперації.

Представляючи проблему кооперування а нашій державі, спершу звернемося до досвіду США, Канади, країн Європейського союзу. Наприклад, в країнах Європи кооперація є надзвичайно поширеною у механізмі взаємодії усіх учасників агропродовольчого ланцюга – від виробництва сільськогосподарської продукції – сировини й продовольства, до їх реалізації кінцевим споживачем. За різними оцінками, вклад кооперативів у систему обігу агропродовольчої продукції – в середньому близько 50%. Кооперація всіляко підтримується урядами країн через систему непрямої державної допомоги, а саме – формуванням сприятливого організаційно-економічного середовища і програми стимулювання. Це робиться для захисту дрібних виробників, підвищення їх інноваційності та конкурентоспроможності. Наприклад, в Німеччині і Франції кооперативи об'єднують малих фермерів, надаючи їм можливість забезпечувати конкурентоспроможність, а головне – здатність до втілення новинок науково-технічного прогресу. Через кооперативи реалізується продукція на глобальному ринку, впроваджуються принципи сталого розвитку сільських територій.

У США успішно функціонують зернові кооперативи, постачальницькі, поширюється

кооперація серед кооперативів. На відміну від України структурно-організаційні чинники аграрної політики держави тут забезпечили для кооперативів виключну роль у гарантуванні національної продовольчої безпеки і в цьому, безперечно, є сенс. Завдяки кооперативам здійснюється справедливий розподіл доданої вартості, а дрібні фермери мають вільний доступ до організованих каналів збуту виробленої продукції.

В Канаді кооперація також успішно поширила свій вплив на розвиток сільського господарства, особливо в частині формування кооперативних каналів збуту продукції фермерами, зокрема для цього вони об'єднуються в кооперативи для якісного просування вироблених товарів на зовнішній ринок. В плані саморегулювання активно розвиваються асоціації кооперативів, які виступають у статусі організацій, що координують діяльність кооперативів, представляючи їх інтереси на державному рівні.

Аналогічно ефективним вважаємо розвиток кооперації у Китаї, Польщі, Японії, Чилі, Швеції, Данії, Бельгії, Нідерландах, Великій Британії, таким він був на початку XX століття і в Україні.

Сучасні тенденції кооперування в сільському господарстві нашої держави важко назвати позитивними, на що впливають відповідні економічні фактори та структурно-організаційні чинники. Разом з цим, є певні зрушення, намітилися позитивні зміни в механізмі державної підтримки. Проте, це лише початок – цільовий орієнтир, на практиці ж все складається не дуже добре – у селян відсутня довіра до колективних форм організації економічної діяльності. Якщо більш конкретно, то на місцях немає довіри до кооперативів як структур взаємодопомоги малим формам підприємництва, сімейним фермерським та особистим селянським господарствам. Багато хто з селян асоціює кооператив із колективною формою ведення сільськогосподарської діяльності, яка донедавна панувала на селі.

Юридичну основу реалізації структурно-організаційних чинників складають нормативні акти і програмні документи, зокрема: Конституція України; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України; Податковий кодекс України; Земельний кодекс України; Бюджетний кодекс України; Закони України: «Про кооперацію», «Про

сільськогосподарську кооперацію», «Про фермерське господарство», «Про споживчу кооперацію», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про особисте селянське господарство», «Про об'єднання громадян», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»; Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 рр. та інші. На основі норм, визначених цими актами, здійснюються необхідні структурно-організаційні заходи із розвитку сільськогосподарської кооперації, які в результаті зумовлюють структурні перетворення у секторі виробництва і обслуговування, а також в соціально-економічній системі сільських територій.

Нормативних актів і інших стимулюючих документів чимало, але їх ефективність, дієвість та спроможність активізувати розвиток кооперації поки що не є значимою для кардинальної зміни ситуації в кооперативному секторі, забезпечення позитивної динаміки.

Відомо, що в Україні законодавчо визнаними є обслуговуючі та виробничі кооперативи. Це національна особливість, бо у світовій практиці кооператив – це організаційна структура, яка об'єднує учасників для їхнього обслуговування. Можливо через цю двохвимірність правового статусу, багатоплановість норм, які регулюють кооперативну сферу, кооперація в сільському господарстві погано розвивається. Необхідний імпульс для цього відсутній також з боку потенційних учасників, зокрема фермерів та інших суб'єктів агропродовольчого ринку, адже вони не довіряють колективній формі організації економічних відносин. Ще одна причина – агропродовольчий сектор України перебуває у стані перманентної соціально-економічної кризи, ринок неструктурований та неорганізований, тому для підприємця головна мета полягає у максимізації прибутку, а кооператив за принципами є соціально-спрямованою організацією взаємопідтримки і взаємодопомоги. Для зміни ситуації потрібна активізація запровадження дієвих структурно-організаційних чинників стимулювання. Відповідні кроки з цього приводу запропоновані урядом у Концепції розвитку фермерських

господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 рр.

Вдаючись до аналізу економічної ситуації у розвитку сільськогосподарського кооперативного сектору, зазначимо, що за останні кілька років (починаючи з 2013 р.) держава практично не виділяла коштів на підтримку розвитку кооперації в сільському господарстві (табл. 1) зменшилась частка реально діючих кооперативів з переліку вже створених (табл. 2).

Мотивація селян до кооперування перебуває практично на нульовому рівні, бо відсутні реальні дієві фінансові передумови для їх заохочення, а також преференції держави й дисципліна з реалізації заходів підтримки.

Державна підтримка СОК з 2012 р. надається за бюджетною програмою КПКВК 2801180 «Фінансова підтримка заходів у агропромисловому комплексі» на конкурсній основі відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки СОК, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 березня 2011 року № 272, шляхом оплати 90 відсотків вартості придбаної СОК сільськогосподарської техніки та обладнання без урахування суми ПДВ. У 2014–2016 рр. 14 СВК та 6 СОК змогли скористатися державною підтримкою за іншими бюджетними програмами, передбаченими для суб'єктів господарювання, які діють в агропромисловому комплексі, на суму 2,2 млн грн.

Таблиця 1. Державна бюджетна підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні за період 2009–2017 рр.

Показники	Роки									Всього
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Виділено коштів державного бюджету, млн грн	35,0	12,1	5,0	5,0	-	-	-	-	-	57,1
Вакористано коштів державного бюджету, млн грн	14,4	9,3	Рішенням Уряду перерозподілені на іншу бюджетну програму	0,35	-	-	-	-	-	24,05
Надано допомогу сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, од.	47	24	-	4	-	-	-	-	-	75
Придбано сільськогосп. техніки, од.	162	116	-	29	-	-	-	-	-	307

Джерело: сформовано й розраховано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Структурно-організаційні чинники забезпечення розвитку кооперації діють на макро- (державна політика підтримки), а також на мікрорівні (система відносин зі створення і забезпечення функціонування кооперативів). У першому випадку, як вже зазначалося вище, тенденцію розвитку цього явища визначають законодавчі акти та програмні урядові документи; у другому – чинники мотивації,

ставлення селян до кооперації, неформальні норми. Макроструктурні чинники сприяння кооперації доволі великі за охопленням і тут значно менше організаційних, ментальних проблем, ніж на мікрорівні. Структурна динаміка розвитку сільськогосподарської кооперації у період з 2013 р. до 2017 р. є різнотенденційною, а причина цього – відсутність державної підтримки (див. табл. 1).

Таблиця 2. Тенденції розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні

Динаміка розвитку обслуговуючих кооперативів – за роками (на 1 січня)									
Зареєстровані, од					Діючі, од				
Рік					Рік				
2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Загальна кількість</i>									
885	1017	1022	1026	1097	626	668	613	564	589
Кількість кооперативів за видами діяльності									
<i>Переробні</i>									
д.в.	46	41	45	47	д.в.	28	22	22	25
<i>Заготівельно- збутові</i>									
д.в.	293	264	259	262	д.в.	208	155	150	149
<i>Постачальницькі</i>									
д.в.	24	23	23	26	д.в.	16	14	13	16
<i>Інші</i>									
д.в.	174	180	185	187	д.в.	110	114	101	101
<i>Багатофункціональні</i>									
д.в.	480	514	514	575	д.в.	306	308	278	298
Кількість кооперативів за напрямками діяльності									
<i>З обробітку землі та збирання врожаю</i>									
д.в.	д.в.	246	256	263	118	д.в.	147	153	152
<i>Молочарські</i>									
д.в.	д.в.	288	281	286	200	д.в.	179	156	151
<i>М'ясні</i>									
д.в.	д.в.	30	30	67	20	д.в.	16	17	34
<i>Плодоовочеві</i>									
д.в.	д.в.	102	107	117	56	д.в.	66	67	76
<i>Зернові</i>									
д.в.	д.в.	47	49	49	31		34	36	35
<i>Інші</i>									
д.в.	д.в.	309	303	315	201		171	135	141

Джерело: сформовано й розраховано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні наразі відсутні фінансові передумови для заохочення селян, фермерів, брати участь у створенні і організації діяльності кооперативів. Значимою проблемою є мінімум або ж відсутність преференцій з боку держави. Тому неефективність структурно-організаційних чинників зі сприяння розвитку кооперації – це не сутнісна невідповідність заходів, значною мірою проблема полягає у несвоєчасному виділенні визначених фінансових ресурсів.

В цілому, аналізуючи структурно-організаційні чинники та проблеми сучасного розвитку сільськогосподарської кооперації, вважаємо, що на макrorівні утвердилася тенденція дезорганізації кооперативних структур

(див. табл. 2). За даними аналітичних матеріалів Міністерства аграрної політики та продовольства України, найбільш поширеними є багатофункціональні кооперативи, а за напрямками діяльності – з обробітку землі та молочарські; зменшується чисельність членів кооперативів, розмір пайового фонду, при збільшенні вартості активів та обсягу коштів отриманих від реалізації продукції.

Оперативна інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України, вибрана для аналізу, досить загальна, але дає певне уявлення про організаційно-економічну структуру системи кооперування в сільському господарстві. Станом на 01.07.2017 р. в усіх регіонах було зареєстровано близько 1107

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (далі – СОК), з яких менше 55% здійснювали діяльність за призначенням у виконанні заявлених статутними документами функцій – це 618 одиниць. Ці 618 реально функціонуючі кооперативи, структурно розподілені за спеціалізацією на: 150 молочно-м'ясних; 154 з обробітку землі та збирання врожаю; 53 – м'ясні; 79 – плодоовочеві; 38 – зернові; 144 – з надання інших послуг. Така структура кооперативів за спеціалізацією відповідає пріоритетам сьогодення, які характерні для селян у веденні особистого господарства. Адже, за статистикою, першість в цьому плані належить виробництву молока, для чого потрібні забезпечуючі фактори, тобто кормова база – звідси і структуризація СОК за переважанням цих двох функцій. Відносно стабільну кількість становлять м'ясні, плодоовочеві та зернові кооперативи, проте, виходячи з практики сьогодення, пріоритетом для селян стало виробництво молока, тому всі інші кооперативи створюються і функціонують для забезпечення його ефективності. Цей ряд кооперативів є обслуговуючими щодо виробництва сільськогосподарської продукції з метою здешевлення господарських послуг та полегшення доступу виробників до інноваційних технологій.

Для поліпшення інфраструктурного забезпечення традиційно призначені переробні – 30, заготівельно-збутові – 144, постачальницькі – 15, з надання інших послуг – 101 та багатофункціональні – 328 обслуговуючі кооперативи. Їх основна функція полягає в обслуговуванні членів кооперативу, надаючи послуги зі збереження, переробки, збуту продукції та надання інших послуг.

В середньому економічно активний кооператив складають 38 членів, його основний фонд – 83 тис. грн, а вартість наданих послуг – 155 тис. грн; членами СОК станом на 1 липня 2017 р. були 24 тис. осіб, які утримували 19178 голів ВРХ, у т.ч. 14167 корів; у власності СОК знаходилося основних засобів на суму 95389,0 тис. грн. Стан матеріально-технічної бази СОК з 2013 по 2016 рік (включно) погіршився. Зокрема, у порівнянні з 2013 роком, у 2016 році у СОК зменшилися на 52 відсотка кількість землі та пасовищ 38 відсотків – кількість будівель і споруд 19 відсотків – кількість сільгосптехніки

техніки 11 відсотків – обладнання та устаткування. На 21 відсоток зросла кількість придбаного обладнання, устаткування. Станом на 1 січня 2017 року СОК України мають у власності або оренді 2153 одиниці сільськогосподарської техніки, устаткування та обладнання (далі – с/г техніка) та потребують 742 одиниці або 34,5 відсотка від наявної сільськогосподарської техніки. Проте частка дрібних виробників, які входять до того чи іншого кооперативу, досить мізерна – близько 1% в загальній їх структурі. За структурою використання виробленої СОК продукції ситуація наступна: 81,3% – реалізація переробним підприємствам; 12,4 – на ринку; 1,4 – у соціальну сферу; 4,8% – посередникам. Також, за розрахунками міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2016 р. частка СОК у виробництві сільськогосподарської продукції становила менше 1%, що не відіграє значущої ролі у розвитку сільського господарства. Малопоширеність кооперативів є проблемою, яка, у тому числі, негативно позначається на соціальному розвитку сільських територій. З 2012 по 2016 рік (включно) погіршилися щорічні показники економічної активності СОК. Так, щороку економічно активними були близько 50 відсотків від зареєстрованих СОК. У цих СОК з 2012 по 2016 рік (включно) зменшилося на 4 відсотки кількість членів, на 20 відсотків – кількість працюючих в СОК, на 40,9 відсотка – наявність основних засобів. Разом з тим, збільшилося на 21,5 відсотка та 37,4 відсотка, відповідно, поголів'я ВРХ та корів у їх членів. Економічно активними СОК сплачено 65,1 млн грн податків та зборів., отримано 552,44 млн грн від реалізації продукції, реалізовано 298 тис тонн молока, 1,7 тис. тонн м'яса ВРХ, 27,5 тис тонн плодоовочевої продукції, 40,4 тис тонн зерна¹.

Особливу складову становлять сільськогосподарські виробничі кооперативи, які, свого часу, утворилися на базі колективних сільськогосподарських підприємств у процесі їх реструктуризації у ході реформування за результатами заходів державної політики трансформації у ринкові структури – у період починаючи з 1999 р. Кількість

¹ Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

сільськогосподарських виробничих кооперативів також зменшується, вони є економічно найбільш слабкими і найменш конкурентоспроможними, бо бізнес скорочує соціальну складову свого розвитку, а кооператив природно спрямований на вирішення соціальних проблем, але на це не вистачає грошей і немає бажання.

У практику сільського розвитку через підтримку кооперації впроваджуються неурядові програмні ініціативи. Для підтримки мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні за координації Міністерства аграрної політики та продовольства України, залучаються фінансові ресурси міжнародної технічної допомоги. Мінагрополітики здійснюється співпраця з проектами МТД: «Канадський кооперативний зерновий проект», «Розвиток молочного бізнесу в Україні», Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва, «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», Німецько-український агрополітичний діалог (APD), проект USAID «Агросільрозвиток», «Розвиток сімейних ферм, об'єднаних в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи». Зокрема, у липні 2015 р. стартував проект «Розвиток сімейних ферм, об'єднаних в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи», який реалізує Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад». В рамках його реалізації у 9-и областях передбачалося створення 170 сімейних молочних ферм та об'єднання навколо них 1000 особистих селянських господарств.

У Вінницькій, Львівській, Херсонській та Черкаській областях за підтримки міжнародних донорських організацій впроваджуються 6 проектів з підтримки розвитку малого підприємництва, сімейних фермерських господарств та кооперації на селі. Зокрема, у Черкаській області за підтримки Європейського Союзу з 2015 року діє проект «Створення регіонального навчально-практичного центру розвитку багатofункціональних кооперативів», в рамках якого створено 40 нових СОК².

Актуалізуючи результати проведеного аналізу структурної політики з розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, за

нашою участю й на базі інформації Міністерства аграрної політики та продовольства України, сформовано певне бачення й оцінки проблеми. Вони полягають у тому, що в Україні створено передумови для розвитку СОК. Насамперед, велика кількість дрібних господарств – 4,1 млн особистих селянських господарств (далі – ОСГ) та майже 39 тис. фермерських господарств (далі – ФГ), що складає 73 відсотки від усіх діючих сільськогосподарських підприємств, займаються виробництвом трудомісткої плодоовочевої та м'ясомолочної сільськогосподарської продукції.

Проте в дії структурно-організаційних чинників є проблеми, які загалом стримують реалізацію кооперативної ідеї як способу формування збалансованої структури аграрного виробництва: надмірне податкове навантаження на господарську діяльність СОК. Зокрема, Законом України від 17.07.2015 № 652-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій»; недосконале правове забезпечення та відсутність достовірної інформації щодо діяльності кооперативів; неефективність, непрозорість механізмів державної підтримки; соціальна незахищеність фізичних осіб – членів кооперативу; недостатня консультативна підтримка кооперативного руху на селі, відсутність державної підтримки у навчанні та підготовці кадрів для сільськогосподарських кооперативів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Дія структурно-організаційних чинників державної політики всеохоплююче впливає на розвиток сільськогосподарських кооперативів, зокрема з оцінки обслуговуючих впливає, що система кооперативного руху розвивається більше з ініціативи держави, недержавних структур, тому її важко підтримувати без управлінської координації. Це одна з причин деструктивних результатів у кількості, економічній активності та загальній ефективності кооперативів. Наявна модель кооперації в аграрному секторі економіки України повністю відповідає реаліям ведення державної політики і головне – розвивається відповідно до того комплексу передумов, які сформовані. Проблем багато, а їх вирішення в плані активізації кооперативного руху можливе при комплексній взаємодії держави як

² Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

регулятора процесу, саморегульованих структур і головне – за наявності у селян бажання кооперуватися – вони і є перспективою подальших наших досліджень.

References

1. Vyderzhki iz Deklaratsii o kooperativnoy identichnosti, prinyatoy na Generalnoy Assamblee Mezhdunarodnogo kooperativnogo alyansa v 1995 r Retrieved from <http://www.Infopravo.by.ru/fed2002/ch05/akt19565.shtm> [in Russian].
2. Bondarchuk, V., Alkolei, Dzh. R., Moldovan, L., Lutsenko, Ye. & Zuiev, V. (2011). Dosvid Kanady ta krain YeS u sferi polityky z pidtrymky rozvytku silskohospodarskykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv. Analitychne doslidzhennia [Experience in Canada and the EU in the field to support the development of agricultural service cooperatives policy]. Kyiv. Retrieved from http://agroconf.org/sites/default/files/dosvid-kanady-es-polityky-pidtrymky-sh-obslugovujuchy-kooperatyviv1_0.pdf [in Ukrainian].
3. Klokar, A. A. (2014). Silskohospodarska kooperatsiia v Ukraini: retrospektyvnyi ta perspektyvnyi analiz efektyvnoho rozvytku [Agricultural cooperatives in Ukraine: a retrospective and prospective analysis of effective development]. Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/simpoz3/48.pdf> [in Ukrainian].
4. Zinovchuk, V. V. (2001). Orhanizatsiyni osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu [Organizational fundamentals of agricultural cooperative]. Kiev: Logos [in Ukrainian].
5. Panteleymonenko, A. O. (2008). Ahrarna kooperatsiia v Ukrayini: teoriia i praktyka [Agrarian Cooperation in Ukraine: Theory and Practice]. Poltava: RVV PUSKU [in Ukrainian].
6. Malik, M. Yo. (2010). Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku kooperatsii v ahrarniy sferi ekonomiky [Scientific and methodological support for the development of cooperation in the agrarian sector of economics]. *Ekonomika APK*, 12, 104–111 [in Ukrainian].
7. Pro kooperatsiiu [About cooperation]. № 1087 (2003). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> [in Ukrainian].
8. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu [About agricultural cooperation]. № 469 (1997). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
9. Svynous, I. V. (2007). Kooperuvannia osobystykh selianskykh hospodarstv v umovakh perekhidnoi ekonomiky [Cooperation of private peasant farms in a transition economy]. *Innovatsiina ekonomika*, 1, 34-37 [in Ukrainian].
10. Moldavan, L. V., Krysanov, D. F. & Udova, L. O. (2010). Rol kooperatyviv u podolanni silskoi bidnosti [The role of cooperatives in addressing rural poverty]. *Ekonomika APK*, 11, 121-129 [in Ukrainian].
11. Paska, I. M. (2015). Efektyvnist modelei kooperatsii silskohospodarskykh pidpriemstv [Efficiency of agricultural enterprises cooperation models]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 33-36 [in Ukrainian].
12. Malik, M. Y. (Ed.). (2016). Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii [Development of entrepreneurship and cooperation]. Kyiv: IAE [in Ukrainian].
13. Cherevko, V. H. (2013). Yavyshe kooperatsiui v ahrarniy ekonomitsi: problemy rozvytku [Phenomenon cooperation in agricultural economics: development problems]. *Naukovi ta praktychni aspekty silskoi kooperatsii* (pp. 200-205). Lviv: Lviv th. Agrar. University Press [in Ukrainian].

STRUCTURAL AND ORGANIZATIONAL FACTORS AND MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN AGRICULTURAL COOPERATION

O. Kovalova

National Scientific Centre

“Institute of Agrarian Economy”

Heroes of Defense Str., 10, Kyiv, 03680, Ukraine

The influence of structural and organizational factors on the development of agricultural cooperation and the peculiarities of co-operation tendencies in Ukraine are highlighted. It is established that a structure that corresponds to seven cooperative principles, namely, voluntary and open membership, democratic control of members, participation of members in economic activity, autonomy and independence, education, professional training and information, partnership of cooperatives and community care, is considered to be a cooperative.

The paper presents a comparative estimation of domestic and foreign experience of cooperation in the agro-food system of foreign countries and in our

state based on the analysis of the structural policy, as well as dynamics of structural changes in the mechanism of transforming service cooperatives in the domestic economy. It is substantiated that cooperation as a model of organization of the socio-economic process is globally recognized; however, in our country the process of its implementation is restrained by a number of structural and organizational factors, as well as the presence of negative social memory about the collective forms of management organization. In particular, the author puts emphasis on the lack of small farmers' trust in cooperatives as structures of mutual assistance for small forms of entrepreneurship, family farming and private owner-operated farms.

The tendencies of state support of agricultural co-operation in Ukraine as well as the influence of its availability on the dynamics of cooperative structures are characterized. Conclusions as well as conceptual and evaluation proposals on the improvement of certain elements of the structural policy in encouraging the cooperative processes as a priority in ensuring the sustainable development of the agrarian sector of the economy are made.

Keywords: agricultural co-operation, agriculture, structural and organizational factors, stimulation, policy, state support.

**СТРУКТУРНО-ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ
ФАКТОРЫ И СОВРЕМЕННЫЕ
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ
КООПЕРАЦИИ
В УКРАИНЕ**

А. В. Ковалева

Национальный научный центр
«Институт аграрной экономики»
ул. Героев Оборона,
д. 10, г. Киев, 03680, Украина

Исследовано влияние структурно-организационных факторов на развитие сельскохозяйственной кооперации и освещены особенности тенденций кооперирования в Украине. Установлено, что кооперативом считается структура, которая отвечает семи кооперативным принципам: добровольность и

открытость членства; демократичность контроля со стороны ее членов; участие членов в экономической деятельности; автономия и независимость; образование; профессиональная подготовка и информация; сотрудничество кооперативов и забота об обществе.

Проведена сравнительная оценка отечественного и зарубежного опыта кооперации в агропродовольственной системе зарубежных стран и в нашем государстве на основе анализа структурной политики, а также динамики структурных изменений в механизме трансформации обслуживающих кооперативов в отечественной экономике. Обосновано, что кооперация как модель организации социально-экономического процесса признана на мировом уровне, однако в нашей стране процесс ее осуществления содержится рядом структурно-организационных факторов, а также наличием негативной общественной памяти о коллективные формы организации хозяйства. В частности, акцентировано внимание на отсутствии доверия у крестьян к кооперативам как структурам взаимопомощи малым формам предпринимательства, семейным фермерским и личным крестьянским хозяйствам.

Охарактеризованы тенденции государственной поддержки сельскохозяйственной кооперации в Украине и ее влияние на динамику кооперативных структур. Сделаны выводы и концептуально-оценочные предложения по совершенствованию отдельных элементов структурной политики стимулирования кооперационных процессов как приоритета в обеспечении устойчивого развития аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: сельскохозяйственная кооперация, сельское хозяйство, структурно-организационные факторы, стимулирование, политика, государственная поддержка.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Є. В. Милованов

e-mail: ofu@organic.com.ua

Федерація органічного руху України

м. Київ, вул. Оболонська, 4, оф. 1, 04071, Україна

Обґрунтовано, що важливе місце у питанні розуміння сутності та переваг органіку над конвенційною продукцією займає наукова думка, яка протягом вже багатьох років займається обґрунтуванням визначень та понять, пов'язаних із органічним сільським господарством, з метою уникнення різного роду хибних трактувань та формування чіткого понятійного апарату. Проведено ретроспективний аналіз становлення поняття "органічне сільське господарство" у світовій науці та практиці. Зазначено, що понятійний апарат, сформований представниками міжнародного органічного руху, значною мірою допоміг обґрунтувати основні дефініції першого законодавства про органічне сільське господарство у країнах Європи. Визначено сучасні підходи до трактування досліджуваного поняття міжнародною органічною спільнотою як передумови розвитку світового органічного руху. Здійснено порівняльний аналіз визначення органічного сільського господарства у вітчизняному та зарубіжному законодавстві з метою уточнення та конкретизації українського органічного законодавства. Проаналізовано вітчизняні підходи до трактування досліджуваної дефініції для формування авторського підходу. Доведено, що органічне сільське господарство є досить складним та багатовимірним поняттям, вивчення і конкретизація якого відбувається вже протягом багатьох десятиліть. Об'єктивна необхідність більш точного визначення даного поняття обумовлена потребою більш чіткого розуміння його сутності представниками громадськості та законодавчо-правової сфери, оскільки від цього залежить як рівень обізнаності суспільства про якісні переваги органіку, так і ефективність правового регулювання органічної сфери у країні. Сформовано власне бачення сутності органічного сільського господарства як збалансованої системи виробництва аграрної продукції, що здійснюється сертифікованими суб'єктами господарювання з максимальним застосуванням біологічних факторів підвищення агротехнологічної продуктивності, які забезпечують екологічно, соціально та економічно ефективне та прозоре виробництво сільськогосподарської продукції з метою максимального задоволення зростаючих потреб ринку.

Ключові слова: органічне сільське господарство, аграрна сфера, термінологія, законодавство, сучасні підходи, агровиробництво.

Постановка проблеми

Сучасні тенденції розвитку світового сільського господарства передбачають неодмінне розширення органічного напрямку агровиробництва, без якого сталий розвиток сучасної міжнародної аграрної галузі вбачається безперспективним. Це пов'язано з усе більшим розумінням, усвідомленням у суспільстві надзвичайно шкідливих наслідків надмірної хімізації сільськогосподарської галузі, пов'язаних не лише із здоров'ям людей, а й усієї планети. Позитивний вплив органічного виробництва на безпеку харчування, розвиток сільських територій, навколишнє середовище, зменшення викидів вуглецю та інші соціально-економічні та екологічні аспекти нашого життя доведений численними науковими дослідженнями та експериментами і, тому, виводить органік на ключові позиції розвитку національних економік багатьох країни світу.

Активний розвиток світової органічної сфери останніми роками значною мірою пов'язаний із розвитком глобального інформаційного суспільства. Громадяни багатьох країн, за допомогою сучасних засобів поширення інформації та комунікацій, отримали можливість зрозуміти сутність органіку та його переваги перед конвенційною продукцією. Саме достовірна та повноцінна інформація про органік стала одним з ключових рушіїв бурхливого збільшення попиту на органічну продукцію у багатьох країнах Європи і світу, в т.ч. і в Україні. Важливе місце у даному питанні займає й наукова думка, яка протягом вже багатьох років займається обґрунтуванням визначень та понять, пов'язаних із органіком з метою уникнення різного роду хибних трактувань та формування чіткого понятійного апарату. Особливе місце займає визначення поняття "органічне сільське господарство", яке відіграє важливу роль у питаннях нормативно-правового забезпечення та

розвитку відносин в органічній сфері. Саме із цим пов'язана актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями розвитку термінології та формування понятійного апарату в органічній сфері займалася значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме В. І. Артиш [1;2], Н. А. Берлач [4], О. Т. Дудар [9], М. І. Кобець [11], Н. Я. Кутаренко [13], Т. О. Чайка [23] та інші. Але, варто відмітити, що диференціація підходів до тлумачення ключових понять в органічному сільському господарстві значно ускладнює їх розуміння, потребує певного упорядкування та більш високого рівня конкретизації.

Мета, завдання та методика дослідження

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування та дослідження сучасних підходів до визначення поняття "органічне сільське господарство".

Основні завдання дослідження: вивчення історії походження дефініції "органічне сільське господарство"; здійснення порівняльної характеристики досліджуваного поняття в Україні та інших країнах світу; аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців на трактування поняття органічного сільського господарства; пропонування авторського бачення досліджуваної дефініції з врахуванням вітчизняних стану та умов розвитку органічної сфери. У процесі дослідження використано такі методи: ретроспективного аналізу, порівняльний, загальнонауковий та інші.

Результати дослідження

Україна впродовж останніх 20 років все активніше долучається до міжнародного органічного руху, оскільки все більше виробляє, експортує та споживає органічної продукції. Останнім часом органічний напрям виробництва вже не позиціонується як нішевий і нині займає стратегічну позицію не лише у розвитку аграрної сфери, але і всієї нашої національної економіки. Але, зауважимо, що розвиток органічної сфери відбувається в умовах високої невизначеності як для операторів, так і для споживачів органіку, оскільки потребує вдосконалення системи науково-теоретичного та нормативно-правового обґрунтування. В першу чергу, йдеться про основні визначення та поняття у сфері

виробництва, обігу, маркування, споживання та законодавчого забезпечення органічної сфери.

Поняття "органічне сільське господарство" є ключовим для розуміння сутності та переваг органіку перед продукцією конвенційного виробництва. Проведемо ретроспективний аналіз становлення даного поняття в сучасній системі дефініцій.

Органічне сільське господарство має глибоке коріння, у першу чергу, в аграрній науці та практиці. Але в якості самостійного напрямку органічне сільськогосподарське виробництво стало формуватися лише на початку ХХ ст., перш за все в Європі, а також у США.

Піонерами раннього органічного руху були фермери, мотивовані прагненням вирішити багаторічні проблеми сільського господарства: ерозія, виснаження ґрунту, виродження сортів сільськогосподарських культур, низькоякісне продовольство та корми для тварин, сільська бідність. Вони сформували цілісне уявлення про те, що здоров'я нації, побудоване на сільському господарстві, залежить від тривалої життєздатності ґрунту. Вважалося, що здоров'я та життєздатність ґрунту втілюються у "гумусі". Виникла стратегія управління ґрунтами, названа "гумусовим землеробством" або "гумусовим фермерством" ("humus farming"), яка використовувала традиційні методи ведення сільського господарства, які не лише зберігали, але і відновлювали ґрунт. Ці практики, що виникли переважно зі сталих європейських та азійських моделей, передбачали управління залишками врожаю, застосування гною тварин, компостування, сівозміну, а також додавання вапна та інших природних порід для регулювання рН та мінералізації [31, с. 2]. "Гумусове землеробство" було свідомим, добре обґрунтованим підходом до ведення сільського господарства та управління ґрунтами.

Термін "гумусне землеробство" поступово перестав використовуватися у 1940-х роках, коли термін "органічне" став більш популярним. Перше використання терміну "органічне землеробство" для опису цієї форми сільськогосподарського виробництва було у книзі "Погляд на землю", лорда Нортборна, опублікованій у 1940 р. Нортборн використовував цей термін для характеристики ферм, які використовують "гумусові методи землеробства, що сприяють підвищенню потоків поживних речовин та енергії в біологічні

організми" [31, с. 4]. Отже, слово "органічне" використовувалося для опису процесу та функціонування системи землеробства – не хімічну природу використовуваних добрив [31, с. 4].

Починаючи із 1940-х років органічні піонери активно розвивали органічний рух – популяризували ідею, обмінювалися досвідом, друкували наукові та практичні посібники з органічного виробництва і, нарешті, у 1972 р. створили Міжнародну Федерацію органічного сільськогосподарського руху – IFOAM (з 2015 р. – IFOAM – Organics International), яка поставила собі за мету якомога ширше впровадження екологічних, соціальних та економічно обґрунтованих систем на основі принципів органічного землеробства. При чому, на той час термін "organic farming" все менше характеризував основну концепцію та масштаби розвитку органічного руху, тому більшої популярності набула дефініція "organic agriculture" ("органічне сільське господарство" або "органічне сільськогосподарське виробництво").

Визначення "органічного сільськогосподарського виробництва" IFOAM використовувалося багатьма науковцями та практиками для формування науково-теоретичної бази та правового обґрунтування розвитку органічної сфери багатьох країн Європи та світу. Наразі IFOAM визначає термін "органічне сільське господарство" наступним чином: "Це система виробництва, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона спирається на екологічні процеси, біорізноманіття та цикли, адаптовані до місцевих умов, а не на використання ресурсів з несприятливими наслідками. Органічне сільське господарство поєднує традиції, інновації та науку в інтересах навколишнього середовища та сприяє справедливим відносинам і кращій якості життя для всіх учасників" [29].

Понятійний апарат сформований представниками органічного руху та членами IFOAM значною мірою допоміг обґрунтувати основні дефініції першого законодавства про органічне сільське господарство, яке було прийнято у деяких країнах Європи у 1980-х роках. У Данії, на прохання представників органічного руху, уряд встановив як стандарти (так звані технічні регламенти), так і програму сертифікації, починаючи з 1987 р. У той час Франція та Іспанія також почали формувати власне органічне

законодавство. І нарешті у 1991 р., у контексті реформи аграрної політики ЄС, було прийнято Положення ЄЕС 2092/91 про органічне сільське господарство, в якому були закріплені основні поняття та визначення для країн Євросоюзу. Термінологія органічного законодавства в ЄС продовжує розвиватися і по сьогоднішній день.

Становлення та розвиток міждержавного регулювання органічного сільського господарства поклала Організація Об'єднаних Націй в особі Організації із сільського господарства та продовольства (FAO), а також Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO), створивши в 1963 р. Комісію під назвою Кодекс Аліментаріус (лат. Codex Alimentarius – звід законів щодо продуктів харчування), яка розробляла вимоги до конкретних видів харчової продукції згідно з установчими та програмними документами названих вище міжнародних організацій. У 1999 році Комісія затвердила Вимоги щодо виробництва, переробки, маркування та реалізації органічної сільськогосподарської продукції [26]. Згідно з Кодексом Аліментаріус: "Органічне сільське господарство є цілісною системою управління виробництвом, яка підтримує у відповідному стані агроєкосистему, включаючи біологічну різноманітність, біологічні цикли та біологічну активність ґрунту". Це система спирається на "практику управління, а не на використання зовнішніх сільськогосподарських ресурсів, беручи до уваги, що конкретні регіональні умови потребують власних, адаптованих до свого регіону, систем. Усе це супроводжується застосуванням, де це можливо, агрономічних, біологічних і механічних методів, на противагу використанню синтетичних матеріалів, щоб забезпечити функціонування усередині системи" [28].

Одним із важливих завдань на шляху до становлення та розвитку органічної сфери у будь-якій державі є формування та закріплення системи дефініцій щодо органіку на законодавчому рівні, тому важливим етапом дослідження вважаємо аналіз визначень органічного сільського господарства у законодавстві різних країн Європи та світу.

У таблиці 1 наведено порівняння основних трактувань понять щодо органічного сільського господарства, які закріплені на законодавчому рівні в Україні та інших розвинених та пострадянських країнах.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика дефініцій щодо органічного виробництва в Україні та інших країнах світу

Дата	Країна	Визначення
1	2	3
19.07.2010 р.	Україна (Проект Закону "Про органічне виробництво" № 7003)	Органічне виробництво – діяльність операторів, що застосовують принципи, Правила та методи органічного виробництва на всіх етапах його виробництва, які дозволяють виготовляти натуральні продукти з оздоровчими властивостями; а також зберігати та відновлювати природні ресурси у процесі виробничої діяльності [23].
03.09.2013 р.	Україна (Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" № 425-VII)	Виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [21].
19.04.2018 р.	Україна (Проект Закону "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції" № 5448)	Органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво, підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що здійснюється із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, з метою реалізації такої продукції [22].
28.06.2007 р.	Європейський Союз (Постанови Ради (ЄС) № 834/2007)	Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [8].
Квітень 1995 р.	США (Національна рада з органічних стандартів USDA)	Органічне сільське господарство – це система екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та поліпшує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів. Вона базується на мінімальному використанні неприродних (штучних) сировини й матеріалів та агротехнічних прийомів, що відроджують, підтримують та поліпшують екологічну збалансованість [34].
Червень 2011 р.	Канада (National Standard of Canada CAN/CGSB-32.310-2015)	Органічне виробництво – спосіб сільськогосподарського виробництва відповідно до цього стандарту [33].

Продовження таблиці 1

1	2	3
1992 р.	Австралія (<i>Australian Certified Organic Standard</i>)	Органічне виробництво – виробничі практики, які відповідають цьому стандарту виробництва [27].
Травень 2001 р.	Індія (<i>National programme for organic production</i>)	Органічне сільське господарство – це система ведення та управління господарством для створення екосистеми, яка може забезпечити стійку продуктивність без використання штучних матеріалів, таких як хімічні добрива та пестициди [32].
01.12.2004 р.	Туреччина (<i>Organic Farming Law No: 5262</i>)	Органічна сільськогосподарська діяльність – виробництво або вирощування органічних продуктів або матеріалів шляхом використання ґрунту, води, рослин, тварин та природних ресурсів; збір продуктів з природних територій; і всі інші види діяльності та процеси, що відбуваються до того моменту, коли продукти та матеріали надходять до споживача, включаючи збирання, забій, обробку, переробку, пакування, консервацію, зберігання, маркування, транспортування, маркетинг, імпорт та експорт [36].
22.11.1997 р.	Швейцарія (<i>Organic Farming Ordinance No: 910.18</i>)	Органічне сільське господарство – виробництво, яке здійснюється відповідно до принципів органічного землеробства, зазначених у статті 3 та вимоги до органічного землеробства відповідно до розділу 2 "Вимоги до органічного виробництва" [35].
27.10.2005 р.	Японія (<i>Japanese Agricultural Standard for Organic Plants No. 1605</i>)	Органічне рослинництво – вирощування органічних рослин на полях за допомогою таких методів, які максимально зменшують навантаження на навколишнє середовище, уникаючи використання хімічних синтетичних добрив та речовин для боротьби з рослинними шкідниками та хворобами, підтримуючи природну родючість ґрунтів з метою її природного відтворення [30].
30.11.2017 р.	Беларусь (<i>Проект Закону Республіки Беларусь "Про виробництво та обіг органічної продукції"</i>)	Виробництво органічної продукції – процес виробництва, у тому числі переробки, продуктів тваринного та рослинного походження, призначених для споживання людиною в їжу, використання в якості корму для тварин, насіння, з дотриманням вимог до процесів виробництва органічних продуктів, встановлених цим Законом, технічними нормативними правовими актами, міжнародними договорами Республіки Беларусь, а також міжнародно-правовими актами, що становлять право Євразійського економічного союзу [15].
24.01.2018 р.	Російська Федерація (<i>Проект Федерального Закону "Про виробництво органічної продукції" № 372830-7</i>)	Виробництво органічної продукції – органічне виробництво, що включає в себе сукупність видів економічної діяльності з виробництва органічної продукції, результатом якої вона є. Органічна продукція – продукція рослинного, тваринного, мікробного походження, а також аквакультури в натуральному, обробленому або переробленому вигляді, що вживається людиною в їжу, яка використовується як корм для тварин, посадковий та посівний матеріал, вироблена відповідно до принципів виробництва органічної продукції [17].

1	2	3
27.11.2015 р.	Казахстан (Закон Республіки Казахстан "Про виробництво органічної продукції" № 423-V)	Виробництво органічної продукції – сукупність видів діяльності, відповідних методів і прийомів, передбачених законодавством Республіки Казахстан в галузі виробництва органічної продукції, результатом якої є органічна продукція [16].
09.06.2005 р.	Молдова (Закон Республіки Молдова "Про екологічне сільськогосподарське виробництво" № 115-XVI)	Екологічне сільськогосподарське виробництво – отримання, зберігання, переробка сільськогосподарської продовольчої продукції без застосування хіміко-синтетичних речовин відповідно до вимог екологічного виробництва, встановлених цим законом, з дотриманням національних і міжнародних стандартів у цій галузі, сертифікованої в установленому порядку [20].
13.06.2008 р.	Азербайджан (Закон Азербайджанської Республіки "Про екологічно чисте сільське господарство" № 650-IIIQ)	Екологічно чисте сільське господарство – вирощування сільськогосподарських рослин і розведення сільськогосподарських тварин без застосування хіміко-синтетичних (штучних) речовин, а також виробництво, переробка, оборот і сертифікація екологічно чистих сільськогосподарських і продовольчих товарів [19].
Березень 2013 р.	Киргизстан (Проект Закону Киргизької Республіки "Про органічне сільськогосподарське виробництво в Киргизькій Республіці")	Органічне сільськогосподарське виробництво – отримання, зберігання, переробка сільськогосподарської продовольчої продукції без застосування хіміко-синтетичних речовин відповідно до вимог екологічного виробництва, встановлених цим Законом, з дотриманням національних і міжнародних стандартів в цій галузі, сертифікованої в установленому порядку [18].

Джерело: систематизовано автором на основі [8; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 27; 30; 32; 33; 34; 35; 36].

Зауважимо, що в Директиві ЄС 834/2007 від 27 червня 2007 р., яка регулює правила органічного агровиробництва та маркування органічної продукції і продуктів харчування, було враховано національні традиції й мовні особливості, що зумовило офіційне закріплення еквівалентність трьох термінів – "органічний", "екологічний", "біологічний", та їх відповідних скорочень – "еко-" та "біо-" тощо в усіх офіційних документах Європейського Союзу стосовно органічного сільськогосподарства [8, с. 44].

З огляду на вищенаведене зауважимо, що аналіз визначень лише у нормативних документах, на нашу думку, не дає повної картини диференціації поглядів на це досить складне поняття. Тому, вважаємо за необхідне навести та проаналізувати назку наукових поглядів на дану дефініцію як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Так вітчизняний вчений Т. О. Чайка визначає органічне сільськогосподарське виробництво як

"цілісну багатофункціональну модель господарювання та виробництва органічної продукції, яка забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи протягом визначеного проміжку часу з метою об'єднання економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього середовища" [23, с. 15]. Вважаємо науковий погляд даного вченого на дефініцію досить обґрунтованим і доцільним, але дещо ускладненим спробою виразити одне і те саме різними словами, оскільки вважаємо частину визначення "...збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи..." рівнозначній іншій частині: "...з метою об'єднання економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього середовища". Незрозумілим є також який

"проміжок часу" має на увазі автор і чи доцільно тут говорити про час.

Інший науковець В. І. Артиш визначає сутність органічного сільського господарства через систему його завдань, зокрема: охорона довкілля; попередження деградаційних процесів у ґрунті, які мають місце за інтенсивного ведення сільського господарства; поліпшення стану здоров'я населення у результаті вживання екологічно чистої продукції [2, с. 243]. Але, вважаємо такий підхід вузьким та таким, що не розкриває повною мірою комплексності даного поняття.

Н. В. Бородачова зазначає, що при виробництві органічної продукції має забезпечуватися дотримання екологічних вимог протягом усього агропродовольчого ланцюга "виробництво – переробка – реалізація" [5, с. 59]. Вважаємо погляд науковця досить обмеженим лише екологічним аспектом.

Погляд Н. М. Головченко також заслуговує на увагу, яка визначає поняття "органічне сільське господарство" в аспекті реалізації основних засад багатофункціонального сільського господарства, що дає змогу врахувати не лише технологічні та управлінські обмеження у виробництві сільськогосподарської продукції, а й передбачити формування системи безпеки продовольства на підставі екологічно та економічно виправданого і соціально справедливого впливу на живу природу для гарантування якості життя прийдешніх поколінь [7].

В. І. Вовк інтерпретує досліджуване поняття через визначення сталого розвитку, що не відображає достатньою мірою самої концепції органічного виробництва. Він розглядає органічне сільське господарство як практичну реалізацію загальної концепції сталого розвитку в агровиробничій сфері, задовольняючи потреби сьогодення, не ставлячи при цьому під загрозу потреби майбутніх поколінь [6, с. 3].

Ю. С. Бережна також робить акцент на сталості, вважаючи, що у широкому контексті, органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції "сталого (екологічно і соціально збалансованого) розвитку", що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [3, с. 39-40].

Інші вчені досить доречно стверджують, що "органічне сільське господарство, за своєю суттю, можна визначити як цілісну систему управління агроєкосистемами, що включає оцінку потенційних екологічних і соціальних ризиків та встановлює порядок взаємовідносин економічних суб'єктів у процесі виробництва органічної сільськогосподарської продукції. При цьому, концепція органічного сільського господарства полягає в тому, щоб якомога точніше повторити "виробництво" у природних агроєкосистемах, спираючись на екологічні процеси, біорізноманіття та, адаптовано до економічних умов, поєднати в собі традиції, інновації та досягнення науки на благо навколишнього природного середовища та поліпшення якості життя всіх учасників" [25, с. 16].

Науковець О. Т. Дудар розуміє органічне агровиробництво "не як готовий і сформований метод, а значно ширше – як перспективний шлях розвитку сільського господарства". Він розглядає органічне агровиробництво як "складну екологічно збалансовану систему органічного сільськогосподарського виробництва, ключовими завданнями якої є ефективне виробництво натуральної продукції, що має біологічно цінні якості й оздоровчі властивості для забезпечення повноцінного харчування людей і виключає будь-які ризики для здоров'я, сприяє збереженню навколишнього природного середовища" [9, с. 122].

На думку Н. Я. Кутаренко, "органічне агровиробництво – це цілісна система процесу виробництва сільськогосподарської продукції, яка базується на низці обмежень щодо застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, різних харчових добавок тощо, надаючи перевагу у впровадженні ресурсоощадливих технологій з метою забезпечення населення достатнім обсягом якісних, безпечних продуктів харчування при мінімально негативному впливі на довкілля із збереженням якості ґрунтів, біорізноманіття та екосистем для досягнення сталості в аграрному секторі, враховуючи потреби майбутніх поколінь" [13, с. 396]. Вважаємо, це поняття досить неточним, оскільки застосування хімічних добрив, пестицидів та ГМО не обмежено при органічному виробництві, як стверджує автор, а заборонено.

Зарубіжний дослідник, Р. Ф. Кантемиров вважає, що під органічним сільським

господарством слід розуміти один з напрямків сільського господарства, який являє собою сертифіковані відповідною організацією способи (методи) ведення сільськогосподарського виробництва, при яких не використовуються ГМО (генетично-модифіковані організми), синтетичні хімічні добрива й засоби захисту, а всі процеси виробництва забезпечують замкнутий цикл, за якого досягається природо- і ресурсозберігаючий ефект [10, с. 9].

А. Н. Лук'янова визначає органічне сільське господарство, з точки зору лише агрохімічного захисту рослин, а саме як метод ведення сільськогосподарського виробництва, за якого захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, з використанням органічних добрив. При цьому, забороняється застосування отрутохімікатів для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин. У тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики. Для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати [14, с. 24].

Науковець Н. А. Берлач зазначає, що "органічне сільське господарство – це сертифікована система ведення аграрного виробництва, яка використовує енерго- та ресурсоощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів та має на меті забезпечення суспільства здоровими та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища" [4, с. 20]. Вважаємо за необхідне зауважити, що дуже спірною виглядає частина щодо "...мінімального використання механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин...", адже синтетичні речовини в органічному виробництві заборонені.

Як стверджують вчені на чолі із Н. І. Кос'янчуком, органічне сільське господарство, за своєю суттю, є багатофункціональною агроекологічною моделлю виробництва, яка базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агроecosистем. Воно дає змогу в перспективі узгодити і гармонізувати економічні, екологічні та соціальні цілі в галузі сільського господарства [12, с. 77].

Досить точно, на нашу думку, визначення дає М. І. Кобець. Він розглядає органічне сільське господарство як систему сільськогосподарського менеджменту агросистем, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних та інших заходів, які забезпечують екологічно, соціально та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції і сировини [11, с. 8].

Таким чином, розглянувши низку нормативно-правових визначень органічного сільського господарства у різних країнах світу та в Україні, а також проаналізувавши наукові визначення вітчизняних та зарубіжних вчених, можна прийти до висновку, що універсального та всеохоплюючого визначення даного поняття не існує. Повноцінне розуміння зазначеного явища залежить від великої кількості факторів, як то умови господарювання, географічне положення країни, рівень розвитку сільськогосподарської галузі та національної економіки загалом тощо.

Але, поряд із тим, вважаємо за доцільне навести авторське бачення змісту досліджуваного поняття, яке, на нашу думку, найбільш повно розкриває його сутність.

Отже, органічне сільське господарство – це збалансована система виробництва аграрної продукції, що здійснюється сертифікованими суб'єктами господарювання з максимальним застосуванням біологічних факторів підвищення агротехнологічної продуктивності, що забезпечують екологічно, соціально та економічно ефективне і прозоре виробництво сільськогосподарської продукції з метою задоволення потреб ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, органічне сільське господарство є досить складним та багатовимірним поняттям, вивчення і конкретизація якого відбувається вже протягом багатьох десятиліть. Об'єктивна необхідність більш точного визначення даного поняття обумовлена потребою більш чіткого розуміння його сутності представниками громадськості та законодавчо-правової сфери, оскільки від цього залежить як рівень обізнаності суспільства про якісні переваги органіку, так і ефективність правового регулювання органічної сфери у країні.

Отже, спираючись на лінгвістичний, змістовний, нормативно-правовий, науково-теоретичний аналіз, можемо констатувати, що органічне сільське господарство – це напрям енерго- та ресурсоощадливого виробництва, орієнтований на забезпечення суспільства якісним та безпечним продовольством, збереження навколишнього середовища та покращення біорізноманіття, розвиток сільських територій та громад для сталого розвитку національної економіки та країни у цілому.

References

1. Artysh, V. I. (2009). Orhanizatsiino-ekonomichni peredumovy formuvannya rynku ekolohichno chystoi produktsii v Ukraini [Organizational-economic prerequisites for the formation of environmentally friendly products market in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 2, 117–120 [in Ukrainian].
2. Artysh, V. I. (2006). Upravlincki aspekty rozvytku vyrobnytstva ekolohichno chystoi produktsii v cilckomu hospodarctvi Ukrainy [Management aspects development of Ukraine agriculture ecologically clean production]. *Naukovyi vicnyk Natsionalnoho ahrarnoho univercytetu*, 102, 242–247 [in Ukrainian].
3. Berezha, U. S. (2010). Sutnist staloho rozvytku silskoho hospodarstva [The essence of agriculture sustainable development]. *Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Ser. Ekonomika i upravleniye*, 23 (62), 35–41 [in Ukrainian].
4. Berlach, N. A. (2010). Rozvytok orhanichnoho napriamu u silskomu hospodarstvi Ukrainy (administrativno-pravovi osnovy) [Organic direction development in agriculture of Ukraine (administrative and legal bases)] (Avtoreferat dysertatsii doktora yurydychnykh nauk). National academy of internal prospects of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
5. Borodachova, N. V. (2004). Popyt i propozycja na rynku organichnykh produktiv [Demand and supply on the organic market]. *Agroperspektyva*, 9, 59–61 [in Ukrainian].
6. Vovk, V. I. (2004). Sertyfikatsiia orhanichnoho silskoho hospodarstva v Ukraini: suchasnyi stan, perspektyvy, stratehiia na maibutnie [Certification of organic agriculture in Ukraine: current state, prospects, strategy and future]. *Orhanichni produkty kharchuvannia. Suchasni tendentsii vyrobnytstva i marketynhu: mizhnarodnyi seminar* (pp. 3–6). Lviv [in Ukrainian].
7. Golovchenko, N. M. (2009). Rol orhanichnoho silskoho hospodarstva u pidvyshchenni dobrobutu silskoho naselennia v Zhytomyrskii oblasti [The role of organic agriculture in improving the rural population welfare in Zhytomyr region]. *Agrosvit*, 21, 41–45 [in Ukrainian].
8. Milovanov, E., Melnyk, S., Demydova, O., Zhylykina, V., Kolesnyk, I., Konjashyn, A., Nishheta, V. & Tkachuk, V. (Eds). (2008). Dovidnyk standartiv YeS shchodo rehuliuвання orhanichnoho vyrobnytstva ta markuvannia orhanichnykh produktiv [Directory of EU standards for the organic production and labeling of organic products regulation]. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
9. Dudar, O. T. (2012). Rozvytok orhanichnoho ahrovyrobnytstva v Ukraini [Development of organic agricultural production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 3, 121–126 [in Ukrainian].
10. Kantemyrov, R. F. (2007). Organizatsionno-ekonomicheskije aspekty proizvodstva ekologicheskoy selskokhozyaystvennoy produktsii v mire [Organizational-economic aspects of ecological agricultural production in the world] (Avtoreferat dissertatsii kandidata ekonomicheskikh nauk). Moscow [in Russian].
11. Kobec, M. I. (2004). Organichne zemlerobstvo v konteksti staloho rozvytku. Dosvid vykorystannia tehnologij organichnoho zemlerobstva v Ukraini [Organic agriculture in the sustainable development context. Organic farming experience technologies using in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Kosianchuk, N. I., Tjutjun A. I. & Janenko, U. M. (2014). Rozvytok ekologichno bezpechnogo vedennja tvarynnyctva v Ukraini [Ecologically safe livestock farming development in Ukraine]. *Veterynarna bjutehnologija*, 24, 75–78 [in Ukrainian].
13. Kutarenko, N. Ya. (2014). Problema ponjatijno-zmistovogo traktuvannja sutnosti organichnoho ahrovyrobnytstva [The problem of conceptual and content interpretation of the organic agricultural production essence]. *Naukovyj visnyk Bukovynskogo derzhavnogo finansovo-ekonomichnogo universytetu. Ekonomichni nauky*, 27, 391–397 [in Ukrainian].
14. Lukianova, A. N. (2003). Ekologicheskoye selskoye khozyaystvo: aktualnyye problemi razvitiya [Ecological agriculture: actual problems of development]. *Analytycheskij vestnyk Soveta Federacyi FS RF*, 21, 21–25 [in Russian].

15. O proyzvodstve y obrashhenyy organycheskoj produkcyi [Production and circulation of organic products] : proekt Zakona Respublyky Belarus (2017). Retrieved from <http://pravo.by/document/?guid=3941&p0=2017081001> [in Russian].
16. O proyzvodstve organycheskoj produkcyi [Production of organic products] : Zakon Respublyky Kazahstan. № 423-V (2015). Retrieved from https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=37002307 [in Russian].
17. O proyzvodstve organycheskoj produkcyi [Production of organic products] : proekt Federalnogo Zakona. №372830-7 (2018). Retrieved from <http://soz.bio/baza-znaniy/zakony/> [in Russian].
18. Ob organicheskom selskokhozyaystvennom proizvodstve v Kyrgyzskoy Respublike: [Organic Agricultural Production in the Kyrgyz Republic] : proyekt Zakona Kyrgyzskoy Respubliki. Retrieved from <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/94214> [in Russian].
19. Ob ekologicheskii chistom selskom khozyaystve [Environmentally friendly agriculture] : Zakon Azerbajdzhanskoj Respublyky № 650 (2008). Retrieved from http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30619504#pos=1;-187 [in Russian].
20. Ob ekologicheskom selskokhozyaystvennom proizvodstve [Ecological agricultural production] : Zakon Respublyky Moldova № 115 (2005). Retrieved from <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=338801> [in Russian].
21. Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii ta syrovyny [Production and circulation of organic agricultural products and raw materials]. № 425 (2013). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/425-18> [in Ukrainian].
22. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii [The main principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products] : proekt Zakonu Ukrainy № 5448 (2016). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576 [in Ukrainian].
23. Pro organichne vyrobnytstvo [Organic production] : proekt Zakonu Ukrainy № 7003 (2010). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7003&skl=7 [in Ukrainian].
24. Chajka, T. O. (Ed). (2013). Rozvytok vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v aharnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Organic production development in the agricultural sector of the Ukraine economy]. Doneck: Noulidzh [in Ukrainian].
25. Shkuratov, O. I., Chudovska, V. A. & Vdovychenko, A. V. (2015). Orhanichne silske hospodarstvo: ekolohe-ekonomichni imperatyvy rozvytku [Organic agriculture: ecological-economic development imperatives]. Kyiv: DIA [in Ukrainian].
26. Shubravska, O. (2008). Rynok orhanichnoi produktsii ta perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini [The organic products market and prospects of its development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 53–61 [in Ukrainian].
27. Australian Certified Organic Standard: The Requirements for Organic Certification of 23.08.2017 Ver. 1. Retrieved from http://austorganic.com/wp-content/uploads/2017/08/ACOS_2017_V1.pdf.
28. Codex Alimentarius (1999). Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods (GL-32). Retrieved from http://www.fao.org/input/download/standards/360/sxg_032e.pdf.
29. Definition of Organic Agriculture: International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). Retrieved from <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture>.
30. Japanese Agricultural Standard for Organic Plants: Notification of the Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of 27.10.2005 No. 1605. Retrieved from http://www.maff.go.jp/e/jas/specific/pdf/833_2012-3.pdf.
31. Kuepper, G. A (2010). Brief Overview of the History and Philosophy of Organic Agriculture. Kerr Center for Sustainable Agriculture.
32. National programme for organic production of India. Retrieved from http://www.apeda.gov.in/apedawebsite/organic/organic_contents/english_organic_sept05.pdf.
33. National Standard of Canada CAN/CGSB-32.310-2015: Organic Production Systems General principles and management standard Canadian General Standards Board. Retrieved from https://www.cog.ca/uploads/GeneralPrinciplesandManagementStandards_2015.pdf.
34. National Organic Standard Board Recommendations (National Organic Program USDA). Retrieved from

<https://www.nal.usda.gov/afsis/organic-production/organic-food-information-assess-tools>.

35. Ordinance on Organic Farming and the Labelling of Organically Produced Products and Foodstuffs of 22 September 1997 (Status as of 1 January 2018) No: 910.18. Retrieved from <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19970385/index.html>.

36. Turkish Organic Farming Law of 03.12.2004 No. 5262. Retrieved from <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/tur90386E.pdf>.

MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF ORGANIC AGRICULTURE

E. V. Milovanov

e-mail: ofu@organic.com.ua

Organic Federation of Ukraine

Kyiv, Obolonskaya Str., 4, office 1, 04071, Ukraine

In the article it is substantiated that the scientific opinion plays the important role in the understanding of the essence and advantages of organic over conventional products. It has been engaged in the substantiation of definitions and concepts related to organic agriculture in order to avoid misconceptions and clear conceptual apparatus formation for many years. A retrospective analysis of the "organic agriculture" concept in the world science and practice was conducted. It is noted that the conceptual apparatus formed by representatives of International organic movement has greatly helped to substantiate the main definitions of the first legislation on organic agriculture in European countries. The modern approaches to the interpretation of the concept under the study by the international organic community as the preconditions of the world organic movement development are determined. A comparative analysis of the organic agriculture definition in domestic and foreign legislations was conducted to clarify and specify Ukrainian organic legislation. The domestic approaches to the research definition interpretation for the author's approach are analyzed. It is proved that organic agriculture is rather complex and multidimensional concept, the study and specification of which has been taking place for many decades. The objective need for more precise definition of this concept due to the need for more clear understanding of its essence by representatives of the public and legislative sphere, since it depends on the public awareness level about the qualitative advantages of organic, as well as the effectiveness of the organic sphere legal regulation

in the country. The actual vision of the organic agriculture essence as a balanced system of production of agricultural products, which is carried out by certified economic entities with the maximum application of biological factors for improving agrotechnological productivity that provides ecologically, socially and economically efficient and transparent production of agricultural products in order to meet the needs of the growing market, has been formed.

Keywords: organic agriculture, agrarian sphere, terminology, legislation, modern approaches, agricultural production.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Е. В. Милованов

e-mail: ofu@organic.com.ua

Федерация органического движения Украины
м. Киев, ул. Оболонская, 4, оф. 1, 04071, Украина

Обосновано, что важное место в вопросе понимания сущности и преимуществ органика над конвенционной продукцией занимает научная мысль, которая в течение уже многих лет занимается обоснованием определений и понятий, связанных с органическим сельским хозяйством во избежание разного рода ошибочных трактовок и формирования четкого понятийного аппарата. Проведен ретроспективный анализ становления понятия "органическое сельское хозяйство" в мировой науке и практике. Отмечено, что понятийный аппарат, сформированный представителями международного органического движения, в большой степени помог обосновать основные дефиниции первого законодательства об органическом сельском хозяйстве в странах Европы. Определены современные подходы к трактовке исследуемого понятия международным органической сообществом как предпосылки развития мирового органического движения. Осуществлен сравнительный анализ определения органического сельского хозяйства в отечественном и зарубежном законодательстве с целью уточнения и конкретизации украинского органического законодательства. Проанализированы отечественные подходы к трактовке исследуемой дефиниции для формирования авторского подхода. Доказано, что

органическое сельское хозяйство является достаточно сложным и многомерным понятием, изучение и конкретизация которого происходит уже в течение многих десятилетий. Объективная необходимость более точного определения данного понятия обусловлена потребностью более четкого понимания его сущности представителями общественности и законодательно-правовой сферы, поскольку от этого зависит как уровень осведомленности общества о качественных преимуществах органика так и эффективность правового регулирования органической сферы в стране. Сформировано свое видение сущности органического сельского хозяйства как сбалансированной системы производства аграрной продукции, которая осуществляется сертифицированными субъектами

хозяйствования с максимальным применением биологических факторов повышения агротехнологической производительности, обеспечивающих экологически, социально и экономически эффективное и прозрачное производство сельскохозяйственной продукции с целью удовлетворения все возрастающих потребностей рынка.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, аграрная сфера, терминология, законодательство, современные подходы, агропроизводство.

СВІТОБАЧЕННЯ В НООСФЕРНІЙ ОСВІТІ

Г. В. Курмишев*, Є. І. Ходаківський, О. В. Іванюк, М. Ф. Плотнікова

e-mail: marianma@yandex.ua, znau_dilovod@i.ua, ivaniuk.olga@i.ua, mfplotnikova@gmail.com

*Громадська організація «Міжнародний ноосферний центр Вернадського»

вул. Червоноармійська, буд. 15, корпус А, місто Харків, 61052, Україна

Житомирський національний агроекологічний університет

Старий бульвар, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Розкрито сучасні форми ноосферного мислення та виховання молоді на основі єдності загальних Законів Всесвіту. Ноосферне мислення – еволюційний спосіб самоідентифікації, самоврядування і самовідновлення людини з опорою на розуміння генетичної єдності Світу, що спостерігається у період переходу людства в епоху єднання індивідуального та колективного інтелекту і духовності – усе частіше йменують епохою одухотвореного розуму, епохою ноосфери. Значну увагу приділено порівняльному аналізу ноосферного підходу в освіті та формуванні світогляду, суспільно-економічному розвитку, вирішенню питань здоров'я збереження та соціально-екологічного самовизначення людини в природі у їх гармонійній єдності. Соціальна технологія ноосферної освіти – це складний природовідповідний педагогічний процес передачі знань, умінь і навичок на основі законів психіки людини за допомогою мотивації її індивідуальних мислеобразів і створення умов для реалізації вкладеної в них енергії. Головною відмінністю ноосферної освіти є розкриття закладених природою потенційних можливостей того, хто навчається. Імплементация законів освіти має бути перетворена в систему нових методологічних і професійних установок кожного члена суспільства України. Знання й використання законів психіки людини дозволяє забезпечити більш ефективну педагогічну діяльність, а знання Загальних Законів Світу, Загальних законів людського суспільства, законів пізнання і законів управління – розв'язувати в соціумі глобальні проблеми людства. Саме з цієї причини в системі ноосферної освіти на перше місце в освітньому й виховному процесах ставиться мотивація індивідуального природовідповідного мислення особистості. Окреслено заходи з підвищення ефективності освітньої діяльності та вирішення проблеми мотивації до праці через візуалізацію та геіштальттехнології. Геіштальт є об'єднуючим фактором реальності. Завдяки геіштальттехнологіям створюється така організація людей у взаємній співпраці, яка дозволяє досягти успіхів у діяльності за мінімального керуючого впливу на систему.

Ключові слова: ноосферна освіта, гармонія, розвиток особистості, соціалізація, здоров'язбереження.

Постановка проблеми

Погляд на Світ як на цілісну систему, яка розбудовується за єдиними Загальними Законами. Цей погляд іде із сивої давнини. «Що вгорі, те й унизу», – писав Г. Трисмегіст. Цю ідею проголошували Геракліт Ефеський, Ксенофан, Сократ, Платон, Арістотель, Парацельс, Кеплер, Лейбниц, Сковорода, Цюлковський, Чижевський, Вернадський, Подолінський, Козирев, Карл Войтила та інші. Багато вчених мріяли про об'єднання науки і релігії як різних способів пізнання Світу і говорили про необхідність довести науковими методами єдність Світу. Д. Менделєєв, А. Ейнштейн, І. Пригожин, Е. Мах та інші мріяли про те, що будуть відкриті й описані єдині основи всіх наук у єдиному законі, єдиній формулі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наукові докази єдності Світу як системи дав наш сучасник, професор Б.О. Астаф'єв. У своїх працях «Основи Світобудови» (2002), «Теорія єдиного живого Всесвіту» (1997), «Теорія

Творення і генетичної єдності Світу» (2010), «Алгоритм еволюції» (2011), «Світогляд homo mentis – людини мудрої» (2011), «Розум, свідомість, мислення» (2011) учений науково довів єдність Світу, теорію творення Світу Творцем, відкрив 50 Загальних законів, відкрив механізм, код і алгоритм Творення Світу. У Теорії генетичної єдності Світу (ТГЕС) інтегровані найкращі сучасні теорії та методологічні підходи: синергетика, системологія, системомісія, інші прогресивні наукові теорії (голографічна теорія організації Світу, теорія струн, акмеологія, синергетика, геіштальтологія, синтелектика, еволюціоніка, загальна теорія систем, голографічна теорія роботи Всесвіту, голографічна теорія роботи мозку, креаціоністська теорія походження Світу (Творення), генетична теорія П.П. Гаряєва) та інші. Створена Н. В. Масловою на основі «Періодичної системи Загальних Законів Світу» (2005 р.) «Періодична система спеціальних законів освіти» (2009 р.) має фундаментальне науково-теоретичне, гносеологічне, методологічне, практичне значення для всіх сфер мислення, життя, діяльності жителів планети

Земля. Однак, недостатньо вивченими залишаються питання розширення світоглядного природи на розвиток особистості.

Мета дослідження

Метою дослідження є розробка та поглиблення теоретико-методологічних засад ноосферного мислення в умовах формування екологічної освіти в межах реалізації програми стратегічного розвитку України.

Методика дослідження передбачала проведення системно-синергетичного аналізу існуючої системи освіти. В ході дослідження використано структурний та системний аналіз з метою структуризації підходів в освіті та вихованні, функціональний та компаративний аналіз – для визначення та формулювання концепції управління засобами навчання, логіко-історичний та метод аналогій, індукції, дедукції, порівняння та логічного узагальнення – для дослідження тенденцій та формулювання пріоритетних механізмів ноосферної освіти як системи.

Результати досліджень

Позитивна спрямованість людської цивілізації до свого удосконалення та розвитку визначення його Провидінням. Народна мудрість альтернативно засвідчує: проти Добра і Розуму протистояти неможливо. Багатьма древніми та сучасними вченими парадигмально доведена єдність тонких (невидимих) світів (ментальна енергія) та похідного від них фізичного – як астрального світу, а на процесах матеріалізації та дематеріалізації енергії побудований макро- та мікросвіти. Акмеологічним авангардом і продуктом цих процесів є Думка, Мислення, гуманістичний розум, що відображають сутність Провидіння. Нами сформований ментальний гештальт (образ) Провидіння на основі єдності Віри, що завжди йде попереду, зусиллями Волі та визначеної Долі (основний закон Провидіння) за твердженням Піфагора, але на початку було Слово. Слово, думка, ідея є першовитоками та домінуючими і понині.

Ноосферне мислення – еволюційно новий спосіб самоідентифікації, самоврядування і самовідновлення людини з опорою на розуміння генетичної єдності Світу. Він означає свідомий вибір людини на користь збереження природи, любові й причетності до неї. Еволюційним завданням ноосферного мислення є оволодіння людством Загальними Законами Світу, Загальними Законами людського суспільства і

похідними від них іншими системами законів. Наразі спостерігаємо період переходу людства в епоху єднання індивідуального та колективного інтелекту і духовності – усе частіше йменують епохою одухотвореного розуму, *епохою ноосфери*. Закономірність входження планети Земля в епоху ноосфери показав видатний український вчений зі світовим ім'ям В.І. Вернадський [3]. Ноосферне мислення, що являє собою нову форму мислення для нашого часу, є передоднем вищої форми людського мислення – космічного мислення. Космічне мислення відрізняється абсолютною вірою у Творця і його Загальні Закони Світу, що дозволить людині знайти нові можливості саморегуляції, творчої, планетарної діяльності.

Соціальна технологія ноосферної освіти – це складний природовідповідний педагогічний процес передачі учневі знань, умінь і навичок на основі законів психіки людини за допомогою *мотивації її індивідуальних мислеобразів і створення умов для реалізації вкладеної в них енергії*. Головною відмінністю ноосферної освіти є розкриття закладених природою потенційних можливостей того, хто навчається. Це визначає комплекс завдань ноосферної освіти, серед яких найбільш соціально важливими є такі:

- формування світоглядних установок учнів з орієнтацією на Загальні Закони Світу;

- просвіта учнів, тобто ознайомлення із загальними науковими уявленнями про генетичну єдність Світу, про природу, Космос, людину, суспільство, а також з основними напрямками і особливостями просторової, фізичної, діяльнісної, культурної, ментальної структури людини з опорою на спеціальні закони психіки людини;

- соціалізація особистості, тобто залучення її до процесів суспільного поділу праці через освоєння індивідом знань і вмінь, необхідних для обраної ним професійної діяльності на основі Загальних законів людського суспільства і спеціальних законів психіки людини;

- інкультурація особистості, тобто збагнення культурних цінностей та історичного досвіду найближчого їй соціального співтовариства і колективної організації життя людства на основі Загальних законів людського суспільства.

ТГЕС є наразі універсальною теорією, яка інтегрувала досягнення в галузі науки, методології, віри у Творця більш ніж за 2500 років історії людства. На базі ТГЕС ноосферна освіта пояснює корінні питання світорозуміння:

1) Як створювався Світ? 2) Які механізми лежать в основі Творення? 3) Яким є алгоритм еволюції? 4) Якими є Загальні Закони Світу? 5) Якими є Загальні закони людського суспільства? 6) Якими є Загальні закони пізнання/збагнення? 7) Якими є відносини людини зі Світом і його Законами? 8) Що таке моральність і здоров'я людини? 9) Яка місія людини на Землі і найвище призначення людини у Світі? Крім зазначених питань, ноосферна освіта відповідає на безліч інших питань. Згідно з ТГЕС проф. Б. О. Астаф'єва, Світ – це енергоінформаційна еволюціонуюча генетично єдина та ієрархічно організована мегасистема. Людство і людина в цій мегасистемі – мікросвіт, який повинен жити за Загальними Законами Світу і їм підкорятися. Світогляд генетичної єдності Світу є ядром ноосферної освіти, його філософською, науковою базою, яка покладена в основу його гносеології, методології, психології. Світогляд генетичної єдності Світу відповідає базовим принципам природовідповідності, системності, науковості, синергічності, а також основним філософським принципам:

- *передумання*, тому що інтегрує попередні теорії, гіпотези, наукові, релігійні, культурні досягнення людства;

- *необхідності*, тому що відповідає на абсолютно необхідні для світогляду людини питання про походження і творення Світу;

- *достатності*, тому що, відповідаючи на корінні питання світобудови, дозволяє відповісти на будь-які питання, що впливають із життя;

- *керованості*, тому що розкриває алгоритм, пропорції та рух освіти, що дозволяє Світу і його системам працювати на принципах самоврядування, самотворення, самоорганізації;

- *еволюційної мінливості*, тому що показує механізми, причини, закони еволюційної мінливості;

- *системності*, тому що представляє елементи Світу, їх єдині зв'язки, композиції і мету творення та функціонування системи «Світ», системи «людина»;

- *єдності і нескінченності* як еволюційний вектор розвитку Світу.

Гносеологічне значення ПССЗО полягає в тому, що вона дозволяє проаналізувати відповідність Загальним Законам Світу всіх процесів, форм, методів, методологій освіти і виявлення людини в соціумі. ПССЗО дозволяє дати цілісний системний *прогностичний* підхід до характеристики будь-якої пізнавальної і впроваджувальної діяльності людей у галузі

освіти, її векторної спрямованості. Вона служить пізнанню, збагненню, побудові і дослідженню будь-яких освітніх систем людського суспільства. Вона відкриває нові можливості збагнення систем соціуму та обґрунтовує їх еволюційний характер. Системний підхід дозволяє прогнозувати етапи, фази, конкретні відкриття і винаходи людства в майбутньому в галузі освіти, а також зв'язати їх із Загальними Законами Світу, попереджаючи негативні наслідки деяких винаходів або нововведень. За цими законами здійснюється конгруенція життя людей зі Світом Космосу, природи. Це дає можливість коректування цілей життєдіяльності, моральності, моралі, мислення, управління, освіти і виховання нового покоління землян. Імплементация законів освіти має бути перетворене в систему нових методологічних і професійних установок кожного члена суспільства України. Для цього буде потрібно:

- ознайомлення населення з законами освіти і широке роз'яснення їх значимості для екологічної нормалізації біосфери Землі та поведінки в ній людини;

- переорієнтація науки, освіти і виховання, медицини, культури тощо на погодженість мислення та діяльності фахівців і громадян зі Спеціальними законами освіти.

Безпрецедентна за наукоємністю Періодична система спеціальних законів психіки людини (далі СЗПЛ) доктора психологічних наук Н. В. Антоненко є чудовим практичним інструментом у роботі психолога і педагога. Аналітичне дослідження 500 педагогічних підходів було спрямоване на виявлення нового параметру – системної повноти і цілісності ноосферної психології та педагогіки – відповідно до прийнятої у світовій науці Загальної теорії систем. Дослідження вченого проводилося конгруентно фундаментальним принципам системності – відповідність або невідповідність законам психіки людини. Для дослідження спеціальних законів психіки людини в ноосферному освітньо-виховному процесі Н. В. Антоненко обрала модель шкільного уроку. Модель уроку (на кальці) була накладена на таблицю «Періодична система законів психіки людини». Результати дослідження відбито в таблиці «Відповідність етапів ноосферного уроку законам психіки людини». На кожному етапі уроку спостерігається відповідність певній групі законів, яка регулює психологічні стани, забезпечує комфортне протікання психологічних процесів, відповідає за роботу

головного мозку, гармонійно формує психіку особистості. І відбувається це на кожному уроці. Дослідження інших педагогічних підходів дали фрагментарні, несистемні результати. Єдина педагогічна система, яка виявилася повністю конгруентною СЗПЛ – це система ноосферної освіти. Інтегрованість законів психіки людини в освіту і встановлена за їх допомогою конгруенція педагогічного процесу Загальним Законом Світу дозволили назвати ноосферну освіту психопедагогікою.

Ноосферна психопедагогіка – це еволюційно новий етап розвитку освітньої системи. Мета ноосферної психопедагогіки – оволодіння новими структурами (контурами) головного мозку більшістю населення (спочатку нейросоматичними – від гр. *neuron* – нерв і *sōmatos* – тіло), тобто усвідомлене керування процесами гармонійного розвитку фізичного і психологічного здоров'я, новими методами роботи з інформацією, новими способами одержання інформації (біозворотній зв'язок), якісно новим підходом до використання інформації, новими технологічними, методологічними, методичними можливостями.

Головне завдання – навчити людину підвищувати ККД, розкривати і використовувати нові резерви людини як еволюціонуючої самоорганізованої системи з біоенергоінформаційним інтелектом. *Надзавдання ноосферної психопедагогіки* – це психофізіологічне і духовне збереження і розвиток здоров'я людей. Першовідкривач Періодичної системи законів психіки людини Н.В. Антоненко дійшла до відкриття *формули здоров'язбереження в освітньому процесі з урахуванням цих законів*. Знання кожним викладачем законів, за якими будується психіка людини, дозволить, по-перше, усвідомлено керувати розвитком психіки дитини. По-друге, розв'язати невідкладні питання сучасності:

- здоров'язбереження і здоров'ярозвиток особистості у процесі навчання,
- ефективне засвоєння інформації та умінь її застосовувати в житті,
- формування творчого екологічного світогляду,
- психологічна гармонізація або корекція негативних псі-станів і ситуацій у класі в ході кожного уроку.

Знання й використання законів психіки людини дозволить нам забезпечити більш ефективну педагогічну діяльність. А знання

Загальних Законів Світу, Загальних законів людського суспільства, законів пізнання/збагнення і законів управління дозволить розв'язати в соціумі глобальні проблеми людства. Поняття «здоров'я» традиційно відноситься до галузі медицини, а під хворобою мається на увазі захворювання органів і систем фізичного тіла людини. Сучасні наукові досягнення в газузі пізнання Єдності Світу відкривають нові перспективи цілісного підходу до поняття «здоров'я» системи «людина».

Створення «Теорії Творення і генетичної єдності Світу», Періодичної Системи Загальних Законів Світу, Загальних законів людського суспільства, Загальних законів пізнання і збагнення, Загальних законів управління та спеціальних законів психіки людини і освіти наочно демонструють єдність тіла, душі й духу всіх систем Світу і його ієрархічної організації із провідною роллю душевно-духовної складової. ноосферної концепції система «людина» розглядається цілісно. При такому підході поняття «здоров'я» виходить далеко за рамки питань медицини. Здоров'я – це гармонійне функціонування всіх рівнів біосфери особистості, що дозволяє їй успішно адаптуватися до навколишнього середовища і, творчо реалізуючи своє призначення згідно із Загальними Законами людського суспільства, еволюціонувати конгруентно Загальним Законами Світу. Здоров'я / хвороба індивіда і суспільства відбивається на всіх рівнях буття – елементарному, енергетичному, енергоінформаційному, морально-духовному, торкається всіх галузей функціонування людського суспільства і визначає загальний рівень еволюції людства або індивіда. Розглянемо рівні збереження і розвитку здоров'я людини, введені в науковий обіг Л. І. Брайко (*свідомство Державної служби інтелектуальної власності України № 44216 від 11.06.2012 р.*)

1. Біохімічний рівень *здоров'язбереження системи «людина»* забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на рівні буття елементів, відповідному до фізичного рівня її біосфери.

2. Енергетичний рівень *здоров'язбереження системи «людина»* забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй адаптуватися на енергетичному рівні буття, відповідному до емоційно-почуттєвого рівня її біосфери.

3. Інформаційно-інтелектуальний рівень здоров'язбереження системи «людина» забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на енергоінформаційному рівні буття, відповідному до розумового рівня її біосфери.

4. Рівень самоорганізації здоров'язбереження системи «людина» або нейросоматичний рівень забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на рівні самоорганізації її біосфери. Нейросоматичний рівень здоров'язбереження є результатом інтеграції біохімічного, енергетичного та інформаційно-інтелектуального рівнів і в цілому забезпечує рівень здоров'я фізичного тіла людини.

Наступні рівні здоров'язбереження формуються тільки при свідомому устремлінні системи «людина» до духовної сфери, максимальному розкритті творчого потенціалу на благо суспільства і напрямку всієї своєї життєдіяльності відповідно до Загальних Законів Світу.

5. Рівень еволюції здоров'язбереження системи «людина» або нейрогенетичний рівень забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на еволюційному рівні буття, відповідному до інтуїтивного рівня її біосфери.

6. Рівень системної ієрархії здоров'язбереження системи «людина» або рівень метапрограмування забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на рівні буття ієрархії, відповідному до духовного рівня її біосфери.

Нейрогенетичний рівень здоров'язбереження і рівень метапрограмування відбивають ступінь взаємозв'язку особистості із власною душею. Наскільки особистість може досягнути завдання душі, інтуїтивно перерозподіляти енергію творчої активності для виконання свого призначення, настільки гармонійною стає людина і її здоров'я.

7. Космічний рівень здоров'ярозвитку системи «людина», або рівень Найвищого потенціалу, забезпечує гармонійне функціонування всіх органів і систем людини, що дозволяє їй успішно адаптуватися на рівні найвищого потенціалу. Рівень здоров'ярозвитку найвищого потенціалу системи «людина» є найвищим результатом еволюції людства – досягається об'єднання тіла, душі й духу,

забезпечується гармонійне функціонування всіх рівнів здоров'язбереження системи «людина».

Вивчення законів функціонування багаторівневої системи «людина» дозволяє побачити сильні і слабкі ланки всієї системи в цілому, тому що життєдіяльність усіх рівнів нашої біосфери схожа на сполучені посудини – збій на морально-духовному плані може призвести до серйозних фізичних захворювань, так само як і нестача життєвих сил, обумовлена відсутністю здорового способу життя, може призупинити наші більш високі можливості.

Відповідно до ієрархічної організації Світу, всі системи й підсистеми Світу мають свою імунну систему. Умовно можна співвіднести кожному рівню біосфери людини свою власну систему захисту, що відповідає вимогам Законів певного рівня буття. Всі рівні буття є значущими для розвитку людини, усі рівні біосфери повинні бути гармонійні і служити винятково для досягнення найвищої мети кожної людини – реалізації її призначення в житті. До кожної сфери своєї життєдіяльності потрібно підходити усвідомлено, як до етапу розвитку, нарощуючи потенціал потужності своєї розумності по відношенню до себе і до Світу. Без знання Законів, які стосуються всіх рівнів буття, людина залишається незахищеною перед вибором теорій, методів і рекомендацій щодо свого здоров'я і розвитку. Система законів здоров'я вперше вводить природовідповідний здоров'я-розвиваючий норматив в освіту.

При створенні академіком Н. В. Масловою системи ноосферної освіти було інтегровано досягнення більш ніж 30 наукових напрямків, у тому числі природничого циклу дисциплін (фізіологія, біологія, мікробіологія, цитологія, хімія, генетика, гігієна, хвилева фізика, нейрофізіологія, неврологія тощо). Усі вони разом описують складні процеси в людському організмі. Закони цих наук не описані у вигляді цілісних систем. Тому, вказуючи на природничі дисципліни як базис природовідповідного підходу в освіті, опишемо інтеграцію найважливіших з них.

Якщо Ваша дитина навчатиметься у школі, де не порушуються закони природи, у тому числі закони природи пізнання, тіла, психіки і виховання, то вона може вчитися безпечно для свого здоров'я і життя. У такій системі її природний детектор істини і неправди буде працювати чудово, енергія не буде витрачатися дарма, і вона, не хворіючи фізично і психічно, буде нарощувати свій найвищий енергетичний

потенціал безпосередньо в системі освіти. Сконцентрувавши свою енергію в освіті, дитина зуміє натренувати свій природний детектор істини і неправди та з його допомогою вдосконалювати своє життя. А це значить, що *«Біологічно адекватні Загальним Законам Світу енергії освіти не порушують біоритмів людського організму, забезпечуючи єдиний нескінченний процес виховання, пізнання і здоров'язбереження»*. Це стосується не тільки вітчизняних шкіл з біоадекватною методикою навчання, а й так званих акмеологічних шкіл, що створюються в Україні академіком І. Д. Бехом і націлені на виховання учнів, здатних обирати високі моральні цілі та досягати їх у житті [15].

Природовідповідна робота вібрацій клітин, органів, систем і всього організму в цілому дозволяє вправно працювати людському мозку. Властивий від природи кожній людині детектор власної істини й неправди (уміння відчувати потрібну інформацію) є базою для більш складної системи: генетично детермінованого способу пізнання (ГДСП) людиною себе самої і Світу. Дотримання ГДСП є нагальним завданням з безліччю позитивних наслідків. Будуть відновлені шляхи приймання і надходження інформації в мозок без її викривлення. Адекватно заробить 1-й мозковий блок приймання інформації (всі рецептори – смаку, зору, нюху, дотику, слуху, кінестетики. Це приведе до природного наповнення енергією 2-го мозкового блоку – енергетичного. Найважливіший орган цього блоку – ретикулярна формація (енергетична батарейка мозку) – використовує емоції людини для вироблення енергії, що живить мозок. Далі ретикулярна формація передає енергію гіпоталамусу, таламусу, у лімбічний відділ, у медіабазальну кору й мозочок (це складові частини енергетичного відділу мозку). Вони заповнюються необхідною енергією і працюють повнокровно. Так ретикулярна формація пов'язана з 6-ма шарами кори головного мозку і створює готовність до роботи всього мозку.

Третій блок мозку – приймання й переробки інформації (первинні, вторинні, третинні поля кори головного мозку) – природовідповідно обробить інформацію, що надійшла, і передасть її в четвертий – проектний відділ головного мозку (лобова кора великих півкуль мозку). Генетично мозок організований для такого порядку проходження інформаційної обробки. Це і є генетично детермінований спосіб пізнання. В ноосферній освіті включення цього

природного шляху проходження інформації стосується будь-якої, а не тільки навчальної інформації. Генетично детермінований спосіб пізнання дозволяє надзвичайно ефективно, безпомилково вирішувати життєві, навчальні, соціальні, світоглядні завдання без втрати власної інформації та істини.

Уроджені або придбані викривлення генетично детермінованого шляху пізнання неминуче ведуть до неприродовідповідного мислення, яке неадекватно Світу і здоровому людському мисленню. У цьому випадку ми маємо справу з тим чи іншим ступенем відхилення від норми природовідповідності. Саме з цієї причини в системі ноосферної освіти на перше місце в освітньому й виховному процесах ставиться *мотивація індивідуального природовідповідного мислення особистості*. У ноосферній освіті той, хто навчається, з перших кроків вчиться базовим нормам дотримання законів пізнання. Необхідно забезпечити доступ до позитивної інформації у своєму найближчому оточенні, сучасних ЗМІ, літературі, кіно, театрі, культурі. Якщо немає доступу до високоякісної інформації, людині неможливо резонувати з високими частотами, вона не знаходить резонансу своїм високим устремлінням. Сприйняття низькочастотної інформації знижує власний потенціал людини: починається рух униз.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Важливим завданням ноосферної освіти є надання учням знань і тренінг навичок відчування високочастотних станів кожної людини за допомогою дбайливого ставлення до генетично детермінованого способу сприйняття і переробки інформації Світу. Знання цих механізмів необхідно кожній сучасній людині. Особливо важливо знати це батькам, вихователям, викладачам.

Реальність багатогранна, але, у більшості своїй, передбачувана. Вона складається з реальностей кожного учасника, відносин між ними, реальностей підсистем тощо. Гештальт є об'єднуючим фактором реальності. Завдяки гештальттехнологіям створюється така організація людей у взаємній співпраці, яка дозволяє досягти успіхів в діяльності за мінімального керуючого впливу на систему.

Подальші дослідження будуть пов'язані з обґрунтуванням та механізмів ефективної системи освіти в умовах децентралізації та застосування нових форм територіальних

громад, що передбачає визначення нових парадигмальних самоорганізаційних форм роботи з молоддю та економічно оцінки такої діяльності.

References

1. Khodakivsky, Ye. I. (Ed.) (2016). *Heshtalty sotsialno-ekonomichnykh system* [Gestalts of social and economic systems]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
2. Mosienko, O. V. (2015). *Reflektivnyi podhod k upravlenniu personalom kak osnova samoorganizatsii* [Reflective approach to personnel management as a basis of self-organization]. *Progress*, 5–6, 73–77 [in Russian].
3. Vernadskyi, V. I. (2004). *Biosfera ta noosfera* [The biosphere and the noosphere]. Moscow: Airys-pres [in Russian].
4. Khanin, I. H. & Poliakov, M. V. (2016). *Noosfera Vernadskoho i problemy ekonomiky* [Vernadskys noosphere and the problems of the economy]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Mehatrendy svitovoho rozvytku ta ekonomichni perspektyvy Ukrainy»* (pp. 48–49). Kiev: Ukrainska Asotsiatsiia Ekonomistiv-Mizhnarodnykiv [in Ukrainian].
5. Kanyhin, Yu. M. & Kusherets, V. I. (2016). *Fizychna ekonomii: (Enerhiia istorichnoho prohresu)* [Physical economy: (Energy of historical progress)]. Kiev: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
6. Litvinchuk, I. L. (2013). *Gosudarstvennoe regulirovanie innovatsionnogo razvitiia agrarnogo sektora jekonomiki* [State regulation of innovative development of the agricultural sector]. *Eastern-European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften)*, 2, 37–38 [in Russian].
7. Rudenko, M. (2010). *Jenergija progressa. Ocherki po fizicheskoi jekonomii* [Energy of progress. Essays on physical savings]. Kiev: Mihajljuta A. A. [in Russian].
8. Rudenko, L. H. (2001). *Stalyi rozvytok: poshuky modelei dlia Ukrainy* [Sustainable development: the search for a model for Ukraine]. Kiev: BMT [in Ukrainian].
9. Shevchuk, V. (1998). *Naukova shkola fizychnoi ekonomii: svitovyi vymir i tsyvilizatsiina perspektyva*. Retrieved from <http://rudenkomd.narod.ru/Pereklad.htm> [in Ukrainian].
10. Grabar, I. H. (2012). *Mikrorezonansni tekhnologii ta sekreti dovlittia (Zhyty do 140 – dostupno kozhnomu!)* [Scranton technologies and the secrets of longevity (Living to 140 is available to

everyone!)]. Zhytomyr: Yevenok O. O. [in Ukrainian].

11. Blavatskaja, E. (1888). *Tajnaja Doktrina. Kosmogenezis* [Secret Doctrine. Cosmogenezis]. Moscow: Bigbak [in Russian].
12. Köhler, W. (1929). *Gestalt psychology*. New York: Liveright.
13. Koffka, K. (1935). *Principles of gestalt psychology*. New York: Harcourt, Brace.
14. Perls, F. (2003). *Geshtalt-podhod. Svidetel terapii* [Gestalt approach. Witness therapy]. Moscow: Izd-vo Instituta psihoterapii [in Russian].

NOOSPHERIC WORLDVIEW IN EDUCATION

G. V. Kurmyshev*, E. I. Khodakovsky, O. V. Ivanyuk, M. F. Plotnikova

e-mail: marianma@yandex.ua, znau_dilovod@i.ua, ivaniuk.olga@i.ua, mplotnikova@gmail.com

*Hromadska orhanizatsiia "mizhnarodnyy noosfernyy tsentr vernadskoho"
Chervonoarmiyska street, 15, kharkiv city,
61052, ukraine

Zhytomyr national agroecological university
Staryi blvd, 7, zhytomyr, 10008, ukraine

The article reveals the modern form of noospheric thinking and training of young people on the basis of unity of the General Laws of the Universe. Noospheric thinking is an evolutionary way of self-identification, self-management and self-recovery of a person, which is based on the understanding of the genetic unity of the World observed during the transition of mankind in the era of unity of individual and collective intelligence and spirituality. This period is often referred to as the era of the spiritualized mind, the era of the noosphere. Considerable attention is paid to the comparative analysis of noospheric approach to the education and formation of their Outlook, community and economic development, issues of health protection and socio-ecological snowsakes of man in nature in a harmonious unity. Social technology of noosphere education is a complex pedagogical process corresponding to the nature. It provides for the transfer of knowledge, skills and abilities based on the laws of the human psyche by motivating individual mental images and creating conditions for the implementation of the energy invested in them. The main difference between noospheric education is the manifestation of the inherent potential of the nature of the student. The implementation of the laws of education should be transformed into a system of new methodological and professional attitudes of each member of the

society of Ukraine. The knowledge and use of the laws of the human psyche allows to provide more effective pedagogical activity. Knowledge of the General Laws of the World, the General laws of human society, the laws of knowledge and the laws of management allows us to solve global problems of mankind with the help of society. Therefore, in the system of noospheric education, the motivation of individual thinking corresponding to the nature of the individual is put in the first place in the educational and educational processes. The article also illustrates measures to improve the efficiency of educational activities and solve the problem of motivation to work through visualization and Gestalt technology. Gestalt is the unifying factor of reality. Gestalt technology organizes people for mutual cooperation. It allows you to achieve success in the activities with minimal controlled impact on the system.

Keywords: noospheric education, harmony, personality development, socialization, health care.

МИРОВОЗЗРЕНИЕ В НООСФЕРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Г. В. Курмышев*, Е. И. Ходаковский,

О. В. Иванюк, М. Ф. Плотникова

e-mail: marianma@yandex.ua, znau_dilovod@i.ua,

ivaniuk.olga@i.ua, mfplotnikova@gmail.com

* Общественная организация «Международный ноосферный центр Вернадского»

ул. Красноармейская, д. 15, корпус А,

г. Харьков, 61052, Украина

Житомирский национальный

агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10002, Украина

Раскрыты современные формы ноосферного мышления и воспитания молодежи на основе единства общих Законов Вселенной. Ноосферное мышление – эволюционный способ самоидентификации, самоуправления и самовосстановления человека с опорой на понимание генетического единства Мира, наблюдаемый в период перехода человечества в эпоху единения индивидуального и коллективного интеллекта и духовности – все чаще именуют эпохой одухотворенного разума, эпохой ноосферы. Значительное внимание уделено сравнительному анализу ноосферного подхода в образовании и формировании мировоззрения, общественно-экономическому развитию,

решению вопросов здоровьесбережения и социально-экологического самоопределения человека в природе в их гармоничном единстве.

Социальная технология ноосферного образования – это сложный природосоответствующий педагогический процесс передачи знаний, умений и навыков на основе законов психики человека с помощью мотивации ее индивидуальных мыслеобразов и создание условий для реализации вложенной в них энергии. Главным отличием ноосферного образования является раскрытие заложенных природой потенциальных возможностей обучающегося. Имплементация законов образования должна быть преобразована в систему новых методологических и профессиональных установок каждого члена общества Украины. Знание и использование законов психики человека позволяет обеспечить более эффективную педагогическую деятельность, а знание Общих Законов Мира, Общих законов человеческого общества, законов познания и законов управления – решать в социуме глобальные проблемы человечества. Именно по этой причине в системе ноосферного образования на первое место в образовательном и воспитательном процессах ставится мотивация индивидуального природосоответствующего мышления личности. В статье намечены меры по повышению эффективности образовательной деятельности и решения проблемы мотивации к труду через визуализацию и геишальттехнологии. Геишальт является объединяющим фактором реальности. Благодаря геишальттехнологиям создается такая организация людей во взаимном сотрудничестве, позволяющая достичь успехов в деятельности при минимальном управляемом воздействии на систему.

Ключевые слова: ноосферное образование, гармония, развитие личности, социализация, здоровьесбережение.

УДК 336.76:553.5(73)

USA NATURAL STONE MARKET TRENDS AND FORECAST

I. Nykytiuk, Y. Nykytiuk

e-mail: Iraniks19@gmail.com, andreyniks2@gmail.com

Zhytomyr National Agroecological University,

Staryi Blvd 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The paper presents results of the research about nowadays trends and forecasts in the USA natural stone market. After analyzing recent reports, articles and statistics in the natural stone and design industries, it was possible for me to find some essential drifts in the US's, as one of the biggest importers, demand.

The most significant one is the change of the number one market material from granite to quartz. Moreover, it is possible to use engineered quartz to replicate many other natural stone patterns, which leads to the greater request for quarts all over the world. Other reason of involving quartz more into the industry is the ability of using new textured surfaces like matte, honed, leathered, and cement-like and others – quartz fabricators are now providing a unique style of their products beside the traditional polished finish.

As for color palette, homeowners prefer natural and realistic looks of the neutral colors often with a twist: sprawling thin white and light grey veins. Which is an inverse to the bold, dark veins, which are present in many of the quartz patterns, which flooded the market in past years. Stone integrated sinks are also a new fashion in countertops market.

Popular in recent years subway tile backsplash kitchen is still in favor, though with a few added points such as multi-colored tiles or bigger size subway tiles. Although the countertop and the backsplash are quite different in styles, they are complementing each other surprisingly well in the newer designs. The key point is to put the countertop tones down to highlight the backsplash.

Landscaping products market demand did not get many changes in styles. However, the request for the last year trend products keeps rising and is not expected to fall these years.

Keywords: natural stone, countertops, tiles, trends, quartz, market, demand, surface, USA.

Problem statement

Humanity has used natural stone as the main building and memorial material for thousands of years. Monuments built of it more than 4,000 years ago are still standing today, which is a testament to natural stone's persisting beauty and strength.

Natural stone does not lose its importance and value these years too. Moreover, the worldwide demand for stone continues to rise, so does the competition between its exporters.

According to the U.S. Geological Survey [1], the United States is one of the world's leading markets for dimension stone. Thus, it is crucial to understand USA natural stone industry's features, trends and forecasts.

Review of recent researches and publications

Materials and reports of the National Kitchen & Bath Association, The Kitchen & Bath Industry Shows and Universal Granite and Marble review of the new trends in the natural stone market in the USA gives the preliminary information for the study. As well as other online magazines and periodicals related to the natural stone and design industries.

Research results

According to the researched materials, one of the greatest changes in the industry is the increasing demand for quartz. The National Kitchen & Bath Association (NKBA) reports that while granite is less desirable these days, the use of quartz is on the rise. [2]

Quartz is introduced as a high-end alternative to granite. In 2018, Quartz manufacturers will continue to impress customers with manufacturing improvements to keep this countertops option king. Not just for this year, but for quite some time to come. Furthermore, the engineered quartz can now replicate many natural stone patterns, including Italian marble, with extreme accuracy; the benefit is that these duplications have the durability of engineered quartz, which allows using the material in applications where marble might not be appropriate. The low maintenance required with quartz provides a perfect solution for homeowners who are seeking that marble-look for their kitchen surfaces [3].

There is also a new trend for a natural and fresher look for the house designs, which brings honed and leather surfaces to the market. Which

becomes another reason for using quartz instead of other natural stones. When materials like quartz are designed to resemble slabs of natural stone, such as marble or granite, it involves creating veins in complex patterns swirled into the countertop slabs. If the owner wants something more realistic then there is no need for a polished piece – honed and leathered finishes have the durability needed for the kitchen but have a drastically different look in the space.

Even though polished is still the most popular one, there are advantages to the two others mentioned above.

Honed finish is a matte finish with little to no shine. Honed finishes work well with marble, since its lack of shine conceals any flaws or scratch marks more readily.

Leathered finish is a newer style of treatment that has become more popular in recent years.

As advances in the art of manufacturing quartz continues to evolve, exciting new textured surfaces have begun to hit the market. With many new colors becoming available in finishes like matte, honed, leathered, and others- quartz manufacturers are now providing a unique touch to their product outside of the traditional polished finish. Cement-like and industrial colors are growing in popularity as honed and matte finishes add an interesting element to this design [3].

Beside the drift in the most popular material, there are new tendencies in the color palette. Straight lines, light, dark, or a combination of the colors will be in favor.

Instead of a bright blue or jet-black countertop, you are more likely to find soft grey, white and beige tones in kitchens in 2018. There is more focus on highlighting captivating individual components using neutral backgrounds. So you might find a beige (or the new greige – grey + beige) countertop, with a ceiling-high mosaic pattern backsplash standing out against it.

However, some sources are standing on the point, navy and blue the biggest trend in kitchen and bath right now, and that it is an apparent trend in everything from cabinets to appliances [4].

Some of these slightly different quartz colors include dull browns and light blues (almost gray). Other than that, more and more homeowners are opting to stick to off-whites, ashy grays, and neutral beige.

Quartz surfaces with light veins are also getting more popular. Although neutral colors are still

looking to be dominant in 2018, there might be an added twist: sprawling thin white and light grey veins. This delicate quality is an inverse to the bold, dark veins, which are present in many of the quartz patterns, which flooded the market in past years [3].

Chrome and satin still reign supreme if you want to keep it classic however, shiny brass is back in a big way. Yet another trend is rose gold.

There is also another related to the countertops trend. While traditional porcelain will always be a classic, a stone sink is a new design hit. The favorite look for homeowners is a sleek continuous style from the countertop and down into the sink. The integrated sink with countertop has become another trend in kitchen countertops for 2018.

Another point that should draw exporters' attention in the upcoming years is backsplash tiles. In 2018, stone industry experts expect backsplash tiles to remain the most popular choice as homeowners seek a backsplash style that stands out more. They are seeing the disappearance of that 4" piece to make way for decorative tiles only. It seems to be the go-to style in recent years.

The traditional subway tile backsplash kitchen is still popular though with a few twists such as multi-colored tiles or larger size subway tiles. Tiles with exotic finishes resembling wood, marble, brick or natural stone have also gotten popular as homeowners look for something different from the ordinary.

The difference in style between the countertop and the backsplash has a surprisingly harmonious result. The countertop tones down to highlight the backsplash, with both complementing each other perfectly [5].

Landscaping tendencies do not have as many changes comparing to the past few years. Nevertheless, the demand for the last years' trends is continuing to grow. Flagging, natural stone steps, walls, and wall caps. There is also more request for stone to be used as landscaping products, functional and decorative, than ever before.

Conclusions and prospects of further research

The most significant shifts in the USA demand for natural stone is a switch from granite to quartz as a number one product in the market. Honed and leathered surfaces are stepping into the game and will if not replace the polished surfaces then at least be as popular as the latter. Exporters should look into the neutral colors this year. Soft grey, white and beige tones, dull browns and light blues (almost

gray) are looking to be dominant in 2018 – 2019. Stone sinks are getting more and more common in the new home-designs, as well as multi-colored tiles or larger size subway tiles.

Trends in landscaping do not seem to be changing much, but the requests for the landscaping products are rising.

As a biggest importer, US often dictates the fashion. Which makes other countries adjust to changes slower. Thus, the trends described in this article will stay actual for at least couple of years.

However, tendencies in natural stone industries change almost every year, so further research is always crucial to be made.

References

1. U.S. Geological Survey (2016). Mineral Commodity Summaries.
2. The Most Popular Kitchen Countertop Is No Longer Granite by Dabney Frake. Retrieved from <https://www.apartmenttherapy.com/quartz-vs-granite-countertops-which-is-more-popular-242008>
3. Quartz Trends for 2018 by Jagmohan Jagmohan. Retrieved from <http://www.universalgranite.com/blog/quartztrends/>
4. Biggest Kitchen and Bath Trends For 2018 (Gates in the interior design). Retrieved from <https://gatesinteriordesign.com/biggest-kitchen-bath-trends-for-2018/>
5. 7 Creative Subway Tile Backsplash Ideas for Your Kitchen by Bryan Sebring. Retrieved from <https://sebringdesignbuild.com/creative-subway-tile-backsplash-ideas-kitchen/>
6. Popular Quartz Countertops Pose a Risk to Workers by Barry Meier (The New York Times)
7. Kitchen Trends for 2018 By Prestige Marble and Granite. Retrieved from <https://prestigemg.wordpress.com/2017/12/06/kitchen-trends-for-2018/>
8. Hottest New Kitchen and Bath Trends For 2019 Amanda Gates. Retrieved from <https://gatesinteriordesign.com/hottest-new-kitchen-and-bath-trends-for-2019/>
9. Vogue. Retrieved from <https://www.vogue.com/article/interior-design-trends-according-to-expert-designers-decorators>
10. Country Living. Retrieved from <http://www.countryliving.com/home-design/decorating-ideas/g3988/kitchen-trends>
11. Elle Decor. Retrieved from <http://www.elledecor.com/design-decorate/trends/g14486069/kitchen-trends-2018/>
12. Gates Interior Design. Retrieved from <https://gatesinteriordesign.com/hottest-interior-design-trends-for-2018/>
13. 17 Top Kitchen Design Trends by Karin Beuerlein and H. Camille Smith. Retrieved from <http://www.hgtv.com/design/rooms/kitchens/17-top-kitchen-design-trends-pictures>
14. House Beautiful. Retrieved from <http://www.housebeautiful.com/room-decorating/kitchens/g2664/kitchen-trends/http://www.housebeautiful.com/design-inspiration/g13938283/2018-decor-trends/http://www.housebeautiful.com/design-inspiration/g13820501/best-and-worst-decor-trends-from-2017/>
15. Houzz. Retrieved from <https://www.houzz.com/ideabooks/93399913/list/interior-design-trends-expected-to-take-hold-in-2018>
16. Huffington Post. Retrieved from http://www.huffingtonpost.com.au/2017/09/25/the-kitchen-and-dining-trends-to-look-out-for-in-2018_a_23222693/
17. Kitchen and Bath Design News. Retrieved from <http://www.kitchenbathdesign.com/123995/year-end-look-and-new-trends-for-2018/>
18. Realty Times. Retrieved from <http://realtytimes.com/advicefromagents/item/1007993-kitchen-design-trends-in-2018?rtmpage=MattLawler>
19. Sebring Design Build. Retrieved from <https://sebringdesignbuild.com/top-trends-in-bathroom-design/>
20. The Flooring Girl. Retrieved from <http://theflooringgirl.com/hardwood-flooring/hardwood-flooring-trends-2018/>

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОГНОЗ РИНКУ НАТУРАЛЬНОГО КАМЕНЮ В США

І. Никитюк, Ю. Никитюк

e-mail: Iraniks19@gmail.com,

andreyniks2@gmail.com

Житомирський національний
агроєкологічний університет,

бульвар Старий, 7, Житомир, 10008, Україна

Дана стаття презентує результати досліджень теперішніх тенденцій та перспектив розвитку ринку натурального каменю в США. Завдяки аналізу останніх доповідей, статей та статистичних даних в

індустрії натурального каменю та дизайну, стало можливим визначити кілька важливих змін попиту в США як одного з найбільших імпортерів. Найсуттєвішою стала переміна матеріалу № 1 на ринку з граніту на кварц. Більше того, стало можливо використовувати інженерний кварц для реплікації багатьох інших натуральних каменів, що призводить до більшого запиту на кварц по всьому світу. Ще одною причиною для масштабнішого залучення кварцу до індустрії є можливість застосовувати нові текстуровані поверхні, такі як матова, горна, шкіряна, цементна та інші – виробники кварцу тепер надають унікальний стиль своїй продукції у порівнянні зі звичайною полірованою продукцією.

Відносно кольорової гами, домовласники надають перевагу природнім та реалістичним виглядам нейтральних кольорів. Часто з певною родзинкою: тонкими продовгуватими білими та світло-сірими жилками. Що є контрастом до товстих, темних жил у кварцових моделях, які переповнювали ринок останнім часом. Кам'яні інтегровані раковини також стали новою модою серед стільниць.

Популярні останнім часом частини кухонних стін із плиткою «під цеглу» не втрачають своїх позицій, та з декількома поправками. Наприклад, різнокольорові плитки та більший розмір кухонних плиток-цеглин. Незважаючи на те, що стилі подібних стінних вставок та стільниць досить різні, вони на диво вдало доповнюють одне одного у нових дизайнерських ідеях. Секрет – у затемненні стільниць на кілька тонів для підкреслення цегляної стіни з плитки.

Попит на ринку ландшафтної продукції майже не зазнав змін у стилях. Однак, запит на популярні в останні роки продукти продовжує зростати, і, відповідно прогнозам, не збирається спадати.

Ключові слова: натуральний камінь, стільниці, плитка, тренди, кварц, ринок, попит, поверхня, США

ТЕНДЕНЦИИ И ПРОГНОЗЫ РЫНКА ПРИРОДНОГО КАМНЯ В США

И. Никитюк, Ю. Никитюк

e-mail: Iraniks19@gmail.com,

andreyniks2@gmail.com

Житомирский национальный агроэкологический университет, бульвар Старый, 7, Житомир, 10008, Украина

Данная статья презентует результаты исследований нынешних тенденций и перспектив развития рынка натурального камня в США. Благодаря анализу последних докладов, статей и статистических данных в индустриях натурального камня и дизайна, стало возможно определить несколько важных изменений спроса в США как одного из крупнейших импортеров.

Наиболее существенной стала перемена материала № 1 на рынке из гранита в кварц. Более того, стало возможно использовать инженерный кварц для репликации многих других натуральных камней, что приводит к еще большему увеличению запросов на кварц по всему миру.

Еще одной причиной для более масштабного привлечения кварца в индустрию является возможность применения новых текстурированных поверхностей, таких как матовая, горная, кожаная, цементная и прочие – производители кварца теперь придают уникальный стиль своей продукции по сравнению с обычной полированной продукцией.

Что касается цветовой палитры, то домовладельцы предпочитают природные и реалистические виды нейтральных цветов. Чаще с определенной изюминкой: тонкими продолговатыми белыми и светло-серыми жилками. Что является контрастом к толстым, темным жилам в кварцевых моделях, которые переполняли рынок в последнее время. Каменные интегрированные раковины также стали новой модой среди столешниц.

Популярные в последнее время части кухонных стен с плиткой «под кирпич» не теряют своих позиций, но с некоторыми поправками. Например, разноцветные плитки и больший размер кухонных плит-кирпичей. Несмотря на то, что стили подобных стенных вставок и столешниц расходятся, они удивительно удачно дополняют друг друга в новых дизайнерских идеях. Секрет – в затемнении столешниц на несколько тонов, чтобы подчеркнуть кирпичную стену из плитки.

Спрос на рынке ландшафтной продукции почти не претерпел изменений в стилях. Однако, запрос на популярную продукцию последних лет продолжает расти, и, согласно прогнозам, не собирается спадать.

Ключевые слова: натуральный камень, столешницы, плитка, тренды, кварц, рынок, спрос, поверхность, США.

УДК 338.43:336:65.012.32

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. М. Дорохова, Н. О. Куровська

e-mail: dorohova861@gmail.com, kurovska@gmail.com

Житомирський національний агроекологічний університет,
бульвар Старий, 7, Житомир, 10008, Україна

Досліджено теоретико-методичні засади формування управлінських важелів, спрямованих на оптимізацію управління дебіторською і кредиторською заборгованістю аграрних підприємств. Висвітлено тенденції та проблеми формування дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств як важливого чинника підвищення ефективності їх функціонування. Виявлено вплив економічного становища, що склалося в Україні, на формування потреби в радикальних і реальних заходах, які дадуть можливість забезпечити управління розрахунками на принципах оптимізації інтересів підприємств-партнерів. Проаналізовано динаміку дебіторської і кредиторської заборгованості та її роль у формуванні фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України. Встановлено, що у сучасних умовах господарювання спостерігаються прискорені темпи зростання обсягів заборгованості підприємств вітчизняної аграрної галузі, погіршуються показники оборотності заборгованості. Обґрунтовано об'єктивну необхідність формування ефективного механізму комплексного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, основним завданням якого має стати оптимізація операційного прибутку та розміру вільних обігових. Розроблено алгоритм формування такого механізму та окреслено принципові засади його функціонування, зокрема: вибір раціональної дисконтної і кредитної політики для покупців; пошук шляхів прискорення повертання та зменшення безнадійних боргів; вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів на користь підприємства; забезпечення збалансованості дебіторської та кредиторської заборгованості за обсягами та синхронізація їх у часі.

Ключові слова: дебіторська та кредиторська заборгованість, сільськогосподарські підприємства, безнадійні борги, фінансові ресурси, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства.

Постановка проблеми

Нині багато вітчизняних підприємств перебувають на межі фінансової кризи внаслідок нестабільного економічного становища держави, низького рівня менеджменту і нездатності підприємств ефективно та своєчасно управляти оборотними активами та їх найбільш важливими складовими, зокрема, дебіторською заборгованістю. Несвоєчасність виконання зобов'язань покупцями продукції зумовлює відволікання грошових коштів з кругообігу та утворення кредиторської заборгованості, що перешкоджає нормальному здійсненню виробничо-господарської і фінансової діяльності суб'єктів господарювання та погіршує їх платоспроможність. Особливої гостроти й актуальності набуває питання управління заборгованістю сільськогосподарських підприємств, оскільки вона, як правило, характеризується тривалим періодом обертання та наявністю у її складі значних сум прострочених і сумнівних боргів.

В таких умовах нагальною потребою для будь-якого аграрного підприємства є формування механізму комплексного взаємоузгодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, спрямоване на оптимізацію загального обсягу заборгованості, забезпечення своєчасного її повернення та попередження порушення розрахункової рівноваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні та практичні аспекти управління заборгованістю суб'єктів господарювання розглянуто у працях багатьох таких зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Е. Вілсон, Є. Хелферт, Дж. К. Ван Хорн, М. Білик, І. Бланк, Е.Брігхем, Л. Бернстайн, Р. Брейлі, Г. Кірейцев, В. Ковальов, М. Коробов, Є. Стоянова, О. Сфімова та інші. Значний внесок в удосконалення обліку розрахункових операцій та управління заборгованістю підприємств зробили вчені М. Т. Білуха, О. Д. Василик, В. М. Івахненко, М. Я. Коробов,

Л. А. Лахтіонова, Є. В. Мних, С.І. Шкарабан та інші. Теоретико-методологічні засади формування ефективного механізму управління дебіторською та кредиторською заборгованістю досліджені в працях М. В. Бардадима [1], В. Белозерцева, В. Гуні [5], О. О. Клименко [7], Л. О. Лігоненко, Н. Новікової, Л. В. Черненко [12], В. Храпкіної, Г. Худякової [13]. Окремі аспекти управління боргами суб'єктів господарювання, з урахуванням галузевих особливостей їх діяльності, висвітлені М. І. Гордієнко, Н. М. Сіренко, Т. А. Буровою [2]. Проте більшість авторів розглядають переважно питання формування кредитної політики, спрямованої на запобігання виникнення неконтрольованої і простроченої заборгованості, і значно менше уваги приділяють розробці комплексного підходу до управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на стадії її виникнення та інкасації. Недостатньо висвітленими залишаються також галузеві особливості формування заборгованості та керування нею, зокрема в сільськогосподарських підприємствах.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування та формування прикладних засад реалізації шляхів вдосконалення управлінських важелів, спрямованих на оптимізацію та ефективне управління дебіторською і кредиторською заборгованістю аграрних підприємств. В основу дослідження покладено діалектичний метод пізнання, метод порівняння, системний підхід, що дало змогу комплексно дослідити теоретичні й методичні засади процесу управління заборгованостями підприємства. Під час проведення досліджень застосовувалися методи: абстрактно-логічний – при формуванні теоретичних узагальнень і висновків; економіко-статистичний – при оцінці сучасного стану формування і управління боргами сільськогосподарських підприємств; системний – при розробці пропозицій щодо удосконалення методичних підходів до організації процесу управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві.

Результати дослідження

Діяльність сільськогосподарських підприємств значною мірою ускладнюється

кризою неплатежів, зростанням дебіторської та кредиторської заборгованості, несприятливим податковим законодавством, скороченням виробництва, гострим дефіцитом фінансових ресурсів [6, с. 8]. Для нормального функціонування підприємство повинно бути забезпечене необхідним розміром обігового капіталу. Нестача обігового капіталу зумовлює необхідність додаткового фінансування, відповідно і додаткових витрат на його забезпечення. Зміна величини обігового капіталу пов'язана із зміною таких складників: величини запасів, дебіторської або кредиторської заборгованості [8, с. 274]. Дебіторська заборгованість як актив має потенційні можливості прямо або опосередковано сприяти припливу коштів до підприємства, що характеризує її економічну вигідність [5, с. 57]. Кредиторська заборгованість є невід'ємною і обов'язковою складовою зовнішніх трансакцій підприємства. При цьому, найбільш проблемними та вагомими у складі зобов'язань підприємства, як правило, є зобов'язання, що склалися в результаті розрахунків з постачальниками на умовах товарного кредиту (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги). Невиправданий розмір дебіторської заборгованості є іммобілізацією власного капіталу, наслідок чого формується прострочена кредиторська заборгованість з усіма наслідками, що може призвести до втрати ліквідності, зупинки виробництва і навіть банкрутства підприємства. Отже, об'єктивною необхідністю є забезпечення одночасного, синхронного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств. Це зумовлене безпосереднім впливом співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю та їх оборотності на ліквідність і потенційну платоспроможність підприємства.

Важливою складовою в рамках управління заборгованістю є оцінювання стану боргових відносин між підприємствами, зокрема, динаміки заборгованості та її ролі у формуванні фінансових ресурсів суб'єктів господарювання (рис. 1) бачимо, що у сучасних умовах господарювання спостерігаються прискорені темпи зростання обсягів заборгованості підприємств вітчизняної аграрної галузі.

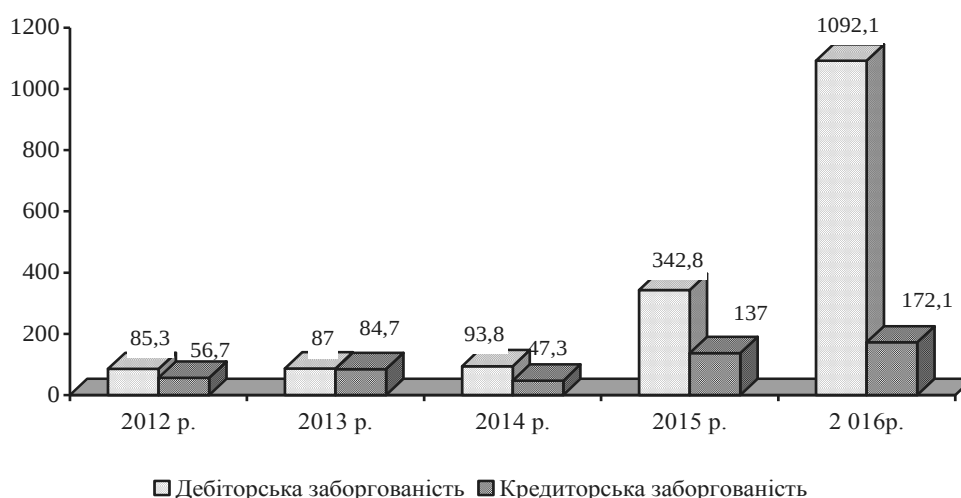

Рис. 1. Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості аграрних підприємств України у 2012–2016 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за даними [10].

Так, борги дебіторів за період 2012–2016 рр. зросли на 1006,8 млрд грн (майже у 13 разів), а заборгованість підприємств перед кредиторами – на 14,4 млрд грн (у 3 рази). Таке стрімке погіршення фінансового стану сільськогосподарських підприємств за останні роки, в першу чергу, було спричинено проблемами в їх кредитній діяльності та управлінні заборгованістю. Негативні наслідки зростання дебіторської заборгованості посилюються внаслідок того, що вона відіграє значну роль у формуванні фінансових ресурсів підприємства.

За розрахунками, частка дебіторської заборгованості в активах сільськогосподарських підприємств протягом досліджуваного періоду зросла на 40,2 п.п. та склала 71% у 2016 р. (рис. 2). І хоча частка кредиторської заборгованості в структурі балансу є суттєво меншою та має тенденцію до зниження, необґрунтоване зростання боргів дебіторів спричиняє нестачу грошових коштів в обороті, що супроводжується необхідністю залучення додаткових джерел фінансування. Останні можуть приймати при цьому форму простроченої кредиторської заборгованості або банківських кредитів [4, с. 38].

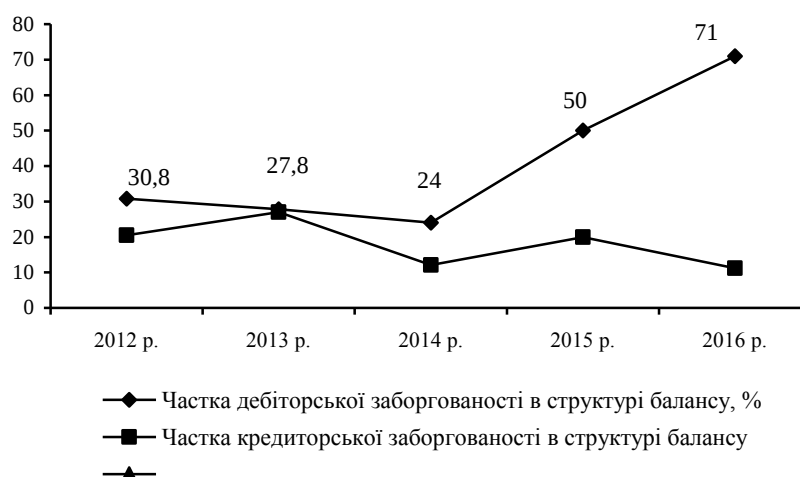

Рис. 2. Місце дебіторської та кредиторської заборгованості у складі фінансових ресурсів аграрних підприємств, 2012–2016 рр., %

Джерело: побудовано за [10].

З розвитком конкуренції на ринку та зниженням прибутковості, перспективи розвитку будь-якого підприємства значною мірою залежать від стану його заборгованості та управління нею. Вміння планомірно і раціонально керувати боргами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси останнього на виживання. Основні причини збитковості аграрних підприємств, як правило, криються в неефективному управлінні оборотним капіталом, у послабленні контролю за дотриманням розрахунково-платіжної дисципліни, що призводить до значного зростання дебіторської і кредиторської заборгованості як важливого джерела формування фінансових ресурсів аграріїв.

Існування проблеми неплатежів зумовлює те, що суб'єкти господарювання на перший план висувають вирішення власних проблем замість виконання фінансових зобов'язань за платежами перед партнерами, а отже, для ефективного управління заборгованістю необхідно регулярно стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості, їх рівнем, показниками оборотності та періодом погашення заборгованості.

Визначальною характеристикою для оцінки ефективності управління заборгованістю є її оборотність, яку характеризують відповідним коефіцієнтом та періодом обороту (табл. 1).

Таблиця 1. Показники оборотності заборгованості сільськогосподарських підприємств України, 2012–2016 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2012 р., +/-
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,06	2,22	2,36	1,68	0,56	-1,5
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, днів	175	162	153	214	643	468
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,79	1,73	2,28	2,53	2,60	0,81
Тривалість обороту кредиторської заборгованості, днів	201	208	158	142	139	-62
Перевищення тривалості обороту, днів:						
дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською	-	-	-	72	504	x
кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською	26	46	5	-	-	x

Джерело: розраховано за даними [10].

З табл. 1 бачимо, що оборотність дебіторської заборгованості вітчизняних сільськогосподарських підприємств у досліджуваному періоді є досить низькою та стрімко погіршується. Відповідно, період інкасації боргів дебіторів зростає дуже суттєво – на 468 днів. Зауважимо, що формування дебіторської заборгованості є наслідком політики, спрямованої на підвищення товарообороту, а отже, за інших незмінних умов, при додержанні дебіторами своїх зобов'язань має супроводжуватись зростанням доходу [1]. Що ж стосується досліджуваної сукупності підприємств, в умовах зростання обсягу

дебіторської заборгованості у 13 разів за період 2012–2016 рр., чистий дохід від реалізації продукції аграрної галузі збільшився лише в 2,3 раза [10]. Отже, в даній ситуації дебіторська заборгованість спричиняє відволікання з господарського обороту обігових коштів підприємств, що супроводжується прямими та непрямыми втратами їх доходів.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості та тривалість оплати боргів кредиторам протягом досліджуваного періоду є відносно стабільними. Швидша оборотність дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською дає змогу підприємству отримати

грошові кошти від дебіторів і спрямувати їх на погашення боргів кредиторам. Така ситуація спостерігалась у 2012–2014 рр., надалі ж різниця між періодами погашення дебіторської і кредиторської заборгованості характеризує уповільнення оборотності дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською. Це свідчить про недостатньо виважену кредитну політику суб'єктів господарювання аграрної сфери та формування підґрунтя для виникнення потенційних проблем з їх платоспроможністю, ліквідністю і фінансовою стійкістю.

За умови дотримання дебіторами договірних термінів платежів підприємство постійно має у своєму розпорядженні вільні обігові кошти для своєчасних розрахунків із кредиторами. Якщо ж має місце нестача коштів, то формується прострочена кредиторська заборгованість з усіма наслідками. Ліквідувати її навіть за допомогою платежів дебіторів, що надходять регулярно, в таких умовах дуже важко, тому, за наявності сезонності виробництва, сільськогосподарським підприємствам доводиться залучати короткострокові банківські кредити, а це призводить до додаткових витрат, пов'язаних з їх оплатою. Отже, більш швидка оборотність дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською не завжди забезпечує достатність оборотних коштів, тому під час встановлення умов розрахунків із покупцями та постачальниками підприємству часто доводиться робити вибір між необхідністю мати вільні кошти в обігу та збереженням достатнього рівня платоспроможності. З цією метою необхідно регулярно і результативно здійснювати аналіз договірних умов підприємства, прогнозуючи розміри кредиторської і дебіторської заборгованості [9].

Таким чином, об'єктивною необхідністю є забезпечення одночасного, синхронного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств. Це зумовлене наступними чинниками:

1) у підприємств багато постачальників і багато покупців, як наслідок, дебіторська заборгованість займає провідне місце у складі оборотних активів, а кредиторська є практично основним джерелом позикового капіталу, тому їхнє співвідношення визначає ліквідність підприємства на певну дату й потенційну платоспроможність;

2) єдиним джерелом коштів для погашення кредиторської заборгованості є надходження коштів від продажу (інкасації боргів покупців), у зв'язку із цим головне завдання управління заборгованостями полягає у встановленні таких договірних відносин із покупцями та постачальниками, за яких строки й розміри платежів підприємства залежать від надходження коштів від покупців (дебіторів);

3) швидкість руху обох видів заборгованості та їхнє співвідношення визначають величину вільних коштів, необхідних для господарської діяльності підприємств.

Основною метою формування механізму комплексного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є оптимізація операційного прибутку та розміру вільних обігових коштів в умовах забезпечення платоспроможності та фінансової безпеки підприємства.

Алгоритм комплексного управління боргами підприємства із застосуванням відповідних прийомів наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Алгоритм комплексного управління боргами підприємства

Основні етапи управління	Основні прийоми управління
1	2
Обґрунтування ймовірності виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості	Аналіз замовлень, спостереження за фінансовим станом дебіторів і кредиторів, оцінка їх відношення до виконання договірних зобов'язань в минулому; Аналіз динаміки, структури та оборотності заборгованості
Аналіз і ранжирування покупців (постачальників) за ступенем ризику виникнення сумнівної та безнадійної заборгованості	Розробка шкали для встановлення рейтингу покупців (постачальників) залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і запропонованих умов оплати
Розробка кредитної політики та її диверсифікація для різних груп покупців і видів продукції	Вибір типу кредитної політики (агресивний, консервативний, помірний) з урахуванням рейтингу дебіторів

Закінчення таблиці 2

1	2
Забезпечення умов продажів, що гарантують надходження грошових коштів	Адаптація документообороту до кредитної політики підприємства, грамотне оформлення договірних взаємовідносин з урахуванням відповідних штрафних санкцій за порушення умов оплати (постачання) продукції
контроль розрахунків із дебіторами (кредиторами)	Контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; оцінка реальної вартості наявної заборгованості; виявлення відстроченої, сумнівної або простроченої заборгованості та встановлення причин недотримання договірної дисципліни
Оптимізація дебіторської та кредиторської заборгованості	Здійснення прогнозування надходжень грошових коштів від дебіторів на основі коефіцієнтів інкасації, забезпечення збалансованості дебіторської та кредиторської заборгованості за обсягами та синхронізація їх у часі
Застосування заходів щодо прискорення оборотності заборгованості і зменшення безнадійних боргів	Застосування системи гнучких знижок за термінову оплату продукції та штрафних санкцій за її прострочення, використання сучасних методів рефінансування заборгованості; розподіл відповідальності за формування кредиторської заборгованості та створення механізму мотивації і стимулювання її зниження

Джерело: власні дослідження.

Комплексний підхід до управління боргами підприємства визначає його дисконтну і кредитну політику щодо покупців, шляхи прискорення повертання боргів та зменшення безнадійних боргів, вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів та в цілому позитивно впливає на прибутковість компанії.

Основними результатами запровадження ефективного взаємоузгодженого управління дебіторською і кредиторською заборгованістю мають стати: забезпечення безперервної роботи підприємства; зменшення обсягів вільних поточних активів і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування; прискорення обігу оборотних активів; максимізація прибутку підприємства; збереження та підвищення платоспроможності, ліквідності; зміцнення фінансового стану та фінансової безпеки підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Економічне становище підприємств, які функціонують в аграрній галузі України, зумовлює потребу у радикальних і реальних заходах, які дадуть змогу забезпечити управління

розрахунками на принципах оптимізації інтересів підприємств-партнерів. Удосконалення процесу управління заборгованістю як невід'ємною складовою функціонування сільськогосподарських підприємств залишається важливою проблемою, оскільки в останні роки спостерігається стрімке погіршення їх фінансового стану, що проявляється у зростанні обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості та уповільненні її оборотності. Необхідність забезпечення одночасного, взаємоузгодженого управління боргами підприємств зумовлене тим, що єдиним джерелом коштів для погашення кредиторської заборгованості є надходження коштів від продажу (інкасації боргів покупців). Отже, основним завданням кредитної політики в контексті формування ефективного механізму керування боргами є синхронізація надходження грошових коштів від покупців і платежів постачальникам з одночасним збільшенням валового грошового потоку й прибутку компанії. Виходячи з цього, авторами розроблено та обґрунтовано алгоритм запровадження та реалізації механізму комплексного управління дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємства, спрямованого на вибір раціональної дисконтної і кредитної політики

для покупців; пошук шляхів прискорення повертання боргів та зменшення безнадійних боргів; вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів на користь підприємства; забезпечення збалансованості дебіторської та кредиторської заборгованості за обсягами та синхронізація їх у часі.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні методологічних та практичних засад функціонування механізму управління боргами підприємства з урахуванням галузевих особливостей їх виробничо-економічної та фінансової діяльності.

References

1. Bardadym, M. V. (2012). Efektyvne upravlinnja debitorsjkoju zaborghovanistju pidpryjemstv [Effective management of accounts receivable]. *Ekonomichni nauky. Ser. Oblik i finansy*, 9 (1), 42-5 [in Ukrainian].
2. Burova, T. A. & Voloshyna, V. V. (2014). Teoretychni zasady operatyvnogho upravlinnja potochnymy aktyvamy (debitorsjkoju zaborghovanistju) pidpryjemstv kharchovoji ghaluzi [Theoretical principles of operational management of current assets (accounts receivable) of food industry enterprises]. *Ekonomichni nauky. Ser. Oblik i finansy*, 11 (2), 78–86 [in Ukrainian].
3. Vorobjova, I. A. (2011). Mekhanizm rozvytku upravlinnja zaborghovanistju pidpryjemstva [The mechanism of development of debt management of the enterprise]. *Zbirnyk naukovykh pracj NUK*, 2. Retrieved from <http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/25407/22873> [in Ukrainian].
4. Ghnatenko, Je. P. & Voloshyna, V. V. (2015). Analiz spivvidnoshennja debitorsjkoji ta kredytorsjkoji zaborghovanosti pidpryjemstva [Analysis of the ratio of receivables and payables of the enterprise]. *Naukovyj visnyk Mykolajivskogho derzhavnogho universytetu imeni V. O. Sukhomlynsjkogho. Ser. Ekonomichni nauky*, 1, 38-42 [in Ukrainian].
5. Ghunja, V. O. (2014). Udoskonalennja klasyfikaciji debitorsjkoji zaborghovanosti ta jiji vidobrazhennja u finansovij zvitnosti pidpryjemstv [Improvement of the classification of receivables and their reflection in the financial statements of enterprises]. *Ekonomichnyj prostir*, 19, 124–131 [in Ukrainian].
6. Dorokhova, L. M. & Kurovsjka, N. O. (2014). Strategichni naprjamy udoskonalennja upravlinnja finansovymy resursamy aghrarnykh pidpryjemstv [Strategic directions of improvement of management of financial resources of agrarian enterprises]. *Produktyvnistj aghropromyslovogho vyrobnytva: ekonomichni nauky*, 25, 8–13 [in Ukrainian].
7. Klymenko, O. V. (2013). Udoskonalennja metodychnykh osnov upravlinnja debitorsjkoju zaborghovanistju v ramkakh kredytnoji polityky pidpryjemstva [Improvement of methodical bases of management of accounts receivable within the limits of the credit policy of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony. Ser. Ekonomika ta pidpryjemnytvo*, 4, 87–91 [in Ukrainian].
8. Pavljuk, T. S. & Rudnycjka, O. M. (2011). Osnovni naprjamy vdoskonalennja upravlinnja debitorsjkoju zaborghovanistju [The main directions of improving the management of accounts receivable]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrajiny*, 21.8, 272–278 [in Ukrainian].
9. Pylypenko, K. A., Masljajeva, A. M. & Pylypenko, K. A. (2012). Upravlinnja debitorsjkoju ta kredytorsjkoju zaborghovanistju jak shljakh zmicnennja rozrakhunkovoji dyscypliny [Management of accounts receivable and payables as a way to strengthen the accounting discipline]. Retrieved from <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/..../302.pdf> [in Ukrainian].
10. Statystychna informatsiia. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Potochni zoboviazannia i zabezpechennia pidpryjemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Terlecjka, I. V., Shherbyna, Ju. A. & Jacenko V. M. (2014). Metody ocinky ryzyku nepoghashenoji sumnivnoji debitorsjkoji zaborghovanosti [Metody ocinky ryzyku nepoghashenoji sumnivnaya debtorsjkoji zaborghovanosti]. *Naukovyj visnyk Mykolajivskogho derzhavnogho universytetu imeni V. O. Sukhomlynsjkogho. Ser. Ekonomichni nauky*, 5 (112), 46-49 [in Ukrainian].
12. Chernenko, L. V. (2007). Upravlinnja debitorsjkoju zaborghovanistju v aghrarnykh pidpryjemstvakh [Management of receivables in agrarian enterprises] (Dysertatsiia kandydata ekonomichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
13. Khudjakova, Gh. (2013). Mekhanizm upravlinnja debitorsjkoju zaborghovanistju aghrarnykh pidpryjemstv [Mechanism for managing receivables from agrarian enterprises]. *Zbirnyk naukovykh pracj Cherkasjkogho derzhavnogho tekhnologichnogho universytetu. Ser. Ekonomichni nauky*, 35 (2), 173–181 [in Ukrainian].

**FORMING THE MECHANISM OF
MANAGING RECEIVABLES
AND PAYABLE IN AGRARIAN
ENTERPRISES**

L. Dorohova, N. Kurovska

e-mail: dorohova861@gmail.com,

kurovska@gmail.com

Zhytomyr National Agroecological University,
Staryi Blvd 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The theoretical and methodical principles of administrative levers formation are investigated which aimed at optimizing the management of receivables and payables of agrarian enterprises. The trends and problems of formation of receivables and payables of enterprises as an important factor of increasing the efficiency of their functioning are highlighted. The influence of the economic situation in Ukraine on the formation of the need for radical and real measures, which will enable to provide management of calculations on the principles of optimization of partner companies' interests, is revealed. The dynamics of receivables and accounts payable and its role in the formation of financial resources of agricultural enterprises of Ukraine are analyzed. It is established that in current conditions of economic activity there are accelerated growth rates of enterprises debts of the domestic agrarian sector, deteriorating indicators of turnover of debt. The objective necessity of forming an effective mechanism of integrated management of receivables and payables, the main task of which should be optimization of operating profit and the size of free circulating ones, is substantiated. An algorithm for the formation of such a mechanism was developed and principles of its functioning were outlined, in particular: the choice of rational discount and credit policy for buyers; search for ways to accelerate the rotation and reduce unreliable debts; the choice of terms of sale that ensure a guaranteed cash flow to the enterprise; ensuring the balance of receivables and payables by volume and synchronizing them in time.

Keywords: receivables and payables, agrarian enterprises, unreliable debts, financial resources, the management of receivables and payables of agrarian enterprises.

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА
УПРАВЛЕНИЯ ДЕБИТОРСКОЙ
И КРЕДИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТЬЮ
АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Л. Н. Дорохова, Н. А. Куровская

e-mail: dorohova861@gmail.com,

kurovska@gmail.com

Житомирский национальный
агроэкологический университет,
бульвар Старый, 7, Житомир, 10008, Украина

Исследованы теоретико-методические основы формирования управленческих рычагов, направленных на оптимизацию управления дебиторской и кредиторской задолженностью аграрных предприятий. Освещены тенденции и проблемы формирования дебиторской и кредиторской задолженности предприятий как важного фактора повышения эффективности их функционирования. Выявлено влияние экономического положения в Украине на формирование потребности в радикальных и реальных мероприятиях, которые дадут возможность обеспечить управления расчетами на принципах оптимизации интересов предприятий-партнеров. Проанализирована динамика дебиторской и кредиторской задолженности и ее роль в формировании финансовых ресурсов сельскохозяйственных предприятий Украины. Установлено, что в современных условиях хозяйствования наблюдаются ускоренные темпы роста объемов задолженности предприятий отечественной аграрной отрасли, ухудшаются показатели оборачиваемости задолженности. Обоснована объективная необходимость формирования эффективного механизма комплексного управления дебиторской и кредиторской задолженностью, основной задачей которого должна стать оптимизация операционной прибыли и размера свободных оборотных. Разработан алгоритм формирования такого механизма и обозначены принципиальные основы его функционирования, в частности: выбор рациональной учетной и кредитной политики для покупателей; поиск путей ускорения вращения и уменьшения безнадежных долгов; выбор условий продажи, обеспечивающих гарантированное поступление денежных средств в пользу предприятия; обеспечение сбалансированности дебиторской и кредиторской задолженности по объемам и синхронизация их во времени.

Ключевые слова: дебиторская и кредиторская задолженность, сельскохозяйственные предприятия, безнадежные долги, финансовые ресурсы, управление дебиторской и кредиторской задолженностью предприятия.

УДК 332.122:351

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

І. В. Абрамова

e-mail: irina79abramova@gmail.com

Житомирський національний агроекологічний університет

бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Стаття містить обґрунтування особливостей фінансового забезпечення сільського розвитку. Встановлено, що ключовою метою фінансового забезпечення сільського розвитку є формування ефективної економічної системи, екологічної безпеки та гідних соціально-побутових умов на селі. Доведено, що внутрішній економічний потенціал сільських територій є ключовим у формуванні системи фінансового забезпечення сільського розвитку, проте, зовнішні джерела, в тому числі кошти централізованих грошових фондів, є локомотивом, здатним пришвидшити даний процес. Оцінка стану бюджетного фінансування сільського розвитку свідчить про значні прогалини у зазначеному напрямі, які пов'язані з відсутністю системного та комплексного характеру бюджетної підтримки; недостатньою прозорістю процесів отримання і використання коштів, низьким рівнем взаємозв'язку державних органів з аграріями, кінцевими споживачами фінансових ресурсів, недостатнім контролем за використанням бюджетних коштів тощо. Встановлено, що партнерство держави та бізнесу, побудоване на взаємній відповідальності сторін, з урахуванням потреб та інтересів селян, є додатковою можливістю у вирішенні економічних й соціально-екологічних проблем на селі. Визначено, що основним інвестором у сільське господарство є великий агробізнес, тому важливим завданням залишається широкомасштабний інвестиційний розвиток малих і середніх сільгоспвиробників. Перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку пов'язані із вирішенням наступних завдань: здатністю територіальних громад здійснювати оцінку та ефективно використовувати власні фінансові можливості для економічного й соціально-екологічного поступу; пошуку альтернативних джерел фінансування; прозорістю процесів отримання і використання бюджетних коштів; налагодження взаємозв'язку державних органів з аграріями, кінцевими споживачами фінансових ресурсів; посилення контролю за використанням бюджетних коштів; спроможністю залучати бізнесові структури для вирішення нагальних економічних та соціально-екологічних проблем на селі тощо.

Ключові слова: сільський розвиток; фінансове забезпечення; бюджетне фінансування; інвестиційний розвиток.

Постановка проблеми

Найгострішими проблемами українського села є безробіття, бідність, трудова міграція, неналежний стан соціально-побутових умов життя селян, зруйнована інфраструктура тощо. За даними Світового банку, смертність у сільській місцевості України є однією з найвищих у світі (19 на 1000 осіб), а кількість сільського населення скоротилася до 13,5 млн осіб у 2016 р. проти 17,2 млн осіб у 1990 р. [13]. Постійна боротьба за виживання – так у загальному вигляді можна окреслити спосіб життя українських селян.

Сільський розвиток або деградація та вимирання українського села – це той вибір, перед яким опинилася вітчизняна спільнота. Органи державної влади та управління неодноразово робили спроби, схвалюючи той чи інших законодавчий акт, постанову чи інструкцію відродити українське село. Але, як правило, такі урядові ініціативи не мали успіху,

оскільки повною мірою не враховували потреб та інтересів селян, фінансувалися частково або зовсім не фінансувалися, часто мали спонтанний характер. Новітня історія сільського розвитку потребує координації та злагодженої дії усіх зацікавлених сторін (селян, органів державної та місцевої влади, бізнесу, наукової спільноти); розуміння механізмів, інструментів, шляхів та способів досягнення очікуваних результатів; визначення джерел та обсягів фінансових ресурсів, необхідних для вирішення поставлених завдань тощо. Безумовно, одного дослідження замало, для того щоб дати відповідь на усі поставлені питання, тому вважаємо доцільним, у межах даної публікації, зосередитися на вирішенні ключового з них: визначити стан та перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Значний внесок у формування вітчизняної парадигми сільського розвитку зроблено

В. Юрчишиним та О. Онищенком. Науковці не лише одні з перших дали визначення поняттю «сільський розвиток», але й розробили механізми управління ним [6, 12]. Ключові напрями та першочергові заходи національної політики сільського розвитку зі спрямуванням її у русло сучасної європейської політичної практики є предметом досліджень О. Бородіної та І. Прокопи [8]. Сільський розвиток як об'єктивний багатовимірний процес, що відбувається в межах сільської соціально-територіальної підсистеми суспільства, перебуває у полі наукових досліджень О. Павлова [7].

Ю. Губені вважає, що можливим відправним пунктом розвитку сільських територій в Україні може стати розробка стандартів рівня розвитку і класифікації сільських поселень (хутір, село, селище, містечко) та формування, відповідно до них, нормативів фінансування [2]. Теоретичну структуру механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій обґрунтовує у своїх працях А. Бидик [1]. Проблеми сільського розвитку, в тому числі фінансові, вивчають Н. Венгерська, Т. Гром'як, І. Костирко, М. Мацола, С. Мацола, І. Сас та ін. [4, 10]. Зазначені дослідження заклали вагоме теоретико-методологічне підґрунтя у розуміння сутності сільського розвитку, водночас стан і перспективи його фінансового забезпечення залишаються недостатньо вивченими та вирішеними.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування стану та розробка практичних рекомендацій щодо перспектив фінансового забезпечення сільського розвитку. У процесі дослідження вирішувалися такі *завдання*: обґрунтувати особливості фінансового забезпечення сільського розвитку; здійснити оцінку стану та перспектив фінансового забезпечення ключових напрямів сільського розвитку. Теоретичний аналіз порушених в дослідженні питань здійснювався за загальнометодологічною схемою системного підходу. Для вирішення окремих завдань використовувалися *методи*: статистико-економічний (при аналізі стану та тенденцій фінансового забезпечення сільського розвитку); абстрактно-логічний (при розробці пропозицій щодо перспектив фінансового забезпечення сільського розвитку); порівняльного аналізу (при дослідженні прийомів та способів оцінки,

шляхів і напрямів фінансового забезпечення сільського розвитку); графічний та табличний (для обробки і узагальнення даних, зображення їх у таблицях й рисунках) тощо.

Результати досліджень

Дослідження провідних науковців і світовий досвід свідчать, що ключовими напрямками сільського розвитку є економічний, соціальний та екологічний. На жаль, в Україні на сільських територіях сформувалася така економічна система, яка не здатна повною мірою забезпечувати відтворювальні процеси у виробничій сфері та задовольняти життєві потреби селян. Внаслідок недостатності економічного розвитку гальмується соціальний та екологічний поступ на селі. Трансформація соціально-економічних відносин і вирішення екологічних проблем у сільській місцевості вимагають належного фінансового підґрунтя. Проте наразі в Україні не існує ефективного механізму фінансового забезпечення сільського розвитку. Вітчизняні економісти лише роблять спроби окреслити його основні риси.

О. Бородіна вважає, що сільський розвиток – це процес, при якому забезпечується гармонійний соціоекономічний прогрес сільської місцевості на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендogenous розвитку (місцевих активів) при їх поєднанні із зовнішніми можливостями [8]. Ю. Губені сільський розвиток трактує як специфічний спосіб реалізації суспільно-економічних відносин, за якого товари і блага, що їх продукує аграрний сектор і сільська економіка, розподіляються між суб'єктами цих відносин з врахуванням інтересів сільського населення з метою кращого забезпечення його добробуту [2, с. 18]. Іншими словами, дослідники вважають, що фінансове забезпечення сільського розвитку повинно відбуватися за рахунок доходів, що їх створює сільська економіка у межах сільських територій, а процес сільського розвитку обумовлюється їх обсягами. Безумовно, вони не виключають можливості залучення зовнішніх джерел фінансування сільського розвитку, проте, внутрішній потенціал сільської економіки вважають пріоритетним.

А. Бидик, під фінансовим забезпеченням розвитку сільських територій, розуміє діяльність з приводу формування, розподілу і використання

централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів у контексті загальнодержавних й регіональних стратегічних пріоритетів, з метою фінансування безперервності відтворювальних процесів, вирішення проблем та задоволення інтересів гармонійного розвитку сільських територій, суб'єктів підприємництва, що займаються як аграрною, так і позааграрною діяльністю й функціонують в межах цих територій, підвищення добробуту та якості життя населення, що проживає на даних територіях [1, с. 160]. І. Чухно заважує, що ситуація із формуванням бюджетного наповнення, яка склалася в Україні, не могла не відбитися на обсягах фінансування питань соціально-економічного розвитку села та стала причиною наявності суттєвих диспропорцій та відсутності виваженості і системності в фінансуванні комплексу заходів щодо стабілізації ситуації та розвитку сільських територій. Науковець стверджує, що говорячи про удосконалення фінансово-економічної складової механізму державного управління розвитком сільських територій, слід взяти до уваги необхідність перегляду організації руху бюджетних коштів, що направлятимуться на розвиток сільських територій на принципах прозорості, системності, комплексності та субсидіарності і відповідальності [11, с.43]. Тобто більшість вітчизняних науковців схилиються до думки, що внутрішній економічний потенціал сільських територій, безумовно, є ключовим у формуванні системи фінансового забезпечення сільського розвитку, проте, зовнішні джерела, в тому числі кошти централізованих грошових фондів, є локомотивом, здатним пришвидшити даний процес.

Згідно з Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (в редакції від 01.01.2015 р.), пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу забезпечується державою шляхом здійснення таких організаційно-економічних і правових заходів: надання агропромисловим товаровиробникам права вільного вибору форм власності і напрямів трудової та господарської діяльності, повної

власності на результати своєї праці; створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури; зміни державної інвестиційної політики з метою поліпшення його соціально-економічного становища і наукового забезпечення та соціальних умов життєдіяльності трудових колективів; повного ресурсного забезпечення капітальних вкладень для соціально-економічного розвитку села та агропромислового комплексу; регулювання відносин агропромислових товаровиробників і держави за допомогою системи бюджетного фінансування, кредитування, оподаткування, страхування і з широким застосуванням комплексу пільг; формування належної соціальної інфраструктури села тощо [9]. Попри те, що реалізація зазначених заходів повинна здійснювати переважно бюджетним коштом, стан соціального розвитку сільських населених пунктів доводить їх недостатність. Впродовж тривалого часу урядом нашої країни робилися спроби через прийняття нормативно-правових актів, постанов, програм та інструкцій запустити соціально-економічні процеси на селі. Проте здебільшого вони не мали системного й комплексного характеру, фінансувалися частково або зовсім не фінансувалися, повною мірою не враховували потреб та інтересів селян. Окрім того, оцінка стану бюджетного фінансування заходів, пов'язаних із сільським розвитком, свідчить про значні прогалини у зазначеному напрямі.

Наприклад, виділення коштів на здешевлення позик аграріям з Державного бюджету впродовж 2014–2015 рр. не здійснювалося (рис. 1). А у 2017 р., із передбачених планових асигнувань (300 млн грн), Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямувало до областей бюджетні кошти в сумі 294,9 млн грн, які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 5,1 млн грн. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі є ще однією перепорою на шляху до формування ефективної системи фінансового забезпечення сільського розвитку.

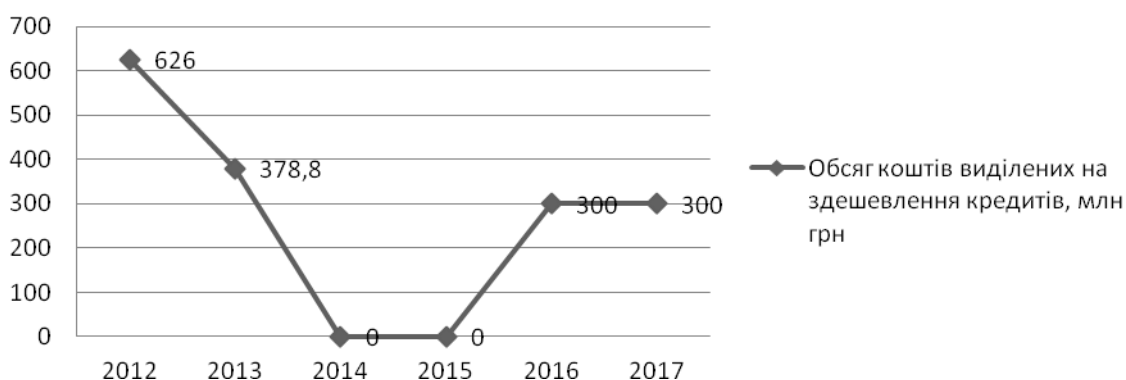

Рис. 1. Державна фінансова підтримка аграрного виробництва через механізм здешевлення кредитів, млн грн

Джерело: побудовано з даними Міністерства аграрної політики України [5].

З 2018 р. Уряд передбачив збільшення обсягів фінансової підтримки сільського господарства, сконцентрувавши основні зусилля на галузях, які зможуть забезпечити довготривалий економічний ефект (рис. 2).

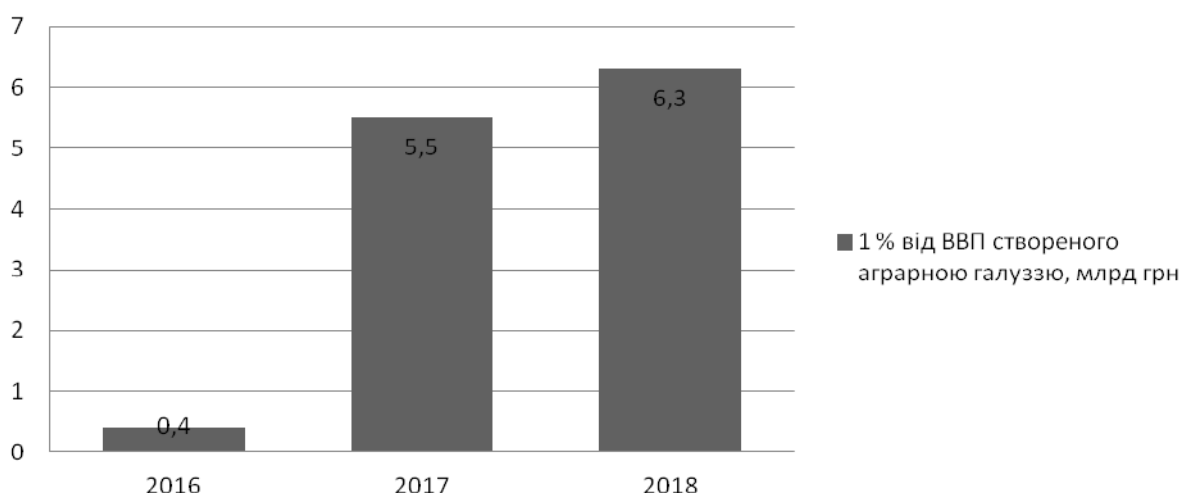

Рис. 2. Державна фінансова підтримка аграрного сектора, млрд грн

Джерело: побудовано за даними Кабінету міністрів України [3].

Чимало уваги приділено тваринництву, певне фінансування передбачено для рослинництва. Зокрема, кошти заплановано виділити на такі заходи:

- компенсація 25% вартості придбання нової сільгосптехніки та обладнання українського виробництва;
- здешевлення на 80% вартості посадкового матеріалу у садівництві та ягідництві;
- малим та середнім фермерським господарствам передбачено відшкодування 100% вартості закупленого українського насіння, 90%

вартості дорадчих послуг. Також ця категорія сільгосптоваровиробників отримає доступ до дешевого кредитного ресурсу, а також користується додатковою преференцією при купівлі української сільгосптехніки – їм компенсується 40% її вартості;

- в рамках підтримки та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів держава співфінансуватиме проекти, які реалізуються сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами в тваринництві, садівництві,

будівництва овоче- та фруктосховищ, беручи на себе 70% витрат на придбання нового обладнання для них [3].

В результаті реалізації програм держпідтримки Уряд прагне посилити роль фермерських господарств та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки країни й наростити частку, що зараз генерується фермерськими господарствами в сільськогосподарському ВВП, з поточних 6% до щонайменше 10%. Водночас, на заваді урядовим ініціативам в черговий раз можуть стати недостатня прозорість процесів отримання і використання коштів; низький рівень взаємозв'язку державних органів з аграріями, кінцевими споживачами фінансових ресурсів, недостатній контроль за використанням бюджетних коштів тощо. Крім того, слід враховувати, що бюджетні можливості, навіть за умови певного зростання обсягів фінансового забезпечення сільського господарства, залишаються обмеженими. Тому питання пошуку додаткових або ж альтернативних джерел фінансування потреб аграріїв залишається актуальним.

О. Бородіна звертає увагу на необхідність партнерства держави та бізнесу у вирішенні не лише економічних, а й соціально-екологічних проблем на селі. Для сільської місцевості пріоритетними напрямками державно-приватного партнерства є створення, утримання й використання об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. На відміну від традиційних способів, державно-приватні партнерства

передбачають розподіл відповідальності, винагороди і ризику між державним (публічним) і приватним секторами. У багатьох країнах зростання ролі державно-приватного партнерства відбулося внаслідок того, що місцеві органи влади, як правило, мають обмежені бюджети для розширення послуг, модернізації інфраструктури чи надання субсидій державним підприємствам. Дохідні бази місцевих бюджетів часто недостатні для фінансування капітальних та експлуатаційних інфраструктурних витрат. Найпоширенішими формами співпраці влади і приватного сектора є укладання контрактів на послуги та управління, співфінансування проектів та оформлення спільної власності, реалізація механізмів «будівництво-експлуатація-передача», неформальна й добровільна співпраця, а також пасивне державне фінансування приватного надання послуг [8, с. 38]. Партнерство держави та бізнесу побудоване на взаємній відповідальності сторін з урахуванням потреб та інтересів селян, є додатковою можливістю у вирішенні економічних й соціально-екологічних проблем на селі.

Важливою складовою фінансового забезпечення сільського розвитку є інвестиційна діяльність. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, впродовж 2017 р. аграрним сектором освоєно 64,2 млн грн капітальних інвестицій, що на 27,3 % більше, ніж за аналогічний період минулого року. В цілому частка капітальних інвестицій в сільське господарство у попередньому році склала 14,3 % від їх загального обсягу (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство, 2012-2017 рр., млн грн

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство	18883,7	18587,4	18795,7	30154,7	50484,0	64243,3
Частка капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство, % від їх загального обсягу	6,9	7,4	8,6	11,0	14,1	14,3
Загальний обсяг капітальних інвестицій у національну економіку	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5

Джерело: побудовано згідно з даними Міністерства аграрної політики України [5].

Наразі головним джерелом фінансування капітальних інвестицій в сільському господарстві є власні кошти аграріїв, а також кредити комерційних банків. Відносно незначну частку у структурі джерел фінансування займають прямі іноземні інвестиції. Пріоритетними напрямками капіталовкладень є такі: будівництво тваринницьких приміщень, елеваторів, оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції, зведення теплиць закритого ґрунту, будівництво комбікормових, силосних та сінажних споруд тощо. Варто зазначити, що основним інвестором у сільське господарство є великий агробізнес, тому важливим завданням залишається широкомасштабний інвестиційний розвиток малих і середніх сільгоспвиробників.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження довело, що ключовою метою фінансового забезпечення сільського розвитку є формування ефективної економічної системи, екологічної безпеки та гідних соціально-побутових умов на селі. Перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку пов'язані із вирішенням наступних завдань: здатністю територіальних громад здійснювати оцінку та ефективно використовувати власні фінансові можливості для економічного й соціально-екологічного поступу; пошуком альтернативних джерел фінансування; прозорістю процесів отримання і використання бюджетних коштів; налагодженням взаємозв'язку державних органів з аграріями, кінцевими споживачами фінансових ресурсів; посиленням контролю за використанням бюджетних коштів; спроможністю залучати бізнесові структури для вирішення нагальних економічних та соціально-екологічних проблем на селі; формуванням інвестиційного іміджу сільських населених пунктів й інвестиційний розвиток малих і середніх сільгоспвиробників. Новітня історія сільського розвитку потребує координації та злагодженої дії усіх зацікавлених сторін (селян, органів державної та місцевої влади, бізнесу, наукової спільноти); розуміння механізмів, інструментів, шляхів та способів досягнення очікуваних результатів; визначення джерел та обсягів фінансових ресурсів, необхідних для вирішення поставлених завдань тощо.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на обґрунтування напрямів розширення джерел фінансового забезпечення сільського розвитку.

References

1. Bydyk, A. (2013). Teoretychna struktura mekhanizmu finansovoho zabezpechennia rozvytku silskykh terytorii [Theoretical structure of the mechanism of financial provision of rural areas development]. *Innovacijna ekonomika*, 3. Retrieved from [http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-3\(41\)-2013/InnEco_3-41-201](http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-3(41)-2013/InnEco_3-41-201) [in Ukrainian].
2. Gubeni, Ju. E. (2013). Rozvytok silskykh terytorii: vybrani tezy do konstruiuvannia polityky [Rural Development: Selected Theses for Policy Design]. *Socialno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrainy*, 6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_6_4 [in Ukrainian].
3. Kabinet ministriv Ukrainy. (2018). Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: uriadovi prohramy 2018 [State Support to Agriculture: Government Programs 2018]. Retrieved from [http://https://www.kmu.gov.ua/ua/news/derzhavna-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-uryadovi-programi-2018](https://www.kmu.gov.ua/ua/news/derzhavna-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-uryadovi-programi-2018) [in Ukrainian].
4. Macola M. M. (2015). Silskyi rozvytok v Ukraini: osoblyvosti, priorytety ta napriamky pokrashchennia [Rural Development in Ukraine: Features, Priorities and Directions for Improvement]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ser. Ekonomika*, 11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ekon_2015_11_40 [in Ukrainian].
5. Ministerstvo agrarnoi polityky Ukrainy (2015). Programy derzhavnoi pidtrymky APK. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/apk> [in Ukrainian].
6. Onyshhenko, O. & Jurchyshyn V. (2006). Silskyi rozvytok: osnovy metodolohii ta orhanizatsii [Rural Development: Fundamentals of Methodology and Organization]. *Ekonomika Ukrainy*, 10 (539), 4–13 [in Ukrainian].
7. Pavlov O. I. (2008). Silskyi rozvytok yak predmet naukovoho analizu [Rural development as a subject of scientific analysis]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnja*, 2. Retrieved from

http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_21 [in Ukrainian].

8. Borodina, O. M., Prokopa, I. V., Popova, O. L. (Eds.). (2015). *Polityka silskoho rozvytku na bazi hromad v Ukraini: naukova dopovid* [Community-Based Rural Development Policy in Ukraine: A Scientific Report]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Pro priorytetnist sotsialnoho rozvytku sela ta ahropromyslovoho kompleksu v narodnomu hospodarstvi [On the priority of social development of the village and agro-industrial complex in the national economy]. № 400 (1990) Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/400-12> [in Ukrainian].

10. Sas, I. M. (2012). *Silskyi rozvytok i sotsialni motyvy kooperatyvnoho rukhu* [Rural development and social motives of the cooperative movement]. *Oblik i finansy*, 9 (3). Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9\(3\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9(3)_34) [in Ukrainian].

11. Chuhno, I. A. (2015). *Vyznachennia dzherel finansovo-ekonomichnoho zabezpechennia derzhavnogo upravlinnia rozvytkom silskykh terytorii v suchasnykh umovakh* [Determination of sources of financial and economic provision of public administration for the development of rural areas in modern conditions]. *Efektivna ekonomika*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_43 [in Ukrainian].

12. Jurchyshyn, V. V. (2014). *Instytutsiini zasady silskoho rozvytku v Ukraini: teoretyko-prykladnyi analiz* [Institutional Principles of Rural Development in Ukraine: Theoretical and Applied Analysis]. *Ekonomika Ukrainy*, 6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_6_8 [in Ukrainian].

13. The World Bank (2014). Rural population. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?locations=UA&view=chart>.

STATE AND PERSPECTIVES OF RURAL DEVELOPMENT FINANCING

I. Abramova

e-mail: irina79abramova@gmail.com

Zhytomyr National Agroecological University
Staryi Boulevar, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The rural development financing are in the focus of the article. It was established that the effective economic system, ecological safety and decent social and living conditions are the key goal

of rural development financing in the countryside. The internal economic potential of rural areas is a key factor in shaping the system of rural development financing, however, external sources, including funds from centralized monetary funds, are a locomotive capable of accelerating this process. The assessment of the rural development state budget financing, indicates significant gaps in this direction, which are related to the lack of a systematic and complex nature of budget support; lack of transparency in the process of obtaining and using funds; low level of interconnection of state bodies with agrarians, end users of financial resources; insufficient control over the use of budget funds, etc. It was established that state-business partnership based on the mutual responsibility of the parties to take into account the needs and interests of peasants is an additional opportunity in solving economic and socio-environmental problems in the countryside. It is determined that the main investor in agriculture is a large agro-business, therefore the large-scale investment development of small and medium-sized agricultural producers remains an important task. The perspectives of rural development financing are related to the following tasks: the ability of territorial communities to evaluate and effectively use their own financial opportunities for economic and socio-environmental progress; search for alternative sources of funding; transparency in the processes of obtaining and using budget funds; establishing a relationship between government agencies and farmers, end users of financial resources; strengthening control over the use of budget funds; the ability to engage business structures to address urgent economic and socio-environmental problems in the countryside, etc.

Keywords: rural development; financial security; budget financing; investment development.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ

И. В. Абрамова

e-mail: irina79abramova@gmail.com

Житомирский национальный
агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

Статья содержит обоснование особенностей финансового обеспечения сельского развития. Установлено, что ключевой целью финансового обеспечения сельского развития является формирование эффективной

экономической системы, экологической безопасности и достойных социально-бытовых условий на селе. Доказано, что внутренний экономический потенциал сельских территорий является ключевым в формировании системы финансового обеспечения сельского развития, однако, внешние источники, в том числе средства централизованных денежных фондов, являются локомотивом способным ускорить данный процесс. Оценка состояния бюджетного финансирования сельского развития свидетельствует о значительных пробелах в указанном направлении, связанных с отсутствием системного и комплексного характера бюджетной поддержки, недостаточной прозрачностью процессов получения и использования средств; низким уровнем взаимосвязи государственных органов с аграриями, конечными потребителями финансовых ресурсов, недостаточным контролем над использованием бюджетных средств и тому подобное. Установлено, что партнерство государства и бизнеса, построенное на взаимной ответственности сторон с учетом потребностей и интересов крестьян, является дополнительной возможностью в решении экономических и социально-экологических проблем на селе. Определено, что основным инвестором в

сельское хозяйство является большой агробизнес, поэтому важной задачей остается широкомасштабное инвестиционное развитие малых и средних сельхозпроизводителей. Перспективы финансового обеспечения сельского развития связаны с решением следующих задач: способности территориальных общин осуществлять оценку и эффективно использовать собственные финансовые возможности для экономического и социально-экологического развития; поиск альтернативных источников финансирования; прозрачность процессов получения и использования бюджетных средств; налаживания взаимосвязи государственных органов с аграриями, конечными потребителями финансовых ресурсов; усиление контроля над использованием бюджетных средств; способность привлекать бизнес-структуры для решения насущных экономических и социально-экологических проблем на селе и тому подобное.

Ключевые слова: сельское развитие; финансовое обеспечение; бюджетное финансирование; инвестиционное развитие.

УДК 657.1: 336

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Л. А. Суліменко, А. В. Киян

e-mail: SulimenkoLarisa@i.ua; apogosova@rambler.ru

Житомирський національний агроекологічний університет
бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Обґрунтовано, що в ринкових умовах суттєво зростає значення формування фінансових результатів в розвитку підприємства, тому важливу роль відіграє визначення порядку обліку і контролю доходів та витрат як в системі фінансового, так і внутрішньогосподарського обліку кожного підприємства.

Досліджено поняття сутності фінансових результатів у вітчизняних нормативно-правових актах, трактування змісту фінансових результатів діяльності підприємств у міжнародній практиці бухгалтерського обліку. Обґрунтовано, що найбільшого поширення у міжнародній практиці набув підхід, відповідно до якого фінансовий результат трактується як різниця між доходами та витратами діяльності підприємства із врахуванням коригувань на суму зміни залишків запасів та незавершеного виробництва за звітний період. В свою чергу, більшість вітчизняних вчених розглядають фінансовий результат як результат співставлення доходів та витрат підприємства.

Встановлено, що актуальною проблемою, що стосується обліку фінансових результатів на сьогоднішній день є відсутність обґрунтованої класифікації фінансових результатів в нормативно-правових актах. Найбільш деталізовано фінансові результати підприємства відображаються у формі № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)». В результаті проведеного дослідження за даними статистики, у 2016 р. прибуток одержали 73,4% підприємств України, а збитки – 26,6% підприємств. При цьому, за розмірами підприємств отримали прибуток: 65,8% – великих підприємств, 76,1% – середніх підприємств, 73,3% – малих і 72,3% – мікропідприємств.

Відзначено, що одним із напрямків удосконалення інформаційного забезпечення управління фінансовими результатами є автоматизація облікового процесу. Запропоновано для обліку фінансових результатів на підприємствах застосовувати сучасні вітчизняні програмні продукти «MASTER: Бухгалтерія».

Ключові слова: інформаційне забезпечення, облік, управління, фінансові результати, доходи, витрати, прибуток.

Постановка проблеми

В умовах ринкової економіки діяльність суб'єктів господарювання спрямована на отримання максимально можливої економічної вигоди, що знаходить своє вираження у показниках фінансових результатів. Рівень прибутку є результатом господарської діяльності підприємства та відображає всі сторони його діяльності – рівень його технології та організації виробництва, ефективність системи управління, контроль за рівнем доходів та витрат тощо. Фінансовий результат господарювання підприємства, що виступає у формі прибутку або збитку, відображає ефективність його операційної, фінансової, інвестиційної діяльності та служить основним критерієм стратегії суб'єкта господарювання. За умови ефективного управління підприємством забезпечення позитивного фінансового результату (прибутку) його діяльності складає одну з ключових позицій. Тому питання інформаційного

забезпечення управління фінансовими результатами підприємств було і залишиться об'єктом постійних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання визначення суті та проблем інформаційного забезпечення управління фінансовими результатами підприємств у своїх працях розглядали Бутинець Ф. Ф., Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Лондар С. Л., Скасюк Р. В., Мочерний А. Д., Пушкар М. С., Тимошенко О.В., Ткаченко Н. М., Опарін В. М., Худолій Л. М. та ін. Проте проблеми інформаційного забезпечення управління фінансовими результатами підприємств потребують подальших досліджень.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних аспектів формування фінансових результатів та розробка напрямків удосконалення інформаційного забезпечення управління фінансовими результатами

підприємств. Основними завданнями дослідження є такі:

- обґрунтування суті фінансових результатів згідно з аналізом нормативно-правових актів щодо інформаційного забезпечення управління діяльністю підприємств;

- визначення класифікаційних критеріїв формування фінансових результатів;

- аналіз стану одержання фінансових результатів підприємств України;

- визначення порядку облікового забезпечення управління фінансовими результатами та розробка напрямків його удосконалення.

У ході дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, методи теоретичного узагальнення, групування і порівняння, методи індукції та дедукції, системний підхід, балансовий метод.

Результати досліджень

Кожен суб'єкт господарювання особливу увагу звертає на процес формування, розподілу та використання фінансового результату своєї діяльності. Позитивний фінансовий результат є частиною доходу суспільства і використовується для подальшого розвитку діяльності підприємства, поліпшення матеріального становища працівників. Основою для правильного визначення фінансового результату є науково обґрунтована організація та методика його обліку. Але, враховуючи те, що принципи, організація й методика обліку, порядок формування облікової політики підприємств України відповідають міжнародним стандартам фінансової звітності, все ж існує низка невідповідностей в окремих концептуальних підходах щодо визнання фінансових результатів.

Більшість вчених розглядають фінансовий результат як результат співставлення доходів та витрат підприємства. Зокрема, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3] дає визначення доходів як збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена. Щодо економічної вигоди, то, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», вона

визначається як потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів. Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками), [1].

Однак, у зазначених нормативних актах не визначається саме поняття «фінансові результати», а обґрунтовано лише сутність дефініцій «доходи», «витрати», «прибуток» та «збиток». А в ПСБО 15 «Доходи» відсутнє чітке визначення щодо доходів від інвестиційної діяльності [6]. Крім того, в НП(С)БО 1 та ПСБО 15 відсутній єдиний підхід до визначення і відображення доходів. Тому слід внести зміни до вказаних стандартів та привести у відповідність понятійний апарат щодо доходів за видами діяльності.

Сучасна міжнародна практика бухгалтерського обліку в основному виокремлює три основні підходи до трактування змісту фінансових результатів діяльності підприємства:

- *перший*, згідно з якими різниця між вартістю чистих активів підприємства протягом звітного періоду становить фінансовий результат. При цьому, чисті активи підприємства дорівнюють різниці між загальною вартістю майна підприємства та загальною сумою його заборгованостей і додаткових внесків власників;

- *другий*, згідно з якими фінансовий результат діяльності підприємства дорівнює різниці між величинами його доходів і витрат діяльності протягом звітного періоду;

- *третій*, згідно з якими показник фінансового результату визначається шляхом порівняння величини власного капіталу на початок звітного періоду та на кінець звітного періоду.

Найбільшого поширення в міжнародній практиці набув другий підхід, відповідно до якого фінансовий результат трактується як різниця між доходами та витратами діяльності підприємства, із врахуванням коригувань на суму зміни залишків запасів та незавершеного виробництва за звітний період. Дана тенденція є характерною і для української системи бухгалтерського обліку [2].

В рамках світових досліджень запропоновано три концепції розрахунку чистого прибутку, які у більшості країн є ключовим

показником фінансових результатів підприємства:

1) синтетична концепція, за якою доходи і витрати відображаються в міру здійснення господарських операцій, при цьому дотримується класифікація за видами діяльності для постійного порівняння;

2) семантична концепція, зміст якої полягає в дослідженні можливостей використання показника прибутку для аналізу ефективності діяльності підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів і максимізації його в певних умовах ринку;

3) прагматична концепція, яка враховує, що показник прибутку є необхідним елементом процесу прогнозування грошових потоків, окупності капіталу і оцінки ризику інвестицій [8].

Також, актуальною проблемою, що стосується обліку фінансових результатів наразі є відсутність будь-якої класифікації фінансових результатів в нормативно-правових актах. Існування досконалої класифікаційної системи дозволить створювати ефективні інформаційні облікові моделі, а це, в свою чергу, підвищить рівень аналітичності інформації і дасть змогу приймати необхідні рішення кінцевих користувачів. Класифікація повинна відповідати, як мінімум, двом постулатам: перший – вона має бути теоретично обґрунтованою; другий – застосування її на практиці визначається виробничою необхідністю [9].

У національній практиці ведення обліку фінансових результатів виділяють різні класифікаційні ознаки, що відображені в табл. 1.

Таблиця 1. Класифікація фінансових результатів

Класифікаційна ознака	Характеристика видів фінансового результату
За значенням підсумкового результату господарювання	Позитивний фінансовий результат – прибуток, негативний фінансовий результат – збиток
У розрізі видів діяльності	Фінансовий результат від звичайної діяльності (операційної, неопераційної) та надзвичайних подій
За формою № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)»	Фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування, чистий фінансовий результат
За процесом формування	Валовий прибуток (збиток), прибуток до оподаткування, чистий прибуток (збиток)
За характером оподаткування прибутку	Оподаткована частина прибутку та неоподаткована його частина
За періодом формування	Прибуток (збиток) попереднього періоду та прибуток (збиток) звітного періоду
За характером розподілу прибутку, що залишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів (чистого прибутку)	Частина прибутку, що капіталізується і частина прибутку, що споживається

Джерело: за даними [4].

Але якщо порівняти нормативні акти щодо результатів, то можна побачити невідповідність відображення в обліку та звітності фінансових критеріїв їх класифікації, що відображено в табл. 2.

Таблиця 2. Порівняння класифікації фінансових результатів у нормативних актах з обліку та звітності

План рахунків, рахунок 79 «Фінансові результати»	План рахунків, рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»	Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)»
791 «Результат операційної діяльності»	441 «Прибуток нерозподілений»	Валовий прибуток (збиток) (рядки 2090 та 2095)
792 «Результат фінансових операцій»	442 «Непокриті збитки»	Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток, збиток) (рядки 2190 та 2195)
793 «Результат іншої звичайної діяльності»	443 «Прибуток використаний у звітному періоді»	Фінансовий результат до оподаткування (прибуток, збиток) (рядки 2290 та 2295) Чистий фінансовий результат (прибуток, збиток), (рядки 2350 та 2355)

Отже, у формі № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)» фінансові результати діяльності відображаються більш деталізовано, ніж це передбачено Планом

рахунків бухгалтерського обліку.

Розглянемо статистичну інформацію щодо одержаних фінансових результатів діяльності підприємств України за регіонами (табл. 3).

Таблиця 3. Фінансові результати підприємств України до оподаткування за регіонами у 2016 р.

млн. грн.

Регіони України	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Україна	69887,8	73,4	443012,1	26,6	373124,3
Вінницька	9441,7	79,2	12337,9	20,8	2896,2
Волинська	351,6	74,1	4214,9	25,9	3863,3
Дніпропетровська	-128388,4	73,4	50407,8	26,6	178796,2
Донецька	-15406,7	76,0	13686,4	24,0	29093,1
Житомирська	2552,1	72,2	4842,8	27,8	2290,7
Запорізька	13799,3	77,3	22471,0	22,7	8671,7
Івано-Франківська	-2868,6	78,9	3773,6	21,1	6642,2
Київська	8199,7	76,4	25460,1	23,6	17260,4
Кіровоградська	6981,3	83,5	8644,8	16,5	1663,5
Луганська	-25234,5	79,5	3671,6	20,5	28906,1
Львівська	2152,7	73,7	11358,9	26,3	9206,2
Миколаївська	-232,9	80,0	8984,9	20,0	9217,8
Одеська	-1314,8	76,1	18218,1	23,9	19532,9
Рівненська	118,2	71,5	3372,1	28,5	3253,9
Сумська	6015,6	74,3	8449,5	25,7	2433,9
Тернопільська	-55,3	76,7	3500,8	23,3	3556,1
Харківська	2881,5	70,4	18563,4	29,6	15681,9
Херсонська	3748,5	77,1	6522,4	22,9	2773,9
Хмельницька	3005,9	76,5	6727,9	23,5	3722,0
Черкаська	6417,0	80,3	10426,9	19,7	4009,9
Чернівецька	426,7	69,3	1115,4	30,7	688,7
м.Київ	72455,0	66,1	249416,4	33,9	176961,4

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5].

За даними таблиці 3 у 2016 р. прибуток одержали 73,4% підприємств України, а збитки – 26,6% підприємств. При цьому загальна сума прибутків підприємств склала 443012,1 млн грн, а збитків – 373124,3 млн грн. В середньому

фінансовий результат до оподаткування по підприємствах України склав 69887,8 млн грн.

Проаналізуємо фінансові результати за видами підприємств України (табл. 4).

Таблиця 4. Фінансові результати до оподаткування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за регіонами України за 2016 р.

млн грн

Види підприємств	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які			
		одержали прибуток		одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Україна – разом, в т. ч.:	69887,8	73,4	443012,1	26,6	373124,3
по великих підприємствах,	61222,7	65,8	158665,9	34,2	97443,2
по середніх підприємствах,	32816,5	76,1	177033,7	23,9	144217,2
по малих підприємствах,	-24151,4	73,3	107312,5	26,7	131463,9
з них - по мікропідприємствах	-34639,9	72,3	37963,0	27,7	72602,9

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5].

За даними таблиці 4 видно, що більшість підприємств України за 2016 р. отримали прибуток, зокрема по великих підприємствах – 65,8%, по середніх підприємствах – 76,1%, по малих підприємствах – 73,3% і по мікропідприємствах – 72,3%.

Таблиця 5. Чистий прибуток (збиток) з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за регіонами, 2014-2016 рр.

млн грн

Види підприємств	Роки			Відношення 2016р. до 2014р. (+,-)
	2014	2015	2016	
Україна – разом, в т. ч.:	-590066,9	-373516,0	29705,0	+619771,9
по великих підприємствах	-204546,2	-152552,4	46850,0	+251396,2
по середніх підприємствах	-206223,2	-102769,2	15061,8	+221285,0
по малих підприємствах	-179297,5	-118194,4	-32206,8	+147090,7
у тому числі по мікропідприємствах	-102300,7	-60119,0	-37341,4	+64959,3

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5].

За даними таблиці 5 чистий прибуток по всіх підприємствах України у 2016 р. склав 29705 млн грн, що більше показника 2014 р. на 619771,9 млн грн. По великих підприємствах за три роки чистий прибуток збільшився на 251396,2 млн грн, по середніх підприємствах – на 221285 млн грн, по малих підприємствах – на 147090,7 млн грн. Отже, великі і середні підприємства у 2016 р. в більшості отримали прибутки, а малі підприємства залишаються збитковими.

Наразі більшість підприємств для організації обліку використовують програмні продукти російських розробників «1С: Бухгалтерія». Після

введення в дію Указу Президента України від 15.05.2017 р. № 133/2017 про введення санкцій для російського софтвера перед вітчизняними підприємствами постало питання про пошук програмних продуктів, альтернативних «1С: Бухгалтерія».

Компанією IT-Enterprise, яка спеціалізується на розробці програмного забезпечення для управління підприємством в Україні, створено низку програмних продуктів MASTER, зокрема «MASTER: Бухгалтерія для малого та середнього бізнесу» [7]. MASTER: Бухгалтерія повністю адаптована під український ринок,

містить весь необхідний бухгалтеру функціонал та відповідає вимогам чинного законодавства України.

В даній програмі для визначення фінансових результатів та закриття місяця застосовують регламентні операції, які відображаються в програмі один раз в місяць, а саме:

- списання витрат майбутніх періодів;
- розподіл транспортно-заготівельних витрат;
- валютна переоцінка;
- закриття загальновиробничих витрат;

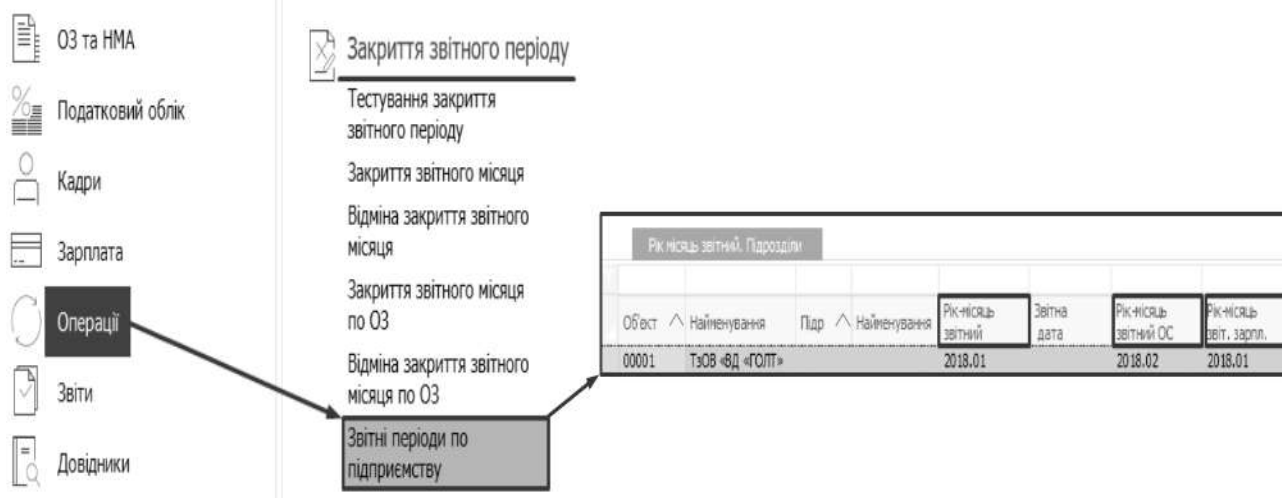

Рис. 1. Закриття звітного періоду у програмі «MASTER: Бухгалтерія для малого та середнього бізнесу»

Джерело: побудовано за даними [7].

Далі здійснюється тестування звітного періоду – це функціонал перевірки всіх документів звітного періоду.

Головною перевагою даної програми є можливість управляти всіма видами діяльності підприємства в єдиній системі. При організації бухгалтерського обліку це дозволяє перейти від журналу проводок до первинних документів, вияснити, коли і ким вони були сформовані, погоджені, а також бухгалтер має змогу контролювати правильність формування бухгалтерських звітів підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Розуміння сутності та вдосконалення облікового відображення фінансових результатів діяльності підприємств дозволяє сформувати інформацію для прийняття ефективних

- визначення фінансового результату та закриття місяця.

При цьому, для визначення кінцевого фінансового результату застосовують документ «Фінансовий результат. Закриття місяця», за допомогою якого здійснюється: закриття всіх доходних і витратних рахунків; визначення фінансового результату; формування бухгалтерських записів; перевірка.

Звітний період у програмі визначено за трьома напрямками: по основних засобах; по заробітній платі; в цілому по підприємству (рис. 1).

управлінських рішень щодо покращення фінансового стану підприємств та подальшого їх розвитку, оскільки прибуток – це важливий показник діяльності підприємства, головна передумова підвищення ефективності діяльності підприємств на перспективу.

У зв'язку з розширенням кола підприємств, які зобов'язані застосовувати міжнародні стандарти на підставі таксономії фінансової звітності за МСФЗ, організація бухгалтерського обліку фінансових результатів на підприємствах повинна забезпечити не тільки вчасність та достовірність підготовки фінансової звітності на підприємствах, а і можливість її трансформації до міжнародних стандартів. При формуванні фінансового результату і відображення його в бухгалтерському обліку найбільш доцільною є класифікація фінансових результатів залежно від джерел формування, а саме від видів діяльності:

операційної (основної та іншої операційної за видами), інвестиційної, фінансової та іншої. Для розмежування доходів та витрат за центрами відповідальності слід використовувати аналітичні рахунки до рахунків класу доходів та витрат, що дозволять визначити результати діяльності центрів відповідальності як різницю між доходами за їх видами та відповідними витратами. Така організація обліку дозволяє задовольнити не тільки інформаційні потреби користувачів в детальній інформації, а й полегшує планування, облік, контроль, аналіз фінансових результатів з метою прийняття відповідних управлінських рішень.

Одним із напрямків удосконалення інформаційного забезпечення управління фінансовими результатами є автоматизація облікового процесу. Запропоновано для обліку фінансових результатів застосовувати на вітчизняних підприємствах програмні продукти «MASTER: Бухгалтерія», які на сьогоднішній день повністю адаптовані до українського ринку, містять весь необхідний бухгалтеру функціонал та відповідають вимогам чинного законодавства України.

References

1. Hubaryk, O. M. & Makukha, K. O. (2016). Oblik finansovoho rezultatu diialnosti pidpriemstva ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Accounting financial performance of the enterprise and ways to improve it]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 14, 932–936 [in Ukrainian].
2. Mazur, V. P. (2014). Planuvannia audytu finansovykh rezultativ vid silskohospodarskoi diialnosti [Planning an audit of financial results from agricultural activities]. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2763/> [in Ukrainian].
3. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2013). Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti" [National Accounting Standard (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements"]. № 73. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13 [in Ukrainian].
4. Nevhad, Yu. Iu. (2017). Shliakhy vdoskonalennia obliku finansovykh rezultativ diialnosti pidpriemstva [Ways to improve the accounting of financial results of the enterprise]. *Innovative views in to the future*. Retrieved from

<http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/april-2017> [in Ukrainian].

5. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Finansovi rezultaty do opodatkovannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva u 2016 r. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999). Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 15 «Dokhid» [Regulation (standard) of accounting 15 "Revenue"]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/z0860-99 [in Ukrainian].

7. Prohramni produkty MASTER [MASTER software]. Retrieved from http://masterbuh.com/masterbuh_zp. [in Ukrainian].

8. Reta, M. V. & Pliaka, H. O. (2015). Suchasni problemy obliku finansovykh rezultativ diialnosti pidpriemstv [Modern problems of accounting of financial results of activity of enterprises]. *Visnyk NTU «KhPI»*, 25 (1134), 25–34 [in Ukrainian].

9. Sirenko, N. M. & Koval, S. Yu. (2016). Napriamy udoskonalennia obliku finansovykh rezultativ na silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Areas of improvement of accounting of financial results at agricultural enterprises], *Molodyi vchenyi*, 12.1 (40), 965–968 [in Ukrainian].

INFORMATION SUPPORT OF THE ENTERPRISES' FINANCIAL MANAGEMENT

L. Sulimenko, A. Kiyan

e-mail: SulimenkoLarisa@i.ua;
apogosova@rambler.ru

Zhytomyr National Agroecological University,
Sary Boulevard, 7, Zhytomyr, 10002, Ukraine

In market conditions, the significance of the formation of financial results in the development of the enterprise, therefore, plays an important role in defining the accounting and control of income and expenditure both in the system of financial and in-farm accounting of each enterprise.

The article examines the concept of the essence of financial results in domestic normative legal acts, the interpretation of the content of financial results of enterprises in international accounting practice. It is substantiated that the most widely used in the international practice was the approach according to which the financial result is treated as the difference between the income and expenses of the enterprise, taking into account adjustments for the

amount of changes in inventory balances and work in progress during the reporting period. In turn, most domestic scientists consider the financial result as a result of the comparison of income and expenses of the enterprise.

The current problem regarding the accounting of financial results for today is the lack of any classification of financial results in legal acts. The most detailed financial results of the enterprise are reflected in the form No. 2 "Statement of financial results (statement of joint income)".

As a result of the survey, according to statistics, in 2016, 73.4% of Ukrainian enterprises received profits, while 26.6% of enterprises made losses. At the same time, taking into account the size of enterprises, 65.8% of large enterprises received profits, 76.1% of medium-sized enterprises, 73.3% of small and 72.3% of microenterprises.

One of the directions of improving the information support of financial results management is the automation of the accounting process. It is proposed to use modern domestic software products "MASTER: Accounting" for the accounting of financial results at the enterprises.

Keywords: information support, accounting, management, financial results, income, expenses.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Л. А. Сулименко, А. В. Княн

e-mail: SulimenkoLarisa@i.ua;

arogosova@rambler.ru

Житомирский национальный

агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

Обосновано, что в рыночных условиях существенно возрастает значение формирования финансовых результатов в развитии предприятия, поэтому важную роль играет определение порядка учета и контроля доходов и расходов как в системе финансового, так и внутрихозяйственного учета каждого предприятия.

Исследовано понятие сути финансовых результатов в отечественных нормативно-правовых актах, трактовка содержания

финансовых результатов деятельности предприятий в международной практике бухгалтерского учета. Обосновано, что наибольшее распространение в международной практике получил подход, согласно которому финансовый результат трактуется как разница между доходами и расходами деятельности предприятия с учетом корректировок на сумму изменения остатков запасов и незавершенного производства за отчетный период. В свою очередь, большинство отечественных ученых рассматривают финансовый результат как результат сопоставления доходов и расходов предприятия.

Актуальной проблемой, касающейся учета финансовых результатов на сегодняшний день является отсутствие какой-либо классификации финансовых результатов в нормативно-правовых актах. Наиболее детализировано финансовые результаты деятельности предприятия отражаются в форме № 2 «Отчет о финансовых результатах (отчет о совокупном доходе)». В результате проведенного исследования, по данным статистики, в 2016г. прибыль получили 73,4% предприятий Украины, а убытки – 26,6% предприятий. При этом по размерам предприятий получили прибыль: 65,8% крупных предприятий, 76,1% средних предприятий, 73,3% – малых и 72,3% микропредприятий.

Одним из направлений совершенствования информационного обеспечения управления финансовыми результатами является автоматизация учетного процесса. Предложено для учета финансовых результатов применять на предприятиях современные отечественные программные продукты «MASTER: Бухгалтерия».

Ключевые слова: информационное обеспечение, учет, управление, финансовые результаты, доходы, расходы, прибыль.

УДК 639.2/.3:631.15

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АКВАКУЛЬТУРИ

Т. С. Гайдучок, О. М. Дмитренко, С. А. Вітер

e-mail: gaytata@ukr.net

Житомирський національний агроекологічний університет
бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Досліджено сучасний стан та особливості обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємствами аквакультури. На основі проведених статистичних досліджень визначено, що проблема ефективного розвитку підприємств аквакультури залишається наразі актуальною і пріоритетною для сільського господарства. Доведено важливість удосконалення обліково-аналітичного забезпечення системи управління як важливої передумови стратегічного розвитку підприємств аквакультури. Сформульовано технологічні особливості вищезазначених господарств, які необхідно враховувати при організації їх бухгалтерського обліку. Обґрунтовано, що за способом вирощування господарства аквакультури поділяють на повносистемні і неповносистемні. Розглянуто особливості виробничого циклу кожного з видів з деталізацією окремих етапів. Окреслено позиціонування рибного господарства у КВЕД-2010 із поясненням сутності аквакультури та визначенням її видів. В статті досліджено особливості формування облікової політики підприємств аквакультури та зазначено, що в аквакультурі не передбачено облік довгострокових біологічних активів, водночас, облік поточних біологічних активів має свої особливості. Об'єктами обліку в аквакультурі є додаткові біологічні активи (матеріал для розведення риби) та сільськогосподарська продукція (товарна риба). Керуючись П(С)БО 30 та Методичними рекомендаціями № 1315, обґрунтовано особливості процесу визначення справедливої вартості матеріалу для розведення риби і власне товарної риби та запропоновано здійснювати його документальне оформлення. Також розглянуто особливості ведення бухгалтерського обліку на підприємствах аквакультури із визначенням синтетичних та аналітичних рахунків.

Ключові слова: аквакультура, рибництво, обліково-аналітичне забезпечення, управління, виробництво, товарна риба.

Постановка проблеми

Галузь рибного господарства відіграє значну роль не лише у забезпеченні продовольчої безпеки держави, а й підтриманні зайнятості населення та підвищенні дохідності агробізнесу при гарантованому ринку збуту. Для підтримання належного стану риболовецького комплексу та рівня забезпеченості рибною продукцією вітчизняного споживчого ринку все більшого поширення набуває розвиток різних форм аквакультури.

Серед важливих проблем сучасного етапу розвитку аквакультури є нарощування обсягів виробництва, поліпшення якості та розширення асортименту продукції. Досягнення поставлених завдань залежить від правильного організованого обліку виробничих процесів із розведення і вилову риби та інших водних біоресурсів.

На думку вітчизняних науковців [1], сучасні системи обліку, впроваджені в рибницьких господарствах, практично не забезпечують потреби управління. Однією з проблем управління, пов'язаною із сучасним станом

обліку, є оперативність надходження облікової інформації про витрати на вирощування рибопосадкового матеріалу і товарної риби. Тому для вітчизняних підприємств аквакультури питання формування облікової інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення стає все більш актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Значний внесок у розвиток системи діяльності підприємств аквакультури зробили такі вчені: О. Боровик [1], Н. Вдовенко [2–5], О. Попова [6], В. Чемерис, В. Душка, В. Максим [7], О. Якимець [8] та інші. Разом з тим, у сучасній економічній літературі недостатньо наукових розробок, що відображають особливості бухгалтерського обліку та економічного аналізу на підприємствах аквакультури. Хоча окремі питання організації обліку та складання звітності рибницьких господарств висвітлені в працях Н. Вдовенко [3–5], Н. Золотарьової [9], П. Пилявець [10], Н. Правдюк [11], Я. Ткаль [12], Я. Іщенко [13]. Водночас, висвітлені в них проблемні та

дискусійні питання залишаються недостатньо вивченими, потребують систематизації та вдосконалення.

Отже, проблема належного обліково-аналітичного забезпечення управління на підприємствах аквакультури не набула вичерпного розв'язання, тому і є актуальною.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку аквакультури України та теоретичне обґрунтування сутності обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами галузі, окреслення галузевих особливостей діяльності підприємств аквакультури, які впливають на формування облікового процесу. Об'єктом дослідження виступає механізм обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами аквакультури. У процесі проведення наукового дослідження використовувалися загальні і спеціальні методи, зокрема монографічний, розрахунково-конструктивний, статистичного аналізу, дедуктивний тощо.

Результати досліджень

Розвиток рибництва є необхідною складовою аграрної політики країни щодо збільшення рівня споживання населення, а також важливим стратегічним напрямом диверсифікації агробізнесу. Проте, економічні проблеми

розвитку сільськогосподарського виробництва негативно впливають на функціонування галузі аквакультури і оперативність отримання облікової інформації.

Відповідно до Закону України «Про аквакультуру» від 18.09. 2012 р, рибництво (аквакультура) – сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеїнної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг [14].

За тлумаченням Н. М. Вдовенко, аквакультура – це сучасний інтегрований багатфункціональний сектор сільськогосподарського виробництва, який ефективно використовує водні, земельні, рибні, трудові та інші ресурси [2].

За даними державного комітету статистики України, за 2017 рік було добуто 92,64 тис. т водних біоресурсів, з яких 81,9 припадає на рибу (табл. 1).

Таблиця 1. Добування водних біоресурсів

Показник	Обсяг добування, т				2017 р. у % до 2014 р.
	2014	2015	2016 р.	2017 р.	
Добуто водних ресурсів – усього	91252	88552	88443	92645	101,5
у т.ч. риба	80958	73963	78490	81875	101,1
Добуто у внутрішніх водних об'єктах	39612	38507	40754	42176	106,5
з них у прісноводних водоймах – усього	39075	37317	39118	39548	101,2
в озерах	2861	2749	3150	2188	76,5
у річках	1454	1804	2284	1704	117,2
у водосховищах	10122	11104	13913	14636	144,6
у ставках та інших водних об'єктах	24670	21660	19755	21020	85,2
у виключній (морській) економічній зоні України	22181	34205	40335	42520	191,7
У виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	20263	15840	7353	7949	39,2

Джерело: складено на основі [15].

З наведених даних випливає, що найбільше зростання вилову риби протягом аналізованого періоду відбулося саме у 2017 році, що на 1,1% більше, ніж у 2014 році.

Показник обсягу водних біоресурсів у внутрішніх водоймах у 2017 році, порівняно з 2014 роком, зріс на 6,5% за рахунок збільшення вилову у річках та водосховищах. Зокрема, у 2017 році було виловлено риби у водосховищах на 44,6% більше, ніж у 2014 році, у річках цей показник зріс на 17,2%. Із втратою частини морського риболовецького флоту промисел риби у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі у 2013 році скоротився на 60,8%. Частка вилову

прісноводної та морської риби складає у загальній структурі 2017 році 42,7% та 45,9% відповідно.

Рибне господарство за регіонами України у 2017 році (рис. 1) показує, що найбільше обсягу добутих водних біоресурсів припадає на три регіони – Запорізьку, Одеську та Миколаївську області, а саме 50,7% від всього обсягу по Україні. Зокрема, перше місце по вилову риби та інших водних біоресурсів займає Запорізька область – 25429 т (27,4%), що лише на 9,7% менше у 2017 р., ніж у попередньому році. Друге та третє місця посідають Одеська та Миколаївська області з обсягом у 10933 т (11,8%) та 10572 т (11,4%), відповідно.

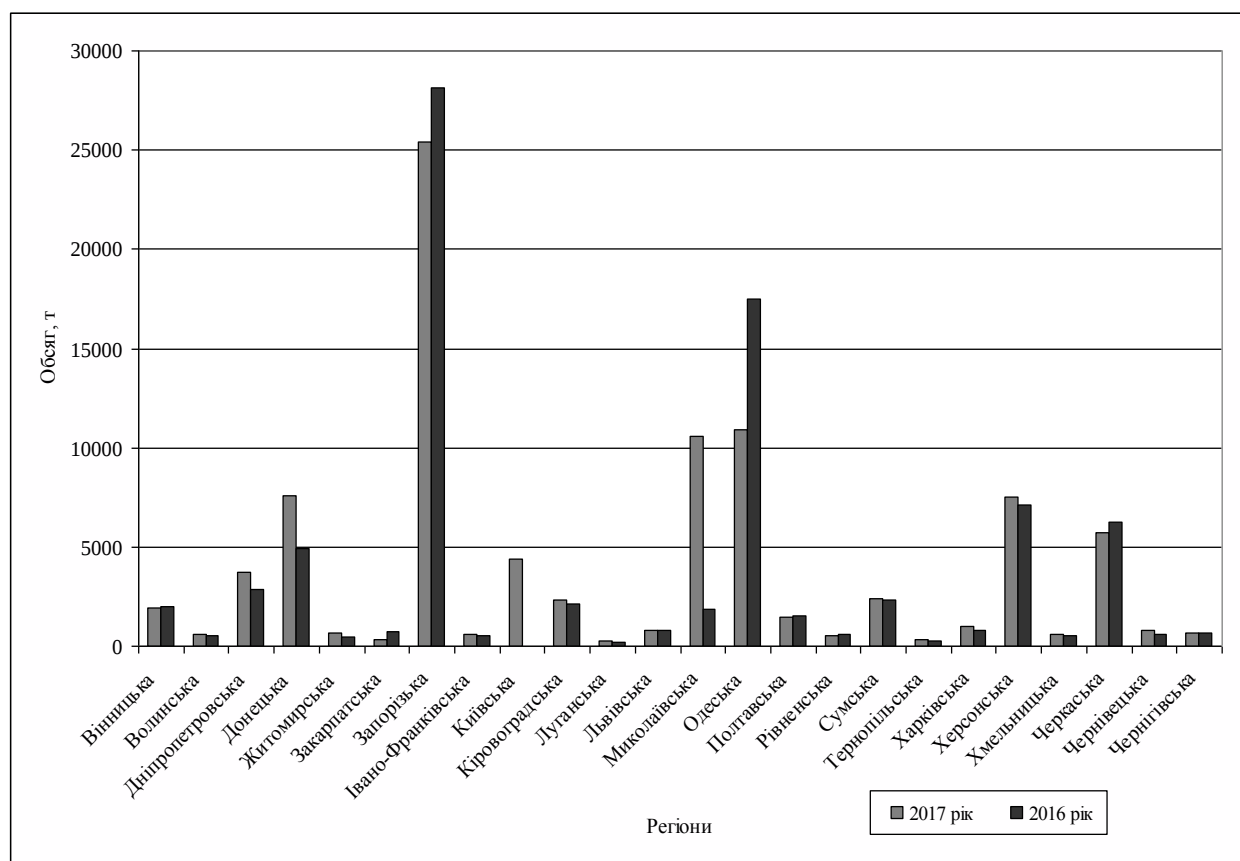

Рис. 1. Добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами регіонів України

Джерело: складено на основі [15].

Слід звернути увагу на те, що вилов риби і водних біоресурсів у Миколаївській області зріс у 2017 році більше, ніж у 5 разів, порівняно з 2016 роком. Найменш розвинений риболовецький промисел у Луганській – 266 т

(0,29%), Тернопільській – 307 т (0,33%) та Закарпатській – 319 т. (0,34%) областях.

Обсяг водних біоресурсів зменшився у 2017 році, у порівнянні з 2016 р., на риболовецьких підприємствах таких областей: Вінницької – на 3,4%, Закарпатської – на 57%, Одеської – на 37,5%,

Полтавської – на 7,4%, Рівненської – на 18,9%, Черкаської – на 8,4%, Чернігівської – на 2,7%.

За результатами дослідження встановлено, що незважаючи на деякі структурні зрушення в галузі аквакультури, кризовий стан продовжує мати місце. Моральне та фізичне зношення основних засобів підприємств, використання застарілих технологій вирощування і розведення водних біоресурсів призводить до погіршення якості рибної продукції, яка не завжди відповідає міжнародним стандартам тощо. Тому потрібно продовжувати роботу, спрямовану на впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій.

Проблема ефективного розвитку аквакультури залишається актуальною, а її розв'язання є пріоритетним для підприємств галузі. Запорукою виходу їх зі складної економічної ситуації є науково-обґрунтована система забезпечення управління інформацією, що задовольняла б потреби управлінців різних рівнів. Дослідження доводять: роль бухгалтерського обліку в сучасній системі управління не виправдано звужена, що зумовлено обмеженням запитів до обліку галузевого управління, незатребуваністю повного відображення господарської діяльності в частині обліку виробничої діяльності. Низька оперативність, непрозорість і неналежна структуризація облікових даних, отриманих на основі традиційних методик, а також відсутність комплексного механізму їхнього аналітичного опрацювання визначають важливість удосконалення інформаційної системи управління [16].

Враховуючи вищевикладене, основним завданням сучасної системи бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах аквакультури, як стверджує Правдюк В. М. має стати створення передумов для формування інформаційних потоків, які б забезпечували можливість для прийняття рішень щодо різних об'єктів управління у відповідності до розроблених стратегічних планів діяльності [18].

Бухгалтерському обліку в кожному виді економічної діяльності притаманні свої особливості, і аквакультура, не є винятком. Як специфічна галузь сільського господарства аквакультура має низку технологічних особливостей, які необхідно враховувати при організації та веденні бухгалтерського обліку, а саме:

- характер виробництва (прив'язаність до біотехнологічних процесів);

- форми спеціалізації (характеризується вирощуванням рибопосадкового матеріалу, товарної риби, виловом риби, виробництвом харчової продукції з риби);

- складність організаційної структури виробництва (чітке виділення ряду виробничих відділів, кожен із яких хоч і не має замкнутого циклу, проте може бути об'єктом обліку);

- пряма залежність галузі від сезонності;

- безперервний цикл технології вирощування продукції аквакультури;

- наявності великої питомої ваги незавершеного виробництва [11, с. 147].

Вирощуванням риби та рибальством, як правило, займаються сільськогосподарські та спеціалізовані рибницькі підприємства, які за способом вирощування поділяють на повносистемні та неповносистемні (риборозплідники та товарні).

Повносистемні – це господарства, в яких розведення і вирощування риби здійснюється від отримання посадкового матеріалу до товарної риби, тобто у таких господарствах проходять усі етапи виробничого циклу (рис. 2).

Отже, до повносистемних господарств відносять господарства аквакультури, в яких риба проходить всі стадії розвитку – від ікри до товарної продукції – в маточних, нерестових, малькових, вирощувальних, нагульних ставках [5].

Неповносистемними є господарства аквакультури, що спеціалізуються на вирощуванні рибопосадкового матеріалу (риборозплідники) або товарної риби із такого матеріалу, одержаного з інших господарств [5].

Неповносистемні господарства бувають двох видів: риборозплідницькі та товарні. Перші вирощують посадковий матеріал і забезпечують ним інші господарства. Другі – вирощують товарну рибу з рибопосадкового матеріалу, одержаного на стороні.

Підприємства аквакультури здійснюють основну свою діяльність при використанні водних біоресурсів відповідно до національного класифікатора ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД-2010) секції А «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» розділу 03 «Рибальство та розведення аквакультури». Цей розділ

складається з двох груп, кожна з яких прісноводна аквакультура) і має наступну деталізовану за видами діяльності (морська та структуру [17], (табл. 2).

Рис. 2. Виробничий цикл у повносистемних господарствах

Підприємства аквакультури мають право самостійно розробляти положення облікової політики відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р. № 996-XIV, інших положень з бухгалтерського обліку, а також допущень (або обмежень) щодо формування облікової політики.

Формування облікової політики рибницького господарства передбачає застосування встановлених в П(С)БО 30 «Біологічні активи» [19] єдиних методичних підходів щодо обліку додаткових біологічних активів та сільськогосподарської продукції з урахуванням технологічного процесу виробництва рибопосадкового матеріалу і товарної риби.

Відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» [19] та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів [20] об'єктами обліку в аквакультурі є додаткові біологічні активи (матеріал для розведення риби, зокрема личинки, мальки, цьоголітки, однорічки, ремонтний молодняк, плідники) та сільськогосподарська продукція (товарна риба).

В аквакультурі не передбачено облік довгострокових біологічних активів. Облік поточних біологічних активів через специфічні особливості даного виду економічної діяльності. У додатку до П(С)БО 30 «Біологічні активи» зазначено, що товарна риба – це сільськогосподарська продукція, а рибопосадковий матеріал (мальки, цьоголітки,

річники, риби-плідники) – додаткові біологічні активи.

При їх первісному визнанні та на дату балансу усіх їх оцінюють за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на

місці продажу або за виробничою собівартістю відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» (п. 9 і п. 12 П(С)БО 30, п. 6.1 Методичних рекомендацій № 1315).

Таблиця 2. Позиціонування рибного господарства у КВЕД-2010

Назва видів економічної діяльності та пояснення до них			
РОЗДІЛ 03. <i>Рибне господарство</i>			
діяльність у сфері рибальства та рибництва (аквакультури), що полягає у використанні запасів морського середовища та прісних вод з метою вилову риби або збирання ракоподібних, молюсків та інших морських організмів (водних культур, перлів, губок тощо).			
Група 03.1 <i>Рибальство</i>		Група 03.2 <i>Рибництво (аквакультура)</i>	
«вилов риби», тобто види діяльності з полювання, добування або збирання живих водних організмів (переважно риби, молюсків і ракоподібних), у т.ч. водних рослин, в океанічному середовищі або в прісних водах для їх уживання в їжу людьми, а також для інших цілей ручним способом або за допомогою приладдя, такого як невід, вудки та пастки. Подібні види діяльності можуть здійснювати як на узбережжі (збирання молюсків – мідій і устриць), так і сіткою з човнів або шлюпок недалеко від берега, у прибережних водах або у відкритому морі, а також рибальство в поновлювальних (штучних) водоймах.		процес виробництва, який полягає у вирощуванні й розведенні (у т.ч. збиранні) морських організмів і культур (риби, молюсків, ракоподібних, рослин, крокодилів і земноводних тощо) із застосуванням технологій, розроблених для підвищення продуктивності організмів і збільшення їх природного приросту в навколишньому середовищі (наприклад, регулярне створення запасів, відгодівля та захист від хижаків). Рибництво спрямовано на вирощування організмів до стадії молоді та/або до стадії дорослих особин в умовах їх утримання в неволі. Крім того, аквакультура включає індивідуальне, кооперативне або державне володіння окремими організмами з метою збільшення їх чисельності, у т.ч. їх збирання.	
Клас 03.11 <i>Морське рибальство</i>	Клас 03.12 <i>Прісноводне рибальство</i>	Клас 03.21 <i>Морське рибництво (аквакультура)</i>	Клас 03.22 <i>Прісноводне рибництво (аквакультура)</i>
- рибальство в океані та прибережних водах на комерційній основі - ловля морських ракоподібних і молюсків - полювання на китів - ловля морських тварин: черепах, медуз, восьминогів, морських їжаків тощо - діяльність суден, зайнятих одночасно рибальством, переробленням і консервуванням риби - збирання інших морських організмів і матеріалів: натуральних морських перлів, губок, коралів і водоростей	- прісноводне рибальство на комерційній основі - ловля прісноводних ракоподібних і молюсків - ловля прісноводних видів тварин - збирання прісноводних матеріалів	- розведення риби в морській воді, в тому числі розведення морських акваріумних риб - одержування ікри двостулкових молюсків (мідій тощо), омарів, креветок, мальків риб та її ручне оброблення - вирощування червоних водоростей та інших їстівних морських водоростей - розведення ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у морській воді - рибництво (аквакультура) у солоній воді - рибництво (аквакультура) у резервуарах із морською водою - функціонування рибоводних заводів із розведення морських видів риби - функціонування ферм із розведення морських хробаків	- розведення риби в прісній воді, в тому числі розведення прісноводних акваріумних риб - розведення прісноводних ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у прісній воді - функціонування рибоводних заводів із розведення прісноводних видів риби - розведення жаб - розведення крокодилів та інших земноводних

Джерело: складено за даними [17].

Згідно з SFAS 157, справедлива вартість визначається як ціна, що була б отримана за продаж активу чи сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки [21].

При розкритті сутності даної категорії, В. В. Свіцельська стверджує, що справедлива вартість – це вартість, яка базується на різних даних, відповідне застосування яких може принести різні результати. [22].

Відповідно до законодавства України, справедлива вартість базується на цінах активного ринку – тобто на реалізаційних цінах на продукцію рибництва (п. 13 П(С)БО 30). Методику визначення справедливої вартості господарство встановлює, як правило, самостійно та зазначає її у Наказі про облікову політику підприємства. Для вирішення проблеми оцінки біологічних активів на підприємстві пропонується створювати постійно діючу Комісію з визначення справедливої вартості біологічних активів та сільськогосподарської продукції. До її складу доцільно залучати не тільки працівників бухгалтерської служби, але й головних спеціалістів господарства.

Часто справедливую вартість визначають за середньою вартістю реалізованої на підприємстві продукції рибництва за попередній звітний період (наприклад, квартал). Розраховану справедливую вартість, зменшену на очікувані витрати на місці продажу, оформляють, зазвичай, бухгалтерською довідкою чи/або Актом, складеним у довільній формі. Згаданий документ повинен містити, крім обов'язкових реквізитів, назву біологічного активу чи сільськогосподарської продукції, їх одиниці вимірювання і справедливую вартість одиниці активу. Також у ньому бажано зазначати термін використання бухгалтерією визначених справедливих цін. Оформляти даний Акт рекомендується у кінці звітного періоду, з метою встановлення справедливої вартості продукції рибництва у наступному звітному періоді.

Облік витрат на виробництво рибопосадкового матеріалу доцільно вести на рахунку 231, до якого для обліку витрат за кожним технологічним переділом (ставком) доцільно відкривати субрахунки другого та третього порядку, наприклад: 231 «Вирощування рибопосадкового матеріалу» (2311 «Мальки», 2312 «Цьоголітки»); 232 «Вирощування товарної

риби» (2321 «Однорічки», 2322 «Дворічки») тощо.

Бухгалтерський облік можна вести і без відкриття субрахунків, тоді витрати кожного окремого технологічного переділу виділяються в аналітичному обліку окремим рядком. Неповносистемні підприємства, що мають тільки одне водоймище (один технологічний переділ), наприклад, для вирощування товарної риби, можуть також не відкривати окремих субрахунків.

Підприємства з вирощування риби несуть специфічні витрати, зокрема це, насамперед, витрати на: оренду ставків; охорону ставків; добрива, корми; рибопосадковий матеріал; оплату праці працівників, зайнятих на відповідних роботах з вирощування риби; оплату послуг сторонніх організацій, скажімо, за електроенергію, охорону тощо.

Придбані добрива, корми обліковуються на субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення». Придбаний або вирощений власними силами рибопосадковий матеріал обліковують на субрахунку 212 «Поточні біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю».

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, рибна галузь України є стратегічним напрямком розвитку національної економіки. З метою ефективного управління підприємствами аквакультури потрібно враховувати не тільки технологічні особливості функціонування галузі, прогресивні енергозберігаючі технології вирощування товарної риби тощо, але й забезпечувати можливість отримання максимального доходу при мінімальних капітальних інвестиціях. Це дозволить залишатися найприбутковішим видом агробізнесу і сприятиме своєчасній координації роботи з розробки стратегічних бізнес-планів розвитку підприємства.

Разом з тим, система обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами аквакультури є основою формування інформаційних потоків, що використовуються управліннями різних рівнів у процесі управління виробництвом продукції аквакультури.

Враховуючи вищевикладене, правильно організований бухгалтерський облік на

підприємствах аквакультури – надзвичайно відповідальний та трудомісткий процес, який потребує оперативного отримання повної, правдивої та неупередженої інформації.

Реалізація зазначених заходів підвищить ефективність роботи підприємств аквакультури у сучасних умовах та дозволить сформувати цілісну систему обліково-аналітичного забезпечення ув процесі управління виробництвом продукції аквакультури.

References

1. Borovyk, O. M. (2016). Tekhnologichni ta orghanizacijno-metodychni aspekty obliku vyrobnychkykh vytrat pidpryjemstv rybnogho ghospodarstva [Technological and organizational-methodical aspects of accounting of production costs of enterprises of the fish industry]. *Molodyj vchenyj*, 12 (39), 671–678 [in Ukrainian].
2. Vdovenko, N. M. (2016). Rybne ghospodarstvo Ukrainy v umovakh globalizaciji ekonomiky [Fishery economy of Ukraine in the conditions of globalization of the economy]. Kyjiv: Kompyrnt [in Ukrainian].
3. Vdovenko, N. (2011). Rybnyctvo: dokumentaljne oformlennja ta oblik [Fish farming: documentary and accounting]. *Balans-Aghro*, 18, 7–11 ; 26, 8–15; 28, 10–14[in Ukrainian].
4. Vdovenko, N. M. (2011). Metodologichni aspekty udoskonalennja statystychnoji zvitnosti dlja pidpryjemstv akvakuljtury [Methodological aspects of statistical reporting improvement for aquaculture enterprises]. *Aghrosvit*, 17-18, 7–15 [in Ukrainian].
5. Vdovenko, N. (2016). Oblik vytrat ta kaljkuljuvannja sobivartosti produkciji na pidpryjemstvakh akvakuljtury [Cost accounting and costing of products at aquaculture enterprises]. Retrieved from <https://uteka.ua> [in Ukrainian].
6. Popova, O. L. (2017). Statystyka ta ekonomika rybnogho ghospodarstva v Ukraini [Statistics and Economy of Fisheries in Ukraine]. *Statystyka Ukrainy*, 3, 13–19 [in Ukrainian].
7. Chemerys, V. A., Dushka, V. I. & Maksym, V. L. (2016). Stan ta perspektyvy rozvytku akvakuljtury v Ukraini [Status and prospects of aquaculture development in Ukraine]. *Nauk. visn. LNUVMBT im. S. Z. Ghzhycjkogho*, 18 (2), 169–175 [in Ukrainian].
8. Jakymecj, O. O. (2013). Sutnistj ta osoblyvosti ponjattja akvakuljtury [Status and prospects of aquaculture development in Ukraine]. *Mytna sprav, spec. vyp.*, 263–268 [in Ukrainian].
9. Zolotarjova, N. S. (2014). Vplyv orghanizacijno-tekhnologichnykh osoblyvostej dijalnosti rybolovnykh ghospodarstv na pobudovu obliku vyrobnyctva produkciji [Influence of organizational and technological peculiarities of activity of fishing enterprises on construction of production accounting]. *Visn. ONU im. I. I. Mechnykova*, 19 (3/4), 146–150[in Ukrainian].
10. Pyljavecj, O. (2013). Orghanizacija oblikovoji polityky u fermersjkykh ghospodarstvakh rybnycjkoji ghaluzi [Organization of accounting policy in the farms of the fish industry]. *Ekon. Analiz*, 12 (4), 236–241 [in Ukrainian].
11. Pravdjuk N. L. & Pyljavecj, O. V. (2011). Ghaluzevi osoblyvosti oblikovoji polityky v rybnyctvi [Sectoral features of accounting policy in fish culture]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, 2, 144–151 [in Ukrainian].
12. Tkalj, Ja. S. (2014). Osoblyvosti orghanizaciji obliku ta skladannja zvitnosti rybnycjkykh ghospodarstv [Features of the organization of accounting and reporting of fish farms]. *Visn. ONU im. I. I. Mechnykova*, 19 (2/6), 117–120 [in Ukrainian].
13. Ishhenko, Ja. P. (2017). Ghaluzevi osoblyvosti bukhghaltersjkogho obliku vytrat na biologichni peretvorennja v rybnyctvi [Sectoral features of accounting of expenses for biological transformation in fish culture]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualjni pytannja nauky i praktyky*, 8, 132–146 [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada Ukrainy (2012). Pro akvakuljturu: Zakon Ukrainy [About aquaculture]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017). Dobuvannja vodnykh bioresursiv za rybhghospodarsjkymy vodnymy ob'jektamy rehioniv Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
16. Juzva, R. P. (2011). Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja dijalnistju pidpryjemstv spyrtovoji promyslovosti [Accounting and analytical support for the management of the alcohol industry] (Dysertatsiia kandydata ekonomichnykh nauk). Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Ternopilj [in Ukrainian].
17. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2010). Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti (DK 009:2010). № 457. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

18. Pravdjuk, M. V. (2017). Oblikovo-informacijne zabezpechennja upravlinnja vyrobnyctvom produkciji akvakul'tury [Accounting and information support for production management of aquaculture products]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualjni pytannja nauky i praktyky*, 2, 79–92 [in Ukrainian].

19. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2005). Polozhennja (standart) bukhghalters'kogho obliku 30 «Biologhichni aktyvy» [Regulation (Standard) of Accounting 30 "Biological Assets"]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05> [in Ukrainian].

20. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2006). Metodychni rekomendaciji z bukhghalters'kogho obliku biologhichnykh aktyviv [Methodological recommendations on the accounting of biological assets]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF06097.html [in Ukrainian].

21. Statement of Financial Accounting Standards 157 «Fair Value Measurements» Retrieved from <http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobkey=id&blobwhere=1175823288587&blobheader=application/pdf&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs>.

22. Sviceljska, V. V. (2015). Spravedlyva vartistj u konteksti MSFZ 13 «Ocinka za spravedlyvoju vartistju» [Fair value in the context of IFRS 13 "Fair Value Measurement"]. *Visn. ZhDTU. Ser. Ekonomichni nauky*, 1, 56–62 [in Ukrainian].

CURRENT STATE AND ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF AQUACULTURE ENTERPRISES MANAGEMENT

T. Haiduchok, O. Dmytrenko, S. Viter

e-mail: gaytata@ukr.net

Zhytomyr National Agroecological University,
Stary Boulevard, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The current state and features of the accounting and analytical support of the aquaculture enterprise management system are investigated in the article. Based on the conducted statistical studies, it is determined that the problem of efficient development of aquaculture enterprises remains topical and priority for agriculture. The importance of improving the accounting and analytical support of the management system as an important factor for the strategic development of aquaculture enterprises has been proved. The technological features of the aforementioned farms, which need to be considered

when organizing their accounting, are formulated. It is substantiated that by the way of breeding the aquaculture farms are divided into complete systems and incomplete systems. Features of the production cycle of each category are considered with the details of individual stages. The positioning of the fish farming in the CTEA-2010 is outlined with an explanation of the essence of aquaculture and the definition of its species. The peculiarities of accounting policy formation of aquaculture enterprises are investigated in the article. It is also stated that aquaculture does not envisage accounting of long-term biological assets, while the accounting of current biological assets has its own peculiarities. The objects of accounting in aquaculture are additional biological assets (material for fish breeding) and agricultural products (commodity fish). Guided by Accounting Standard 30 and Methodological Recommendation No. 1315, the peculiarities of the process of determining the fair value of material for the fish breeding and commodity fish are substantiated, and it is proposed to carry out its documentary setting. Also, the peculiarities of accounting in aquaculture enterprises with the definition of synthetic and analytical accounts are considered.

Keywords: aquaculture, fish farming, accounting and analytical support, management, production, commodity fish.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ АКВАКУЛЬТУРЫ

Т. С. Гайдучок, О. Н. Дмитренко, С. А. Витер

e-mail: gaytata@ukr.net

Житомирский национальный
агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

Исследовано современное состояние и особенности учетно-аналитического обеспечения системы управления предприятиями аквакультуры. На основании проведенных статистических исследований определено, что проблема эффективного развития предприятий аквакультуры остается сегодня актуальной и приоритетной для сельского хозяйства. Доказана важность совершенствования учетно-аналитического обеспечения системы управления как важной предпосылки стратегического развития предприятий аквакультуры. Сформулированы

технологические особенности вышеупомянутых хозяйств, которые необходимо учитывать при организации их бухгалтерского учета. Обосновано, что, по способу выращивания, хозяйства аквакультуры разделяют на полносистемные и неполносистемные и рассмотрены особенности производственного цикла каждого из видов с детализацией отдельных этапов. Определено позиционирование рыбного хозяйства в КВЭД-2010 с объяснением сущности аквакультуры и определением ее видов. В статье исследованы особенности формирования учетной политики предприятий аквакультуры и указано, что в аквакультуре не предусмотрено учет долгосрочных биологических активов, в то же время, учет текущих биологических активов имеет свои особенности. Объектами учета в аквакультуре являются дополнительные

биологические активы (материал для разведения рыбы) и сельскохозяйственная продукция (товарная рыба). Руководствуясь П(С)БУ 30 и Методическими рекомендациями № 1315 обоснованы особенности процесса определения справедливой стоимости материала для разведения рыбы и собственно товарной рыбы и предложено осуществлять его документальное оформление. Также рассмотрены особенности ведения бухгалтерского учета на предприятиях аквакультуры с определением синтетических и аналитических счетов.

Ключевые слова: аквакультура, рыбоводство, учетно-аналитическое обеспечение, управление, производство, товарная рыба.

УДК 311(075.8).657.6

СТАТИСТИЧНИЙ І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Ю. С. Цаль-Цалко

e-mail: morozyu@ukr.net

Житомирський національний агроекологічний університет

бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Досліджено стан формування облікових інформаційних ресурсів щодо потреб управління органічним виробництвом як важливого інструменту отримання максимального економічного, соціального та екологічного ефекту, а це, відповідно, створення доданої вартості, впровадження заходів соціальної відповідальності бізнесу і покращення навколишнього середовища. Висвітлено зарубіжний досвід статистичного забезпечення управління розвитком органічного виробництва відповідно до нормативних документів ЄС і його статистичної служби, що займається збором статистичної інформації по країнам-членам ЄС і гармонізацією статистичних методів використовуваних даними країнами. Визначено основні проблемні аспекти статистики і бухгалтерського обліку органічного виробництва у сфері об'єктів обліку і системи показників для оцінювання результатів господарської діяльності. Окреслено коло питань, що потребують вирішення для інформаційного забезпечення управління виробництвом органічної продукції, зокрема, в організації бухгалтерського, управлінського і статистичного обліку. Встановлено, що ефективна господарська діяльність у сфері органічного виробництва потребує формування окремих об'єктів обліку відповідно до технологічного процесу виробництва і реалізації органічної продукції та системи статистичних звітних показників. Відзначено, що органічне виробництво є об'єктом управлінського обліку, а інформаційні ресурси для його оцінювання можливо одержати через статистичний звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств. Запропоновано систему бухгалтерського і статистичного обліку органічного виробництва та формування інформаційних ресурсів звітності. Розглянуто об'єкти обліку у сфері органічного виробництва: основні засоби, запаси, витрати виробництва, органічна продукція, розрахунки з покупцями, витрати на збут та особливості ведення їх обліку при організації паралельного виробництва органічної і традиційної продукції, а також під час перехідного періоду. Побудована авторська форма статистичної звітності для товаровиробників в сфері органічного виробництва в складі державної звітності для сільськогосподарських підприємств з виділенням показників щодо об'єктів діяльності, наявності сертифікованих сільськогосподарських угідь, витрат виробництва на органічну продукцію в цілому і в розрізі статей, обсягів реалізації, доходів, цін на окремі види продукції. Аргументовано, що статистика органічного виробництва повинна бути невід'ємною складовою частиною статистичних спостережень, які здійснюються Державною службою статистики України.

Ключові слова: статистика, бухгалтерський облік, органічне виробництво, статистична звітність.

Постановка проблеми

Єдина інформаційна система на підприємстві, за видами економічної діяльності, регіонами та держави, забезпечується двома законодавчо визначеними і нерозривно пов'язаними видами обліку: статистичним та бухгалтерським.

На основі статистичного обліку визначаються кількісні і якісні показники як кожного підприємства, так і їх сукупності за видами економічної діяльності та територіальними громадами. Операції та явища підлягають статистичному спостереженню, групуванню, обчисленню абсолютних, середніх та відносних величин, індексів, побудови рядів динаміки, аналізу тощо. Виходячи з цього, статистичний облік являє собою систему вивчення, узагальнення і контролю за масовими

явищами, що мають загальнодержавний і регіональний характер.

Методами бухгалтерського обліку при суцільному і безперервному спостереженні, строгому документуванні і систематизації на рахунках досягається об'єктивна, кількісна і вартісна характеристика багатоманітних господарських операцій узагальнюються результати технологічних процесів використання ресурсів, формування витрат і доходів.

Рівень забезпечення інформацією безпосередньо впливає на показники ефективності та відповідності сучасним потребам будь-якого сектора економіки. Не винятком є і органічне виробництво як не від'ємна складова концепції сталого розвитку, що передбачає поєднання захисту довкілля, економічного зростання і соціального розвитку

як взаємозалежних і взаємодоповнюючих елементів стратегічного розвитку держави, що гарантуватиме населенню високу якість продовольства як важливої складової продовольчої безпеки.

Таким чином, така єдина інформаційна система повинна зайняти важливе місце для прийняття управлінських рішень і в сфері органічного виробництва, з метою оцінювання результатів різних процесів і прогнозування подальшого його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Варто зазначити, що теоретичним і практичним питанням бухгалтерського обліку господарської діяльності і статистиці у сфері органічного виробництва, при повній відсутності нормативно-рекомендаційних положень, майже не приділяється уваги. В діючих нормативних документах, які регламентують організаційні питання органічного виробництва, зустрічаються лише підходи до ведення оперативного обліку [1]. Відносно статистичного обліку, за наявною інформацією, у автора в останні роки опубліковано лише одну наукову статтю [2].

Щодо теоретичних досліджень науковців і практичного досвіду з питань ведення бухгалтерського обліку, то зустрічаються лише розрізнені публікації невеликої кількості авторів з окремих питань формування управлінської інформації про господарську діяльність у сфері органічного виробництва.

Найбільш вагомий вклад у розробку питань бухгалтерського обліку в сфері органічного виробництва було внесено колективом науковців кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Житомирського національного агроекологічного університету. В своїх дослідженнях науковці, починаючи з 2013 року, здійснили обґрунтування декількох напрямів можливості використання бухгалтерського обліку при формуванні інформаційних ресурсів для потреб гарантування споживачів щодо відсутності фальсифікатів органічної продукції, зокрема, це формування об'єктів обліку, моделі процесу контролю, ціноутворення і відносин з покупцями, інноваційної моделі господарювання та інструментів системи обліку [3]. Тож, в сучасних умовах розвитку органічного виробництва в Україні існує необхідність комплексного дослідження питань статистичного і бухгалтерського обліку господарської

діяльності у сфері органічного виробництва та їх нормативного впорядкування.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є вивчення стану системи облікового процесу органічного виробництва на підприємствах України та теоретичне і практичне обґрунтування можливих напрямів організації бухгалтерського і статистичного обліку виробництва органічної продукції.

Мета дослідження обумовила постановку таких завдань: визначити місце інформаційних ресурсів статистичного і бухгалтерського обліку для формування достатнього рівня впевненості під час прийняття управлінських рішень з організаційних і економічних питань органічного виробництва; розробити порядок відображення господарських операцій пов'язаних з організацією органічного виробництва в системі рахунків бухгалтерського обліку; окреслити базові підходи до формування показників статистичної звітності щодо стану розвитку органічного виробництва в Україні.

Для наукового вирішення поставлених завдань використовувалися: абстрактно-логічний метод – при визначенні сутності та складових елементів бухгалтерського і статистичного обліку; метод порівняльного аналізу – при дослідженні механізму побудови статистики органічного виробництва з врахуванням зарубіжного досвіду; розрахунково-конструктивний метод та метод аналогії – при моделюванні відображення записів господарських операцій технологічного процесу виробництва органічної продукції з використанням прийомів методів бухгалтерського обліку і статистичної звітності.

Результати досліджень

Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження. Таким чином, метод органічного виробництва відіграє подвійну соціальну роль: з

одного боку, забезпечує специфічний ринок, який відповідає потребам споживача у органічній продукції, а з іншого – забезпечує загальне благо, сприяючи захисту довкілля, належному утриманню тварин, а також розвитку сільської місцевості [4].

Пріоритетними напрямками стратегії розвитку аграрного сектора економіки в сфері органічного виробництва в Україні визначено [5]:

- сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах;
- забезпечення раціонального використання природних ресурсів, залучених до господарського процесу в аграрному секторі, шляхом впровадження системи моніторингу та контролю якості всіх земель сільськогосподарського призначення та обов'язкової агрохімічної паспортизації;
- створення умов для збереження, відтворення і підвищення родючості ґрунтів;
- регламентація розміщення у сівоzmінах екологічно деструктивних культур відповідно до науково обґрунтованих норм;
- відновлення зрошувальних та меліоративних систем;
- стимулювання користувача (власника) землі до раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення.

Водночас, розвиток діяльності з виробництва органічної продукції супроводжується певними ризиками, викликами та обмеженнями, які необхідно враховувати в управлінні ними. Йдеться про те, як інформаційно підтвердити статус продукції органічного виробництва, як забезпечити її прибутковість, як одержати дані через систему статистичного і бухгалтерського обліку для прийняття управлінських рішень у контексті соціальної відповідальності суб'єктів господарювання і держави.

Існуюча в Україні система інформаційного контролю органічного виробництва є недосконалою і не спонукає до результативного та ефективного функціонування таких господарств на користь національних інтересів держави і окремих територіальних громад. Причини наступні:

- відсутня національна система сертифікації органічного виробництва через відсутність акредитованих органів із сертифікації виробників продукції, процесів та послуг, тому

українські виробники змушені звертатися до закордонних організацій з оцінювання відповідності;

- не розроблені організаційні національні нормативні документи щодо органічного виробництва, внаслідок чого відносини у сфері виробництва, переробки та реалізації органічної продукції залишаються досі не врегульованими;

- відсутні або формально існують технічні складові системи контролю органічного виробництва, прийнятої в країнах Європейського Союзу;

- надана можливість українським товаровиробникам сертифікувати продукцію (сировину) як органічну, в державах – членах Європейського Союзу. Станом на 14.12.2017 року на Українському ринку надано право надавати такі послуги 17 акредитованим органам сертифікації включених до офіційного переліку Комісії ЄС, з них лише 1 вітчизняного походження та 16 – іноземного, з Вірменії, Італії, Німеччини, Нідерландів, Франції, Швейцарії, Литви, Греції, Латвії і Аргентини.

Насамперед, висвітливо ситуацію із статистичним обліком у сфері органічного виробництва в Україні і країнах ЄС.

У діючому законодавстві визначено, що поширення інформації про виробництво та реалізацію органічної продукції (сировини), органічну продукцію, систему гарантій та контролю в засобах масової інформації із залученням заінтересованих сторін здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини) [1].

Відповідно до покладених завдань ці питання повинні вирішувати Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [6], зокрема:

- здійснювати державний нагляд (контроль) за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, перевезення, зберігання, реалізацію органічної продукції (сировини);

- вести реєстр виробників органічної продукції (сировини) та забезпечувати опублікування офіційних відомостей про осіб, які здійснюють виробництво та реалізацію органічної продукції (сировини);

• поширювати інформацію про виробництво та реалізацію органічної продукції (сировини), органічну продукцію, систему гарантій та контролю в засобах масової інформації із залученням заінтересованих сторін.

На жаль, будь-яку діяльність у цьому напрямі Держпродспоживслужба України не здійснює, тому і на державному рівні офіційна інформаційна база щодо розвитку органічного виробництва в Україні відсутня.

Водночас, інформацію про кількість виробників органічної продукції та площі сертифікованих органічних сільськогосподарських земель в цілому, культур і обсягів ринку органічних продуктів, експортний потенціал цього сектору формує за власною ініціативою ТОВ «Органік Стандарт», що було створене в рамках українсько-швейцарського проекту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» в 2007 році. Співзасновниками ТОВ «Органік Стандарт» є ТОВ «АгроІст Бейкінг енд Міллінг», МГО «Асоціація учасників органічного виробництва «БІОЛан Україна», ВГО «Клуб органічного землеробства», ТОВ «Торговий дім Клубу органічного землеробства», Федерація органічного руху України, ТОВ «Украгрофін» та Галашевський Сергій Олександрович. При сертифікації товаровиробників органічної продукції в Україні це товариство не використовує нормативну базу українського законодавства.

Другим джерелом статистичної інформації про стан органічного виробництва в Україні є FiBL (Дослідницький інститут органічного сільського господарства) та IFOAM (Міжнародна федерація органічних сільськогосподарських рухів), які видають статистичний збірник «Світ органічного сільського господарства. Статистика та тренди». За інформацією цього збірника, опублікованою у 2018 році Міністерством аграрної політики та продовольства України і розміщеній на Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади України [7], у 2016 в Україні нараховувалося 294 господарства, що отримали статус «органічних», а загальна площа сільськогосподарських земель, обробіток яких здійснювався з дотриманням принципів органічного виробництва, склала 381,2 тис. га, з яких 91,6 тис. га перебували у перехідному періоді. Також в Україні сертифіковано 550 тис. га дикоросів.

Майже половина сільськогосподарських угідь України, сертифікованих як органічні, використовуються для вирощування зернових (45,4 %). Понад 18% таких угідь займали олійні і ще 5,3% – бобові. Далі йдуть овочі – 1,6% та фрукти – 0,7%.

Окремі дослідження щодо розвитку органічного виробництва в Україні здійснюють Федерація органічного руху України – щодо стану споживчого ринку органічної продукції та комерційна служба посольства США в Україні – щодо оцінки окупності інвестицій в українське органічне землеробство.

Таким чином, в Україні є товаровиробники органічної продукції, сертифіковані за стандартами ЄС та інших країн, але формування інформації про їх господарську діяльність на державному рівні через статистичні спостереження органів Державної служби статистики України та/або інші органи виконавчої влади не здійснюється.

Про достовірність стану органічного виробництва в Україні можливо зробити висновок з того, що показники про його обсяги формуються при відсутності Реєстру виробників органічної продукції (сировини) і жоден товаровиробник в Україні не використовує державного логотипу для органічної продукції (сировини) і не сертифікований за українськими стандартами.

Для оцінювання розвитку органічного виробництва у світі важливим осередком статистичної інформації є офіційний сайт Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM). Ця організація щорічно видає статистичні збірники в яких повною мірою відображається сучасний стан органічного виробництва сільськогосподарської продукції (площі органічних земель), обсяги реалізації, розміри доходу від різних напрямів аграрного виробництва, рівні цін на окремі види продукції.

Статистичне інформаційне забезпечення управління розвитком органічного виробництва в країнах ЄС, передбачене Постановою Ради ЄС № 834/2007 від 28.06.2007 р. щодо органічного виробництва і маркування органічних продуктів та Постановою Комісії ЄС № 889/2008 від 05.08.2008 р. «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради ЄС № 834/2007 від 28.06.2007 р. стосовно

органічного виробництва та маркування органічних продуктів» [8].

Зокрема, Євростатом для гармонізації процесу подання звітності щодо органічного виробництва розроблені стандартизовані статистичні форми, які дозволяють отримувати статистичні дані в розрізі окремих країн ЄС.

Інформація, що подається в цих формах, стосується кількості зареєстрованих операторів органічного виробництва, кількості зареєстрованих операторів, які займаються переробкою та імпортом продукції органічного виробництва, земельних площ, повністю зайнятих під органічним виробництвом, валових зборів органічної продукції рослинного походження з площ, які повністю переведені на органічне виробництво, поголів'я тварин, що використовується для виробництва органічної продукції тваринного походження, обсягів органічної продукції тваринного походження.

Збір даних здійснюється національними органами з сертифікації та контролю виробничих процесів операторів органічного виробництва.

Зведені статистичні дані по органічному виробництву ЄС розповсюджуються на сайті Євростату із забезпеченням єдиних правил доступу всім категоріям користувачів. Крім цього, з дворічною періодичністю публікуються окремі номери видання «Statistics in Focus», присвячені аналізу тенденцій розвитку органічного виробництва в ЄС.

Досвід країн ЄС може бути використаний в Україні. Інформацію щодо розвитку органічного виробництва повинні подавати всі органи сертифікації (поки що тільки з іноземною акредитацією), що діють в Україні і безпосередньо суб'єкти господарювання в сфері органічної діяльності (виробництво, реалізація, експорт, імпорт).

- Для одержання статистичної інформації про стан розвитку органічного виробництва в Україні доцільно використати діючу форму державної статистичної звітності про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, в якій передбачити окремий спеціальний розділ «Органічне виробництво». В цьому розділі в розрізі сертифікованих як органічне виробництво об'єктів діяльності необхідно відображати показники обсягів наявності засобів праці (основних засобів, інших необоротних

матеріальних активів, МШП, тварин) спеціалізованих для органічного виробництва;

- надходження, використання і наявності органічного насіння та садивного матеріалу;

- наявності і руху виробничих запасів, які забезпечують технологічний процес, що відповідає вимогам органічного виробництва. Запаси, що призначені для органічної діяльності, повинні зберігатися в окремих місцях (складах), які чітко позначаються як «органічні»;

- формування витрат на виробництво органічної продукції в розрізі об'єктів господарювання і відповідних статей калькулювання, а також незавершеного виробництва;

- відображення господарських операцій під час перехідного періоду від традиційного (неорганічного) виробництва до органічного виробництва;

організації господарювання, наявності і руху продукції, структури виробничої собівартості, витрат на збут та одержаних доходів від реалізації. Статистичні спостереження за цими показниками повинні здійснювати органи Державної служби статистики України.

Ведення реєстру товаровиробників (операторів) органічної продукції та суб'єктів господарювання в сфері її обігу повинна здійснювати Держпродспоживслужба України за показниками: переліку операторів з виробництва (збуту) органічної продукції; кодів органів, що здійснювали їх акредитацію; сфери сертифікації; сертифікованих об'єктів [9, 10].

Важливе місце в системі контролю за відповідністю виробництва органічної продукції діючим правилам та як інструменту надання інформації для статистичної звітності належить бухгалтерському обліку. Організація бухгалтерського обліку повинна бути спрямована на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах і сировині, маркованих як органічні.

Діяльність суб'єкта господарювання з виробництва органічної продукції повинна бути підтверджена його системою аналітичного бухгалтерського обліку щодо наступного:

- паралельного виробництва органічної та традиційної продукції рослинництва на одній площі у випадку виробництва багаторічних культур, використання зельної ділянки виключно

для випасання худоби та проведення наукових досліджень;

- оприбуткування і руху продукції від об'єктів витрат органічного виробництва. При зберіганні органічної продукції (сировини) на складах повинні забезпечуватися ідентифікація такої продукції, її партій і запобігання будь-якому змішуванню або обміну з неорганічною продукцією та/або речовинами, які не відповідають вимогам органічного виробництва або забрудненню такими продуктами та/або речовинами;

- розрахунків з покупцями та визначення валового прибутку як різниці між доходом в розрізі кожного покупця, видів продукції, виробництв (центрів відповідальності) та географічних сегментів реалізації на вітчизняних та іноземних ринках;

- додаткових витрат, пов'язаних із збутом органічної продукції. Транспортування органічної продукції (сировини) повинно здійснюватися лише у відповідній упаковці, контейнері або транспортних засобах, закритих таким чином, щоб заміна вмісту була неможливою без маніпуляцій або пошкодження пломби. Одночасне перевезення органічної і неорганічної продукції можливе лише за умови вжиття відповідних заходів для запобігання будь-якій можливості змішування або обміну з неорганічною продукцією.

Зазначимо, що, відповідно до законодавства ЄС, для присвоєння продукції статусу «organic» контролюючі органи інспектують кожен етап цього шляху «від поля до прилавку»: посівний матеріал, сільськогосподарські угіддя і агротехнічні заходи щодо збереження, переробки, пакування тощо. А це можливо зробити тільки за умови використання інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку.

При веденні обліку важливе місце повинна зайняти система GPS – контролю виконання технологічних процесів у сфері органічного виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Формування інформації щодо органічного виробництва в системі бухгалтерського і статистичного обліку дозволяє оперативно реагувати на зміни в економічному середовищі держави та потреби користувачів у достовірній інформації. Отже, система бухгалтерського і

статистичного обліку повинна стати важливим інструментом в інформаційному забезпеченні процесів оцінювання і контролювання стану органічного виробництва продукції. Статистика і бухгалтерський облік органічної продукції за допомогою механізмів відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку і в статистичній звітності виконують захисну та оціночну функцію щодо створення належних умов для функціонування ринку якісної органічної продукції, яка відповідає вимогам діючих нормативів.

Вважаємо, що перспективними напрямками наукових розвідок з цих питань повинні бути дослідження механізмів використання інформаційної бази вітчизняної статистики і фінансової звітності для оцінювання стану і моделювання стратегії розвитку органічного виробництва в Україні.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2013). *Pro virobnitstvo ta obig organichnoyi silskogospodarskoyi produktsiyi ta sirovini : Zakon Ukrainy [On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
2. Skachek, N. (2011). Statistichne zabezpechennya upravlinnya rozvitkom organichnogo virobnitstva [Statistical support for the management of the development of organic production]. *Visnik Kiyivskogo natsionalnogo universitetu im. T. Shevchenka*, (129), 38-41.
3. Moroz, Yu. Yu., Tsai-Tsalko, Yu. S. (September 5-6, 2017) *Oblikove zabezpechennya gospodarskoyi diyalnosti tovarovirobnikiv organichnoyi produktsiyi [Accounting support of economic activity of commodity producers of organic products]*. In *Organichne virobnitstvo i prodovolcha bezpeka : zb. mater'ialiv dop. uchasn. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 289-297)*. Zhitomir : Zhytomyr national agroecological un-t.
4. Sait Mizhnarodnoi Federatsiyi organichnogo silskogospodarskogo ruhu (IFOAM) [International Federation of Organic Agricultural Movements (IFOAM)]. Retrieved from <https://ifoam.bio>.
5. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2013). *Strategiya rozvitku agrarnogo sektoru ekonomiki na period do 2020 roku [Strategy for the development of the agrarian sector of the economy for the period up to 2020]*. Retrieved from

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.

6. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2015). Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z pitan bezpechnosti harchovih produktiv ta zahistu spozhivachiv [Regulation on the State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-p>.

7. Sait Kabinet Ministriv Ukrainy. [Organic production gives impetus to the development of related industries]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/organichne-virobnictvo-daye-poshtovh-do-rozvitku-sumizhnih-galuzej-olena-kovalova>.

8. Rada (ES). (2007). *Stosovno organichnogo virobnitstva i markuvannya organichnih produktiv, ta skasuvannya Postanovi (EES) № 2092/91 : Postanova Radi (ES) [Stokovno organichnogo vibrobnitstva i markivaniya organichnyh produktov, that skasuvannya Decision (CEC) № 2092/91]* Retrieved from http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf.

9. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016). *Poryadok vedennya Reestru virobnikiv organichnoyi produktsiyi (sirovini) [Procedure for maintaining the Register of producers of organic products (raw materials)]*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/505-2016-%D0%BF>.

10. Ministerstvo agrarnoyi politiki ta prodovolstva Ukrainy. (2015). *Pro zatverdzhennya derzhavnogo logotipu organichnoyi produktsiyi (sirovini) [On approval of the state logo of organic products (raw materials)]*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0099-16>.

STATISTICAL AND ACCOUNTING ACCOUNTING ORGANIC PRODUCTION

Yu. Tsal-Tsalko

e-mail: morozyy@ukr.net

Zhytomyr National Agroecological University,
Sary Boulevard, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The current state of accounting information resources formation concerning the needs of organic production management as important tool for obtaining the maximum economic, social and environmental effect. Such measures lead, respectively, to an increase in the added value of goods, the strengthening of the social responsibility of

business and the environment improvement. The author cover the foreign experience of statistical management of organic production development in accordance with EU normative documents and its statistical service, which engage in the collection of statistical information on EU countries and harmonization of statistical methods used by these countries. The main problem aspects of statistics and organic production accounting in the sphere of accounting objects and the indicators system for the evaluation of economic activities are determined. A range of issues which require solution for information support for organic production management, in particular, in the organization of accounting, management and statistical reports. It is established that effective economic activity in the field of organic production requires the formation of separate accounting objects in accordance with the technological process production, organic products sale and a system of statistical reporting indicators. It is noted that organic production is an object of management accounting, as well as information resources for its evaluation can be obtained through a statistical report on the main economic indicators of agricultural enterprises. A system of accounting and statistical reporting of organic production and information formation resources for reporting is proposed. The accounting objects in the sphere of organic production are considered: fixed assets, inventories, production costs, organic products, settlements with customers, sales costs and the specifics of keeping records of them in the organization of parallel production of organic and traditional products, as well as during the transition period. An author's form of statistical reporting for producers in the field of organic production as part of the state reporting for agricultural enterprises has been constructed with the allocation of indicators for the objects of activity, the availability of certified agricultural land, the cost of production for organic products in general and in terms of articles, sales volumes, revenues, prices for individual types of products. It is argued that the statistics of organic production should be an integral part of statistical observations carried out by the State Statistics Service of Ukraine.

Keywords: statistics, accounting, organic production, statistical reporting.

СТАТИСТИЧЕСКИЙ И БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ ОРГАНИЧЕСКОГО ПРОИЗВОДСТВА

Ю. С. Цаль-Цалко

e-mail: morozyu@ukr.net

Житомирский национальный
агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

Исследовано состояние формирования учетных информационных ресурсов относительно потребностей управления органическим производством как важного инструмента получения максимального экономического, социального и экологического эффекта, а это, соответственно, создание добавочной стоимости, внедрение мер социальной ответственности бизнеса и улучшение окружающей среды. Освещены зарубежный опыт статистического обеспечения управления развитием органического производства в соответствии с нормативными документами ЕС и его статистической службы, занимающейся сбором статистической информации по странам-членам ЕС и гармонизацией статистических методов, используемых данными странами. Определены основные проблемные аспекты статистики и бухгалтерского учета органического производства в сфере объектов учета и системы показателей для оценки результатов хозяйственной деятельности. Выделен круг вопросов, требующих решения для информационного обеспечения управления производством органической продукции, в частности в организации бухгалтерского, управленческого и статистического учета. Установлено, что эффективная хозяйственная деятельность в сфере органического производства требует формирования отдельных объектов учета в соответствии с технологическим процессом производства и реализации органической продукции и системы

статистических отчетных показателей. Отмечено, что органическое производство является объектом управленческого учета, а информационные ресурсы для его оценки возможно получить через статистический отчет об основных экономических показателях работы сельскохозяйственных предприятий. Предложена система бухгалтерского и статистического учета органического производства и формирования информационных ресурсов отчетности. Рассмотрены объекты учета в сфере органического производства: основные средства, запасы, издержки производства, органическая продукция, расчеты с покупателями, расходы на сбыт и особенности ведения их учета при организации параллельного производства органической и традиционной продукции, а также во время переходного периода. Построена авторская форма статистической отчетности для товаропроизводителей в сфере органического производства в составе государственной отчетности для сельскохозяйственных предприятий с выделением показателей по объектам деятельности, наличия сертифицированных сельскохозяйственных угодий, издержек производства на органическую продукцию в целом и в разрезе статей, объемов реализации, доходов, цен на отдельные виды продукции. Аргументировано, что статистика органического производства должна быть неотъемлемой составной частью статистических наблюдений, осуществляемых Государственной службой статистики Украины.

Ключевые слова: статистика, бухгалтерский учет, органическое производство, статистическая отчетность.

УДК 338.43:330.101.52(477.42)

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Т. М. Паламарчук, С. В. Василенко

e-mail: tatyana_1702@ukr.net, sveta_vasilenko@ukr.net>,
Житомирський національний агроекологічний університет
бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Розвиток аграрного сектора економіки країни в умовах євроінтеграційних процесів вимагає від сільгосптоваровиробників підвищення обсягів та ефективності виробництва агропродукції, покращення її якості, відповідності з міжнародними стандартами, диверсифікації виробництва, впровадження новітніх форм та методів господарювання, ефективного менеджменту. Важлива роль для вирішення цих завдань відводиться аналітичній роботі, зокрема проведенню економіко-статистичного аналізу діяльності аграрних підприємств, за допомогою якого здійснюється прогнозування, розробляється стратегія, обґрунтовуються плани та управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності агровиробництва. Застосування економіко-статистичного аналізу обсягів виробництва валової продукції діяльності аграрних підприємств на прикладі окремого регіону, зокрема Житомирської області, дозволило розробити прогнозні параметри відповідних показників та виявити перспективні напрями розвитку аграрного сектора регіону. Зазначено, що для конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора економіки вітчизняні товаровиробники повинні сконцентрувати увагу на ключових елементах виробництва продукції з метою забезпечення контролю, обов'язкового дотримання стандартів країн ЄС, впровадження системи аналізу ризиків, небезпечних факторів. Стратегія розвитку аграрного сектора економіки регіону повинна базуватися на принципах відповідальності, нарощення інвестиційного потенціалу та інноваційності, спеціалізації, кооперації, кластеризації, концентрації виробництва, використання енергозберігаючих технологій, нарощення експортного потенціалу галузі.

Ключові слова: аналіз, економіко-статистичний аналіз, агропродукція, агровиробництво, аграрні підприємства, ефективність, розвиток, прогнозування, стратегія, регіон.

Постановка проблеми

Сучасний етап розвитку аграрного сектора економіки країни вимагає від сільгосптоваровиробників підвищення обсягів та ефективності виробництва валової продукції, покращення її якості, забезпечення відповідності з міжнародними стандартами за рахунок інноваційно-інвестиційної діяльності, диверсифікації виробництва, впровадження новітніх форм та методів господарювання, управління виробництвом та інших факторів. Важливу роль для вирішення цих завдань відводиться економіко-статистичному аналізу діяльності аграрних підприємств, за допомогою якого здійснюється прогнозування, розробляється стратегія конкурентоспроможного розвитку підприємства, обґрунтовуються плани та управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності агровиробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження проблем розвитку та аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств здійснювали такі вчені-економісти: В. Андрійчук, Т. Зінчук, В. Зіновчук, В. Ільїн, Ю. Лупенко, О. Мазуренко, А. Мармоза, В. Месель-Веселяк, В. Микитюк, Б. Пасхавер,

П. Попович, П. Пуцентайло, П. Саблук, Г. Савицька, О. Скидан, Г. Черевко, В. Юрчишин, О. Яценко та інші. Однак, незважаючи на достатню кількість наукових праць, питання оцінювання обсягів та ефективності діяльності аграрних підприємств недостатньо досліджені, зокрема застосування економіко-статистичного аналізу при визначенні прогнозних напрямів розвитку сільгосптоваровиробників.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є застосування методичних засобів економіко-статистичного аналізу щодо оцінки обсягів виробництва продукції аграрних підприємств досліджуваного регіону та розробка прогнозних параметрів виробництва агропродукції.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання:

- розкрити роль та значення економіко-статистичного аналізу;
- провести економіко-статистичний аналіз обсягів виробництва аграрної продукції

сільгосптоваровиробників Житомирської області;

- виявити перспективні напрями та розробити прогноз обсягів виробництва аграрної продукції сільгосптоваровиробників Житомирської області.

Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії з питань агровиробництва, ринкових відносин, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Для вирішення завдань застосовувалися різні методи дослідження: абстрактно-логічний, монографічний, економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, балансовий, графічний та інші.

Результати досліджень

Важливим елементом в системі управління аграрних підприємств, дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів, основою розробки науково обґрунтованих управлінських рішень, інструментом контролю за їх виконанням є аналітична робота. Необхідно зазначити, що аналіз як метод наукового дослідження, передбачає розгляд об'єкта, його окремих сторін та складових частин. Як функція управління, аналіз має власну методологічну основу: принципи, функції, організаційну структуру, методи та інструменти, інформаційну базу. При цьому, важлива особливість аналізу полягає в тому, що вона заснована на прийнятті рішень на базі багатоваріантних економічних розрахунків і спрямована на створення організаційних, економічних та юридичних умов для ефективного функціонування та розвитку підприємства в цілому (Попович, 2001, с. 7).

Розглядаючи різні види та напрями економічного аналізу, необхідно виділити економіко-статистичний аналіз, під яким мають на увазі методику, що базується на використанні традиційних статистичних і математико-статистичних методів з метою контролю за об'єктивним відображенням явищ та процесів, що досліджуються. Статистичний аналіз даних проводиться в нерозривному зв'язку теоретичного, якісного аналізу і відповідно, кількісного інструментарію вивчення їх структури, зв'язків і динаміки. Економіко-статистичний аналіз передбачає дотримання

принципів, які враховують їх економічну та статистичну градацію, зокрема: економічними принципами є такі: відповідність економічним законам; об'єктивне відображення суті економічної політики сучасного етапу суспільно-економічного розвитку; орієнтація на кінцеві економічні результати; врахування специфіки об'єкта, який вивчається. До статистичних принципів відносяться: чітко визначена ціль економіко-статистичного дослідження; відповідність систем по горизонталі та вертикалі; логічний взаємозв'язок між показниками, які характеризують об'єкт чи явище своєю аналітичною функцією, зокрема характеризують масштаби явищ, структуру сукупності та збалансованість окремих її складових, поширеність явищ чи інтенсивність їхнього розвитку тощо (5).

Використання методів економіко-статистичних досліджень дає можливість, по-перше, виділити та формально описати найбільш важливі й суттєві закономірності функціонування економічних систем і об'єктів у вигляді моделей; по-друге, на основі сформульованих за певними правилами логіки вхідних даних і співвідношень, методами дедукції зробити висновки, які адекватні об'єкту дослідження в міру зроблених припущень; по-третє, економіко-статистичні методи дозволяють отримати дедуктивним шляхом нові дані про об'єкт дослідження; по-четверте, використання мови математики дозволяє компактно описати основні положення економічної теорії, формулювати їх змістовний апарат і робити відповідні висновки.

Використання економіко-статистичних методів при розв'язанні певних прикладних завдань містить:

- побудову економіко-математичних моделей для прийняття рішень у складних ситуаціях або в умовах ризику та невизначеності;

- вивчення взаємозв'язків і залежностей, які в майбутньому послужать основою прийняття вигідних рішень та розробка критеріїв ефективності, які дають можливість оцінити перевагу того чи іншого сценарію розвитку.

Таким чином, економіко-статистичні методи – це математична теорія використання методів аналізу в процесі прийняття рішень у різних галузях цілеспрямованої діяльності. При цьому, основним методом є метод математичного

моделювання в тісному поєднанні з використанням програмних продуктів і засобів комп'ютерної техніки (Руська, 2014, с. 7–10).

При описі економічних систем в аграрному секторі використовують різноманітні математичні моделі, при цьому систематизації можуть підлягати складові частини, блоки моделей, оскільки вони мають комплексний і досить складний характер. До того ж, будь-яка модель характеризується низкою ознак: частина їх відноситься до властивостей модельованого об'єкта, а частина пов'язана з апаратом моделювання.

Залежно від рівня управління системами АПК розрізняють наступні моделі: міжгалузеві (дозволяють обґрунтувати найкращі варіанти розвитку взаємопов'язаних галузей і підприємств трьох сфер АПК); галузеві (описують розвиток підприємств певної сфери: сільського господарства, споживчої кооперації, переробної промисловості тощо); регіональні (обґрунтовують програму розвитку об'єктів, розташованих на певній території, тобто області, району); внутрішньогосподарські (дозволяють знайти найкращі варіанти розвитку галузей і виробництв всередині певного підприємства АПК) (Чабан, 2003, с. 284–289).

Залежно від використовуваної інформації і ступеня її визначеності моделі класифікуються наступним чином: 1) аналітичні та прогнозні. В основі побудови аналітичних моделей покладено звітні-статистичні дані за минулі роки, в основі прогнозних моделей відповідно перспективні показники; 2) детерміновані (вхідні параметри моделі задаються однозначно, вихідні показники визначаються відповідно) і стохастичні (параметри моделі, умови функціонування та характеристики об'єкта виражені випадковими величинами й пов'язані стохастичними залежностями, або вихідна інформація також представлена випадковими величинами), (Голубева, 2006, с. 66–71). Залежно від структури моделі бувають: а) однофакторні та багатофакторні, де є тільки один фактор або ж

два й більше ознак, б) прості та блокові (перші описують моделювання по одному об'єкту, а другі – по сукупності).

Методи економіко-математичного моделювання застосовуються для побудови оперативних та стратегічних планів діяльності аграрних підприємств. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що ці методи дозволяють вирішити низку питань, що пов'язані з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізацією структури діяльності сільськогосподарських підприємств, оптимізацією витрат виробництва та збуту продукції сільськогосподарських підприємств (Пуцентайло, 2005, с. 51–57).

Важливим є застосування економіко-статистичних досліджень розвитку окремого регіону. Так, Житомирська область являє собою розвинутий аграрно-індустріальний регіон України. В аграрному секторі рослинництво має зерново-картоплярський напрям у Поліссі та зерново-буряківничий – у лісостеповій зоні. Серед рослинництва можна виділити вирощування зернових та зернобобових культур, провідні серед яких є озима пшениця, озиме жито, яровий ячмінь, овес, зернобобові, гречка, просо; вирощування картоплі та технічних культур, серед яких можна виділити цукрові буряки, льон-довгунець, хміль. Тваринництво спеціалізується на вирощуванні худоби м'ясо-молочного напрямку, також розвинені свинарство; допоміжні галузі – птахівництво, вівчарство, бджільництво. Питома вага Житомирської області в цілому по Україні щодо виробництва сільськогосподарської продукції становила у 2016 р. 3,7 %, в тому числі продукція рослинництва, відповідно, 3,5 %, продукція тваринництва, відповідно, 4,2 % (15, 16).

За обсягом сільськогосподарського виробництва Житомирська область належить до групи областей із середнім розвитком. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства Житомирської області наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Виробництво продукції сільського господарства Житомирської області
(у постійних цінах 2010 року, млн грн)

Продукція	Рік									2016 р. у % до 2008 р.
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Продукція сільського господарства	6150,1	6340,3	6344,8	7222,6	7945,3	8408,1	8837,4	8063,2	9406,8	153,0
Продукція рослинництва	3550,7	3694,7	3660,2	4540,4	5109,2	5536,9	6048,2	5252,3	6507,4	183,3
Зернові культури	1128,5	1275,0	1200,8	1616,9	1824,6	2260,8	2046,8	1550,2	2252,5	199,6
Технічні культури	472,3	439,6	437,1	676,1	979,7	1037,7	1617,9	1476,7	1684,9	3,6 р.
Картопля, овочі та баштанні	1513,7	1559,5	1648,9	1850,9	1866,6	1820,3	1842,3	1809,9	2095,9	138,5
Плоди та ягоди	137,5	196,8	156,1	161,1	183,2	201,6	196,2	210,3	187,8	136,6
Кормові культури	270,9	234,8	211,8	231,2	233,3	235,3	338,3	192,6	232,8	85,9
Інша продукція та зміна обсягів незавершеного виробництва	27,8	-11,0	5,5	4,2	21,8	-18,8	6,7	12,6	53,5	192,4
Продукція тваринництва	2599,4	2645,6	2684,6	2682,2	2836,1	2871,2	2789,2	2810,9	2899,4	111,5
Сільськогосподарські тварини (вирощування)	706,0	756,0	812,0	827,3	870,3	868,3	784,0	830,2	911,9	129,2
Молоко	1477,7	1471,8	1447,3	1430,1	1498,3	1506,3	1488,8	1463,0	1430,7	96,8
Яйця	224,8	223,0	227,7	227,6	241,7	263,3	279,5	274,4	308,0	137,0
Вовна	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	100,0
Інша продукція	190,7	194,6	197,5	197,0	225,6	235,1	236,8	243,2	248,6	130,4

Джерело: розраховано за даними [15, 16].

Здійснюючи економіко-статистичний аналіз обсягів виробництва валової продукції діяльності аграрних підприємств регіону, слід відзначити, що виробництво валової продукції в цілому у 2016 р., порівняно з 2008 р., збільшилося на 53 %, в тому числі продукції рослинництва, відповідно, на 83,3 %, продукції тваринництва, відповідно, на 11,5 %.

Динаміка виробництва продукції сільського

господарства Житомирської області за категоріями господарств наведена в табл. 2, з якої видно, що головними товаровиробниками аграрної продукції в регіоні є господарства населення. Так, у 2016 р. питома вага агропродукції, виробленої господарствами населення в регіоні в цілому становила 54,2 %, в т. ч. продукції рослинництва відповідно – 41,4 %, продукції тваринництва, відповідно, 83 %.

Таблиця 2. Виробництво продукції сільського господарства Житомирської області за категоріями господарств (у постійних цінах 2010 року, млн грн)

Продукція	Рік									2016р. у % до 2008р.
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сільськогосподарські підприємства										
Продукція сільського господарства	2020,0	2149,7	2081,3	2766,2	3274,3	3712,1	4094,1	3390,6	4309,7	2,1 р.
Продукція рослинництва	1609,3	1717,5	1631,5	2343,4	2804,0	3236,8	3633,4	2931,6	3815,9	2,4 р.

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Продукція тваринництва	410,7	432,2	449,8	422,8	470,3	475,3	460,7	459,0	493,8	120,2
у тому числі фермерські господарства										
Продукція сільського господарства	174,4	178,7	181,8	223,5	259,8	288,6	309,1	261,5	393,3	2,3 р.
Продукція рослинництва	129,9	133,4	128,4	170,7	203,3	229,2	247,5	191,3	315,3	2,4 р.
Продукція тваринництва	44,5	45,3	53,4	52,8	56,5	59,4	61,6	70,2	78,0	175,3
Господарства населення										
Продукція сільського господарства	4130,1	4190,6	4263,5	4456,4	4671,0	4696,0	4743,3	4672,6	5097,1	123,4
Продукція рослинництва	1941,4	1977,2	2028,7	2197,0	2305,2	2300,1	2414,8	2320,7	2691,5	138,6
Продукція тваринництва	2188,7	2213,4	2234,8	2259,4	2365,8	2395,9	2328,5	2351,9	2405,6	109,9

Джерело: розраховано за даними [15, 16].

Однак, необхідно зазначити, що у 2016 р., порівняно з 2008 р., сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво агропродукції в цілому в 2,1 раза, в т.ч. продукції рослинництва – відповідно в 2,4 раза, продукції тваринництва, відповідно, на 20,2 %, фермерські господарства збільшили виробництво агропродукції за досліджуваний період у 2,3 раза, в т.ч. продукції рослинництва, відповідно, в 2,4 раза, продукції тваринництва, відповідно, на 75,3 %.

Наведені показники у динаміці дозволяють провести прогнозування виробництва валової продукції сільського господарства Житомирської області на 2017–2019 рр. Прогнозування відіграє важливу роль при плануванні обсягів виробництва валової продукції сільського господарства на перспективу. Одним із численних методів прогнозування певних закономірностей зміни досліджуваного явища на основі аналізу рядів динаміки є метод екстраполяції. Користуючись цим методом та способом найменших квадратів, нами було визначено перспективні значення рівня обсягів виробництва валової продукції сільського господарства в цілому по Житомирській області.

Для більш глибокого розуміння методики виконання прогнозування суспільно-економічних явищ застосовано аналітичне вирівнювання динамічного ряду виробництва валової продукції сільського господарства

досліджуваного регіону способом найменших квадратів (рис. 1). Ефективність вирівнювання рядів динаміки за способом найменших квадратів в результаті залежить від правильного вибору математичного рівняння, яке забезпечить найбільш точне відображення тенденції зміни досліджуваного явища в часі. З даних таблиці 1 видно, що виробництво валової продукції зростає рівномірно. Побудова лінійної діаграми (див. рис. 1) показує, що ламана крива за своєю формою близька до прямої лінії. Виходячи з цього, найдоцільніше цей рід динаміки вирівнювати за рівнянням прямої лінії (лінійного тренду). Рівняння прямої лінії має вигляд: $\tilde{y}_t = a_0 + a_1 t$ (Мармоза, 2003, с. 123-126).

Щоб виконати аналітичне вирівнювання та знайти рівняння, необхідно обчислити параметри a_0 і a_1 , які можна визначити з системи рівнянь (1):

$$\begin{cases} \sum y = a_0 n + a_1 \sum t; \\ \sum yt = a_0 \sum t + a_1 \sum t^2. \end{cases} \quad (1)$$

$$\begin{cases} 104143,1 = 15a_0 + 120a_1 & : 15 \\ 905494,5 = 120a_0 + 1240a_1 & : 120 \end{cases}$$

$$\begin{aligned} 6942,87 &= a_0 + 8,00a_1; \\ 7545,79 &= a_0 + 10,33a_1; \\ 602,93 &= 2,33a_1. \end{aligned}$$

Розв'язавши цю систему рівнянь, розраховано та отримано: $a_1 = 258,76$. Знаючи значення параметра a_1 , розраховано параметр a_0 :

$$104143,1 = 15a_0 + 120 \cdot 258,76;$$

$$a_0 = \frac{104143,1 - 31051,2}{15} = \frac{73091,9}{15} = 4872,79. \quad (2)$$

Аналітичне вирівнювання ряду динаміки обсягів виробництва валової продукції сільського господарства регіону у рівнянні прямої лінії має вигляд:

$$\tilde{y}_t = 4872,79 + 258,76 \cdot t \quad (3)$$

Підставляючи значення t у рівняння лінії, отримано повний теоретичний ряд динаміки $\tilde{y}_t$, вирівняний за рівнянням прямої лінії.

Параметр a_1 показує щорічне збільшення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства на 258,76 млн грн. Правильність розрахунків перевіряється сумами: $\sum y = \sum \tilde{y}_t$. Знайдену лінію тренду показано на рис. 1.

Підставивши значення t у рівняння лінії, прогностні обсяги виробництва валової продукції сільського господарства Житомирської області на наступні 3 роки будуть становити:

на 2017 рік ($t=16$):

$$\tilde{y}_t = 4872,79 + 258,76 \cdot 16 = 9012,95 \text{ млн грн};$$

на 2018 рік ($t=17$):

$$\tilde{y}_t = 4872,79 + 258,76 \cdot 17 = 9271,71 \text{ млн грн};$$

на 2019 рік ($t=18$):

$$\tilde{y}_t = 4872,79 + 258,76 \cdot 18 = 9530,47 \text{ млн грн}.$$

Сільське господарство у Житомирській області є важливою складовою регіональної економіки та залишається найбільш стабільною галуззю. Однак, головними проблемами цієї галузі в регіоні є такі: переважання частки особистих підсобних господарств у виробництві картоплі, овочів, плодів та ягід, молока, м'яса, яєць, які є малими за розмірами та мають обмежені матеріально-технічні ресурси, базуються переважно на ручній праці і не можуть використовувати сучасні агротехнології; некерований імпорту тваринницької продукції, існування диспаритету цін на товари і послуги для галузі, що є головною з причин скорочення поголів'я тварин; низький рівень розвитку інфраструктури в сільській місцевості, що обумовлює низький рівень життя в селі, погіршення демографічної ситуації і вплив працездатного населення в міста; обмежений доступ сільськогосподарських виробників, особливо дрібних господарів до фінансових ресурсів, які необхідні для покращення технології ведення землеробства і тваринництва з використанням нових й більш продуктивних сортів рослин та порід тварин та інші (17).

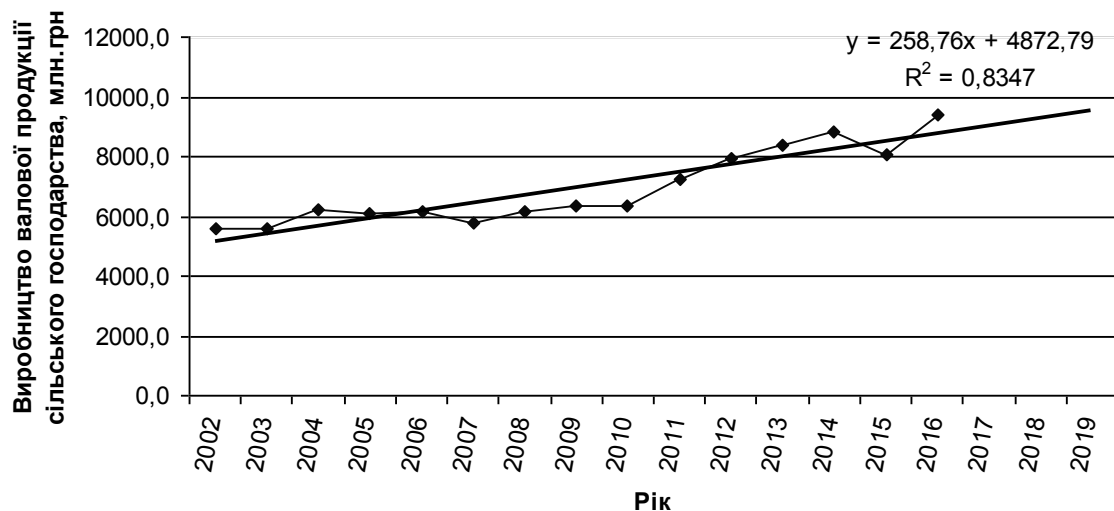

Рис. 1. Динаміка і прогнозування обсягів виробництва валової продукції сільського господарства Житомирської області у 2002–2019 рр.

Джерело: побудовано за даними [2, 15, 16].

Важливим є реалізація Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2020 року, яка базується на чинному законодавстві, методології ЄС, кращій практиці інших регіонів України та спрямована на забезпечення подальшого розвитку області. Головне при цьому – перетворити Житомирську область у регіон, що демонструватиме сталий економічний розвиток, зростання багатогалузевої промисловості та сільського господарства, посилення конкурентних позицій з безпечними умовами проживання, у якому кожна територіальна громада матиме умови для розвитку та підвищення стандартів життя (17).

Для перспективного розвитку аграрного сектора економіки вітчизняні сільгосптоваровиробники повинні сконцентрувати увагу на ключових елементах виробництва з метою забезпечення контролю харчового ланцюжка для обов'язкового виконання санітарно-гігієнічних вимог країн ЄС, а також впровадження системи аналізу ризиків, небезпечних факторів і контролю критичних точок (НАССР) (Лупенко, 2015, с. 31).

Для стійкого економічного зростання аграрного сектора регіону та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції важлива мобілізація як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів, зокрема залучення іноземних інвестицій. Інвестиції в аграрний сектор потрібні, оскільки необхідно активно впроваджувати сучасні агротехнології, однак, необхідними мають бути грамотне вкладення капіталу та чітка стратегія розвитку і сучасний менеджмент (Андрійчук, 2014, с. 8).

Стратегічний розвиток аграрного сектора економіки регіону повинен базуватися на принципах:

- відповідальності органів державної влади за стан справ в аграрному секторі;
- нарощення інвестиційного потенціалу та інноваційності;
- спеціалізації, кооперації, кластеризації і концентрації виробництва, використання енергозберігаючих технологій, нарощення експортного потенціалу галузі;
- відповідності вимогам САП і СОТ, екологізації господарської діяльності, захисту й підтримки навколишнього природного середовища;
- спрямованості на соціальний захист і добробут селян, залучення зацікавлених сторін у

досягненні цілей стратегічного розвитку підприємств аграрної галузі (Ільїн, 2016, с. 80).

Процес стратегічного планування обсягів та ефективності виробництва агропродукції передбачає використання системи інформаційних джерел, а також інтенсивної аналітичної роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підвищення обсягів виробництва та ефективності сільськогосподарської діяльності є важливими складовими розвитку як в цілому країни, так і окремого регіону. Ключова роль у вирішенні цих завдань відводиться аналітичній роботі, зокрема проведенню економіко-статистичного аналізу, методика якого базується на використанні традиційних статистичних та математико-статистичних методів з метою контролю за об'єктивним відображенням досліджуваних економічних явищ та процесів. Застосування економіко-статистичного аналізу обсягів виробництва валової продукції діяльності аграрних підприємств Житомирської області дозволило розрахувати прогностичні параметри відповідних регіональних показників, виявити перспективні та стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора регіону.

References

1. Andriichuk, V.H. (2014). Problemni aspekty rehulivannia funktsionuvannia ahropromyslovykh kompanii [Areas of concern in terms of regulating the activities of agro-industrial companies]. *Ekonomika APK*, 2, 5–21 [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2012). Valova produktsiia silskoho hospodarstva Ukrainy za 1990-2010 roky (u postiynykh tsinakh 2010 r.) [Gross output of the Ukrainian agriculture during 1990-2010 (in fixed prices for 2010)]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Holubieva, T. S. (2006). Metodolohichni pidkhody do otsinky efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [Methodological approaches to assessing the effectiveness of the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 5 (59), 66–71 [in Ukrainian].
4. Zabolotnia, K. O. (2012). Analiz efektyvnosti silskohospodarskoi diialnosti pidpriemstv za dopomohoiu ekonomiko-matematichnoho modelivannia [Analysis of the efficiency of agricultural activity of enterprises with

the help of economic and mathematical modeling]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (17), 60–64 [in Ukrainian].

5. Zahalni pryntsypy zastosuvannia ekonomiko-statystychnykh metodiv v naukovykh doslidzhenniakh [General principles of applying economic and statistical methods in scientific research]. Retrieved from <http://ifreestore.net/1434/55/> [in Ukrainian].

6. Ilin, V. Iu. (2016). Realizatsiia stratehii rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Implementation of the strategy for the development of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. Ekonomichni nauky*, 3, 76–82 [in Ukrainian].

7. Kostetskyi, Ya. I. (2013). Statystychni analiz efektyvnosti diialnosti silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv [Statistical analysis of the efficiency of activities of agricultural commodity producers]. *Innovatsiina ekonomika*, 2 (40), 338–341 [in Ukrainian].

8. Lupenko, Yu. O. (2015). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: prohnozy ta perspektyvy [Development of agricultural sector of economy in Ukraine: forecast and prospects]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Ekonomika*, 2 (2), 30–34 [in Ukrainian].

9. Marmoza, A. T. (2017). Ekonomichna statystyka [Economic statistics]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

10. Marmoza, A. T. (2003). Praktykum z teorii statystyky [Practical course on the statistics theory]. Kyiv: Elha, Nika-Tsentr [in Ukrainian].

11. Popovych, P. Ia. (2001). Ekonomichni analiz diialnosti subiektiv hospodariuvannia [Economic analysis of the activities of economic entities]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

12. Ptashnyk, S. A. (2018). Prohnozuvannia konkurentospromozhnoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv zalezhno vid valovoi produktsii roslynnytstva ta tvarynnytstva [Forecasting of the competitive development of agricultural enterprises depending on the gross output of crop production and cattle breeding]. *Skhid*, 1 (153), 18–22 [in Ukrainian].

13. Putsentailo, P.R. (2005). Efektyvnist vyrobnytstva v pidpriemnytskykh strukturakh [Efficiency of production at enterprises]. *Ekonomika APK*, 6, 51–57 [in Ukrainian].

14. Ruska, R. V. & Ivashchuk, O. T. (2014). Metody ekonomiko-statystychnykh doslidzhen [Methods of economic and statistical research]. Ternopil: Taip [in Ukrainian].

15. Holovne upravlinnia statystyky u Zhytomyrskii oblasti (2012). Statystychni shchorichnyk Zhytomyrskoi oblasti za 2011 r. [Annual abstract of statistics of Zhytomyr region for 2011]. Zhytomyr [in Ukrainian].

16. Holovne upravlinnia statystyky u Zhytomyrskii oblasti (2017). Statystychni shchorichnyk Zhytomyrskoi oblasti za 2016 r. [Annual abstract of statistics of Zhytomyr region for 2016]. Zhytomyr [in Ukrainian].

17. Zhytomyrska oblasna derzhavna administratsiia (2015). Stratehiia rozvytku Zhytomyrskoi oblasti na period do 2020 roku [Strategy for the development of Zhytomyr region up to 2020]. Retrieved from <http://oda.zt.gov.ua/strategiya-rozvitku-zhytomirskoi-oblasti-na-period-do-2020-roku> [in Ukrainian].

18. Chaban, H. V. (2003). Modeliuvannia yak metod prohnozuvannia v silskomu hospodarstvi [Modelling as a forecast method in agriculture]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Ser. Ekonomichni nauky*, 11, 284–289 [in Ukrainian].

ECONOMIC AND STATISTICAL ANALYSIS OF PRODUCTION OF OUTPUT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES: REGIONAL ASPECT

T. M. Palamarchuk, S. V. Vasilenko

*e-mail: tatyana_1702@ukr.net,
sveta_vasilenko@ukr.net*

Zhytomyr National Agroecological University,
Stry Boulevard, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

The development of agricultural sector of economy in the country in the context of European integration requires of agricultural producers to increase the volumes and efficiency of agricultural production, improve its quality, comply with international standards, diversify production, introduce new forms and methods of economy management, and efficient management. Analytical work plays an essential role in solving these tasks; in particular, this includes carrying out economic and statistical analysis of the activity of agricultural enterprises, which helps to forecast, develop strategy, substantiate plans and managerial decisions, control their accomplishment, identify

reserves for increasing the efficiency of agricultural production. Application of economic and statistical analysis of the gross output of agricultural enterprises through the example of a separate region, in particular, Zhytomyr region, allowed to create forecast parameters of corresponding indicators and to identify promising directions for the development of agricultural sector of the region. It is stated that in order to ensure the competitive development of agricultural sector of economy, domestic commodity producers should concentrate their attention on the key elements of producing output aiming to ensure control, mandatory compliance with the EU standards, introduction of the system of market analysis and hazardous factors. The strategy for the development of agricultural sector of economy in the region should be based on the principles of responsibility, increasing investment potential and focus on innovation, specialization, cooperation, clustering, concentration of production, use of energy-saving technologies, and increasing the export potential of the sector.

Keywords: analysis, economic and statistical analysis, agricultural products, agricultural production, agricultural enterprises, efficiency, development, forecast, strategy, region.

**ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ
АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Т. Н. Паламарчук, С. В. Василенко

e-mail: tatyana_1702@ukr.net,

sveta_vasilenko@ukr.net

Житомирский национальный

агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

Развитие аграрного сектора экономики страны в условиях интеграционных процессов требует от сельхозтоваропроизводителей повышения объемов и эффективности производства агропродукции, улучшения ее качества, соответствия международным

стандартам, диверсификации производства, внедрения новых форм и методов хозяйствования, эффективного менеджмента. Важная роль для решения этих задач отводится аналитической работе, в частности проведению экономико-статистического анализа деятельности аграрных предприятий, с помощью которого осуществляется прогнозирование, разрабатывается стратегия, обосновываются планы и управленческие решения, осуществляется контроль за их выполнением, выявляются резервы повышения эффективности агропроизводства. Применение экономико-статистического анализа объемов производства валовой продукции деятельности аграрных предприятий на примере отдельного региона, в частности Житомирской области, позволило рассчитать прогнозные параметры соответствующих показателей и выявить перспективные направления развития аграрного сектора региона. Отмечено, что для конкурентоспособного развития аграрного сектора экономики отечественные товаропроизводители должны сконцентрировать внимание на ключевых элементах производства продукции с целью обеспечения контроля, обязательного соблюдения стандартов стран ЕС, внедрения системы анализа рисков, опасных факторов. Стратегия развития аграрного сектора экономики региона должна основываться на принципах ответственности, наращивания инвестиционного потенциала и инновационности, специализации, кооперации, кластеризации, концентрации производства, использования энергосберегающих технологий, наращивания экспортного потенциала отрасли.

Ключевые слова: анализ, экономико-статистический анализ, агропродукция, агропроизводство, аграрные предприятия, эффективность, развитие, прогнозирование, стратегия, регион.ё

ВИМОГИ

до матеріалів, що подаються до наукового журналу
НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ. SCIENTIFIC HORIZONS

«Наукові горизонти» є науковим фаховим виданням, що видається 12 разів на рік, в якому друкуються статті зі сільськогосподарських, ветеринарних, технічних і економічних галузей науки.

Редакційна колегія збірника приймає до друку наукові статті українською, англійською та російською мовами, що відповідають вимогам п. 3 Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» та Наказу МОНУ України № 32 від 15.01.2018 р. «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України».

Структура статті:

1. Індекс УДК (виключка по лівому краю).
2. Назва статті повинна відповідати її змісту (не більше 12 слів), (виключка по центру, прописними літерами, напівжирним шрифтом).
3. Ініціали та прізвища авторів (виключка по центру).
4. Електронна адреса авторів (виключка по центру).
5. Повна офіційна назва та юридична адреса установи авторів (виключка по центру).
6. Анотація мовою статті (не менше 1800 знаків, включаючи ключові слова).
7. Ключові слова: 4–10 слів (словосполучень), (курсив, виключка по ширині).
8. Текст статті (вирівнювання по ширині).

Виклад основного матеріалу здійснюється у такому порядку:

- постановка проблеми;
- аналіз останніх досліджень і публікацій;
- мета, завдання та методика досліджень;
- результати досліджень;
- висновки та перспективи подальших досліджень.

9. Література (виключка по ширині).

Список використаної літератури оформляється відповідно до існуючих стандартів бібліографічного опису (ДСТУ 8302:2015). Посилання на джерела слід позначати в тексті у квадратних дужках за порядковим номером. У списку літератури мають переважати посилання на джерела останніх років. Слід уникати

посилань на власні наукові праці (не більше одного автопосилання). Не бажано використовувати інтернет-публікації, окрім наукових (джерела мають бути доступними), тези доповідей, звіти, автореферати та дисертації.

10. References (виключка по ширині).

Окремий транслітерований список використаної літератури подавати латиницею (бажано в стилі APA – American Psychological Association, (<http://www.apastyle.org/>) згідно з вимогами світових реферативних баз даних, з індексами DOI, наведеними на сайті <https://www.crossref.org>.

Транслітерувати український (російський) алфавіт латиницею потрібно відповідно до постанови КМУ від 27.01.2010 № 55. Іншомовні літературні джерела наводять мовою оригіналу. Для автоматичної транслітерації можна також скористатися сайтом <http://ukrlit.org/transliteratsiia>. Приклади оформлення літературних джерел додаються.

11. Анотація англійською та російською мовами (не менше 1800 знаків, включаючи ключові слова), із зазначенням ініціалів та прізвищ авторів, назви статті, повної офіційної назви та юридичної адреси установи. Якщо стаття англійською мовою, то резюме подаються, відповідно, українською та російською мовами.

Англійський варіант статті приймається лише за умови її фахового перекладу. У разі надсилання англійського варіанту, перекладеного за допомогою інтернет-перекладачів (наприклад, Google), матеріали будуть відхилені.

Рукопис наукової фахової статті слід подавати разом з його електронною версією у форматі *doc.*, виконаною у редакторі *Microsoft Word* (будь-яка версія). Обсяг статті до 12 сторінок тексту формату А4 (210x297 мм), включаючи таблиці, ілюстративний матеріал і бібліографічний список.

Параметри сторінки: орієнтація книжкова; поля – 20 мм з усіх боків. Параметри абзацу: відступ першого рядка (абзац) – 1,0 см, шрифт – гарнітура *Times New Roman*, розмір шрифту – 14 pt, інтервал – 1,0, вирівнювання – по ширині сторінки.

Таблиці, рисунки, графіки, формули подаються після посилання на них у тексті і мають бути пронумеровані арабськими літерами (орієнтація книжкова). Всі аббревіатури слід розшифровувати. У таблицях слова повинні бути написані повністю та вірно розставлені переноси.

Формули мають бути написані у редакторі *Equation Editor*, змінні математичні величини у тексті відповідно до формул набираються курсивом.

Рисунки та фото мають бути розташовані по центру, без обтікання текстом, спосіб заливки «Узор» у чорно-білих тонах.

Всі розмірності фізичних величин повинні подаватися відповідно до Міжнародної системи одиниць (СИ). Між одиницями виміру та символами і цифрами, до яких вони належать, ставиться пробіл.

Статті направляються до редколегії тільки в електронному вигляді. Відповідальність за достовірність змісту і наявність плагіату поданих матеріалів несуть автори. Для зручності авторів рекомендуємо у якості зразка використовувати статті, опубліковані в останньому номері збірника.

До статті додаються відомості про авторів, оформлені окремим файлом, де вказуються: прізвище, ім'я, по батькові автора; науковий ступінь, вчене звання; місце роботи, посада; адреса для листування; телефон, адреса електронної пошти (обов'язково). Назва файлів повинна відповідати прізвищу автора. Наприклад: Іванчук_Стаття, Іванчук_Відомості.

Наукові статті, що надійшли до редколегії, обов'язково проходять незалежне рецензування

провідними спеціалістами у відповідній галузі науки. У разі повернення статті на доопрацювання, автор має врахувати всі зауваження редколегії. Статті, повернуті після доопрацювання пізніше, ніж через місяць, розглядаються як нові надходження. Редколегія зберігає за собою право виправляти та редагувати текст. Рукописи, відхилені редакційною колегією, авторам не повертаються. Стаття, не рекомендована рецензентом до публікації, до повторного розгляду не приймається.

Остаточне рішення про опублікування статті приймає редколегія збірника.

Адреса редколегії:

Т. М. Тимошук

тел.: (096) 493–30–24,

e-mail: visnyk_znau@ukr.net

(сільськогосподарські,
ветеринарні і технічні науки);

Н. О. Куровська

тел.: (096) 680–02–95,

e-mail: kurovska@gmail.com

(економічні науки)

Житомирський національний
агроекологічний університет,

бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

ЗМІСТ

О. В. Ковальова СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	3
Є. В. Милованов СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	12
Г. В. Курмишев, Є. І. Ходаківський, О. В. Іванюк, М. Ф. Плотнікова СВІТОБАЧЕННЯ В НООСФЕРНІЙ ОСВІТІ.....	24
І. Никитюк, Ю. Никитюк ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОГНОЗ РИНКУ НАТУРАЛЬНОГО КАМЕНЮ В США.....	32
Л. М. Дорохова, Н. О. Куровська ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	36
І. В. Абрамова СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ.....	44
Л. А. Суліменко, А. В. Киян ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ.....	52
Т. С. Гайдучок, О. М. Дмитренко, С. А. Вітер СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АКВАКУЛЬТУРИ	60
Ю. С. Цаль-Цалко СТАТИСТИЧНИЙ І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	70
Т. М. Паламарчук, С. В. Василенко ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	78
Вимоги	87

CONTENT

O. Kovalova STRUCTURAL AND ORGANIZATIONAL FACTORS AND MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN AGRICULTURAL COOPERATION.....	3
E. V. Milovanov MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF ORGANIC AGRICULTURE.....	12
G. V. Kurmyshev, E. I. Khodakovsky, O. V. Ivanyuk M. F. Plotnikova NOOSPHERIC WORLDVIEW IN EDUCATION	24
I. Nykytiuk, Y. Nykytiuk USA NATURAL STONE MARKET TRENDS AND FORECAST.....	32
L. Dorohova, N. Kurovska FORMING THE MECHANISM OF MANAGING RECEIVABLES AND PAYABLE IN AGRARIAN ENTERPRISES.....	36
I. Abramova STATE AND PERSPECTIVES OF RURAL DEVELOPMENT FINANCING.....	44
L. Sulimenko, A. Kiyan INFORMATION SUPPORT OF THE ENTERPRISES' FINANCIAL MANAGEMENT	52
T. Haiduchok, O. Dmytrenko, S. Viter CURRENT STATE AND ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF AQUACULTURE ENTERPRISES MANAGEMENT	60
Yu. Tsal-Tsalko STATISTICAL AND ACCOUNTING ACCOUNTING ORGANIC PRODUCTION.....	70
T. M. Palamarchuk, S. V. Vasylenko ECONOMIC AND STATISTICAL ANALYSIS OF PRODUCTION OF OUPUT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES: REGIONAL ASPECT.....	78
Requirements	87